

ombudsman
veřejný ochránce práv

Být LGBT+ v Česku

*Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním
a násilím z nenávisti*

Výzkum veřejného ochránce práv 2019

Obsah

Poslání ochránce.....	3
Slovník užitých pojmů.....	5
Seznam použitých zkratk	10
Úvodní slovo.....	11
Shrnutí výsledků výzkumu.....	14
Shrnutí doporučení.....	17
Právní úprava.....	19
Analýza výsledků dotazníkového šetření.....	24
1. Základní charakteristiky respondentů a respondentek.....	24
2. Společenské přijetí LGBT+ lidí.....	27
3. Diskriminace.....	34
3.1 Obecné zkušenosti s diskriminací.....	34
3.2 Zkušenosti s řešením diskriminace.....	41
3.3 Diskriminace v zaměstnání a ve škole.....	44
3.4 Diskriminace ve zdravotnictví.....	46
3.5 Právní povědomí o možnostech obrany před diskriminací.....	50
4. Obtěžování, vyhrožování a násilí.....	52
5. Registrované partnerství a manželství.....	58
Závěrečná doporučení veřejné ochránkyně práv.....	63
1. Doporučení ke změně právních předpisů ve smyslu ustanovení § 22 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv.....	63
1.1 Oblast soukromého a rodinného života LGBT+ osob.....	63
1.2 Oblast přístupu oběti diskriminace z důvodu sexuální orientace či genderové identity ke spravedlnosti a účinné ochraně práv.....	67
1.3 Oblast ochrany před trestnou činností z nenávisti.....	71
2. Doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací ve smyslu ustanovení § 21b písm. c) zákona o veřejném ochránci práv.....	73
2.1 Vybrané otázky související s oblastí práce a zaměstnání.....	73
2.2 Vybrané otázky související se školstvím a vzděláváním.....	79
2.3 Vybrané otázky související se zdravotnictvím.....	84
2.4 Informovanost uvnitř LGBT+ skupiny.....	89
2.5 Jednání některých úředních osob.....	90

Poslání ochránce

Již od roku 2001 ochránce chrání osoby před nezákonným či jinak nesprávným jednáním nebo nečinností správních úřadů a dalších institucí. Tehdy má právo nahlížet do úředních či soudních spisů, žádat úřady o vysvětlení a může bez ohlášení provádět místní šetření. Shledá-li pochybení úřadu a nepodaří se mu dosáhnout nápravy, může informovat nadřízený úřad či veřejnost.

Od roku 2006 ochránce plní úkoly národního preventivního mechanismu podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Systematicky navštěvuje zařízení, v nichž se nacházejí osoby omezené na svobodě, a to jak z moci úřední, tak v důsledku závislosti na poskytované péči. Cílem návštěv je posílit ochranu před špatným zacházením. Svá zjištění a doporučení ochránce zobecňuje v souhrnných zprávách z návštěv a na jejich základě formuluje standardy zacházení. Návrhy na zlepšení zjištěného stavu a odstranění případného špatného zacházení ochránce směřuje jak k samotným zařízením a jejich zřizovatelům, tak k ústředním orgánům státní správy.

V roce 2009 byl ochránce pověřen rolí národního tělesa pro rovné zacházení a ochrany před diskriminací (equality body) v souladu s právem Evropské unie. Přispívá tedy k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví (včetně těhotenství, rodičovství či genderové identity), sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor. Za tím účelem poskytuje pomoc obětem diskriminace, provádí výzkumy,

zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací a zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

Od roku 2011 ochránce rovněž sleduje zajištění cizinců a výkon správního vyhoštění.

Počínaje lednem 2018 zastává ochránce také funkci monitorovacího orgánu pro naplňování práv zakotvených Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a pomáhá také cizincům-občanům Evropské unie, kteří žijí nebo pracují v České republice. Poskytuje jim informace o jejich právech a pomoc při podezření na diskriminaci z důvodu státní příslušnosti. Při tom spolupracuje se zahraničními orgány, které mají obdobné poslání vůči českým státním příslušníkům.

Ke zvláštním oprávněním ochránce patří právo podávat Ústavnímu soudu návrhy na zrušení podzákoných právních předpisů, právo vedlejšího účastenství před Ústavním soudem v řízení o zrušení zákona či jeho části, právo podat správní žalobu k ochraně veřejného zájmu či návrh na zahájení kárného řízení s předsedou či místopředsedou soudu. Ochránce také může doporučit vládě přijmout, změnit či zrušit zákon.

Ochránce je nezávislý a nestranný, z výkonu své funkce je odpovědný Poslanecké sněmovně, která ho zvolila. Má jednoho voleného zástupce, kterého může pověřit výkonem části své působnosti. Se svými poznatky ochránce průběžně seznamuje veřejnost prostřednictvím médií, internetu, sociálních sítí, odborných seminářů, kulatých stolů a konferencí. Nejdůležitější

zjištění a doporučení shrnuje zpráva o činnosti veřejného ochránce práv předkládaná každoročně Poslanecké sněmovně.

Slovník užitých pojmů

Antidiskriminační zákon – zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Jedná se o obecný právní předpis, který zakazuje diskriminaci v oblastech v něm vymezených (např. práce a zaměstnání, přístup ke zboží a službám) a upravuje základní definice diskriminace a souvisejících pojmů.

Asexualita – absence sexuální touhy. Osobu, která je asexuální, sexuálně nepřitahují muži ani ženy, avšak má jako každý citové potřeby a je schopna vytvářet běžné intimní mezilidské vztahy.

Asistovaná reprodukce – lékařské postupy, při kterých dochází k manipulaci s pohlavními buňkami či embryi za účelem řešení neplodnosti ženy nebo muže.

Bisexualita – emoční a sexuální přitažlivost k mužům i ženám. V dnešní době je považována za svébytnou sexuální orientaci.

Coming out – proces, kdy člověk poznává sám sebe, svou sexualitu či identitou, přichází na svou menšinovou sexuální orientaci (či na to, že jeho genderová identita neodpovídá biologickému pohlaví), učí se akceptovat sám sebe takového, jaký je (tzv. vnitřní coming out) a kdy je schopen svěřit tuto skutečnost jiným osobám či veřejnosti (tzv. vnější coming out). Coming out souvisí se společenskou heteronormativitou. Poněvadž společnost považuje automaticky každou osobu za heterosexuálně orientovanou a genderově identifikovanou v souladu se svým biologickým pohlavím, heterosexuální osoby, jejichž genderová identita odpovídá pohlaví, které jim bylo přiděleno při narození, coming outem neprochází.

Cross-dressing – oblékání se do oděvů, jež jsou obvykle určeny pro osoby opačného biologického pohlaví. Může být aspektem transvestitismu či transgender identity.

Diskriminace – obecně rozlišování lidí na základě příslušnosti k nějaké skupině bez ohledu na jejich schopnosti a jiné aspekty jejich osobnosti. Antidiskriminační zákon diskriminací rozumí méně příznivé zacházení s některými lidmi z konkrétních diskriminačních důvodů a v některých oblastech života, jež sám vymezuje.

Diskriminační důvod – některý z důvodů uvedených v antidiskriminačním zákoně (tj. rasa, etnický původ, národnost, pohlaví včetně genderové identity, sexuální orientace, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víra či světový názor), nebo v jiném právním předpisu, který není možné použít jako důvod pro rozlišování.

Diverzita – různost, různorodost jednotlivých osob či rozmanitost v rámci nějakého systému (pracoviště, školní vzdělávání apod.). I přes tuto různorodost systém zůstává zcela fungujícím celkem.

Epidemiologie – vědecký obor, který se zabývá studiem rozložení zdraví a nemoci v populaci a faktory, jež zdraví a nemocnost populace ovlivňují.

Genderová (pohlavní, rodová) identita – zařazení sebe sama ke konkrétnímu genderu, jež však může, ale i nemusí odpovídat biologickému pohlaví, jež bylo člověku přiřazeno při porodu na základě vnějších pohlavních znaků. K genderové identitě náleží vnímání vlastního těla i projevy jako řeč, chování, oblékání, trávení volného času, preference zastávaných rolí apod.

Heteronormativita – označuje systém, v jehož rámci společnost považuje heterosexuální a/nebo cisgenderovou identitu (situace za které je pohlaví určené při porodu v souladu s genderovou identifikací osoby) za jediné normální výsledky dospívání, socializace i rozvoje životních vztahů, a proto je automaticky od všech předpokládá a očekává. V samotném důsledku jsou pak ostatní formy sexuality a nekonformní formy genderových identit považovány za nestejně hodnotné.

Heterosexuálnost – emoční a sexuální přitažlivost k osobám odlišného biologického pohlaví. Heterosexuální žena je přitahována muži, heterosexuální muž zase ženami. Ve společnosti je heterosexuálnost i v současné době považována za normu.

HIV infekce – HIV je užívanou zkratkou pro tzv. virus lidské imunitní nedostatečnosti (*human immunodeficiency virus*). Infekce HIV se v léčených případech projevuje pouze chronicky, v neléčených případech způsobuje onemocnění AIDS. Přenáší se krví, některými sexuálními aktivitami a z matky na dítě v souvislosti s těhotenstvím či kojením.

Homofobie – soubor netolerantních, nenávistných postojů vůči gayům a lesbám zahrnující odpor, nenávist či averzi. Svým charakterem se homofobie přibližuje sexismu a rasismu, a lze ji tak zařadit do obecného rámce xenofobie.

Homoparentální rodina – rodina tvořená dětmi a jejich rodiči, jimiž jsou osoby stejného pohlaví. Je konkrétní realizací párového a rodinného života homosexuálů a zároveň výchovným prostředím, v němž vyrůstají a dospívají děti. V homoparentální rodině mají děti dva sociální rodiče stejného pohlaví, avšak pouze jeden z nich může být zároveň biologickým rodičem dítěte (tím, kdo dítě zplodil).

Homoromantik – osoba, jež je romanticky přitahována osobami stejného pohlaví.

Homosexuálnost – emoční a sexuální přitažlivost k osobám stejného biologického pohlaví. Je-li muž přitahován muži, obvykle se označuje jako **gay**, je-li žena přitahována ženami, užívá se označení **lesba**.

Inspekční a kontrolní orgány – obecně orgány, které jsou zákonem zmocněny kontrolovat činnost jiných orgánů, institucí či osob (úřadů, škol, zaměstnavatelů apod.). Zásadně také mohou postihovat zjištěná pochybení.

Intersexuálnost – stav, kdy člověk vykazuje kombinaci mužských i ženských pohlavních orgánů. Genitálie či jiné sekundární pohlavní znaky takového člověka nelze zcela jednoznačně určit jako mužské či ženské. Jedná se o preferovaný termín, jenž nahrazuje především kdysi v lékařských kruzích používaný hermafroditismus.

LGBT+ – mezinárodně používané zkratkové slovo, jež fakticky reprezentuje čtyři skupiny osob – lesby (L), gaye (G), bisexuály (B) a trans osoby (T). Symbol „+“ umožňuje zařadit další různorodá určení vlastní sexuální orientace, identity či případnou sexuální nevyhraněnost.

Manželství – ve smyslu českého zákona právní svazek dvou osob různého pohlaví. Zákon předpokládá trvalost tohoto svazku a zaměření na výchovu dětí. Právní řady některých jiných států pod pojmem manželství rozumějí právní svazek dvou osob bez ohledu na pohlaví.

Matriční úřad – orgán státu, před nímž lze uzavřít manželství. Jedná se o obecní úřady, úřady městských částí nebo úřady městských obvodů a pro území vojenských újezdů újezdní úřady.

Nebinární (genderqueer) osoba – osoba s genderovou identitou, jež není výlučně mužská či ženská. Mohou se cítit být příslušníky obou pohlaví, žádného z nich, či mají fluidní (v méně přesném českém překladu kolísavou či proměnlivou) genderovou identitu, tedy se mezi oběma v průběhu života pohybují.

Nepřímá diskriminace – jednání nebo opomenutí, kdy je na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe osoba z některého z diskriminačních důvodů znevýhodněna oproti ostatním. O nepřímou diskriminaci se nejedná, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.

Nevládní (nezisková) organizace – organizace, která není zřízena státem, je na státu nezávislá a je tradičně založena k obecně prospěšné činnosti (podpora zájmů osob ohrožených chudobou, ochrana základních lidských práv, životního prostředí atd.).

Obtěžování – jedna z forem diskriminace ve smyslu antidiskriminačního zákona. Předkládaná zpráva však pojmu obtěžování používá vedle pojmu diskriminace, aby dostatečně odlišila jednotlivá jednání, jež byla předmětem šetření. Obecně je obtěžování chování, které je motivováno některým z diskriminačních důvodů, jednotlivcům je vnímá jako nedůstojné a je způsobilé objektivně vytvořit určité prostředí, které je ponižující, pokořující či urážlivé.

Orgán činný v trestním řízení – soud, státní zástupce a policejní orgán, pokud provádějí úkony trestního řízení, tedy zjišťují, zda byl spáchán trestný čin, kdo jej spáchal, ukládají trest a zajišťují jeho výkon.

Osvojení (adopce) – forma náhradní rodinné péče, jejímž cílem je založit takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jako je přirozený vztah mezi biologickými rodiči a dětmi.

Pansexualita – emoční a sexuální přitažlivost k lidem bez ohledu na jejich pohlaví. Pansexuálové nespojují svou sexualitu s pohlavím osoby, není pro ně důležité.

Pohlaví – v pravém významu vyjadřuje to, zda je člověk biologicky ženou či mužem – jaký nese typ pohlavních orgánů, sekundární pohlavní znaky atd. Jedná se tedy o překlad anglického „sex“. V České republice se však (včetně účinné právní úpravy) často používá pojmů pohlaví a gender či genderová identita *promiscue* (viz pojem „genderová identita“).

Předsudek (stereotyp) – ve společnosti zakořeněný názor či přesvědčení, jenž není založen na spolehlivém poznání, ale na pouhých předpokladech a zjednodušeních. Jednotlivec přejímá určité soudy, jež se tradují nebo jsou mu autoritou vštěpovány, aniž by byl ochoten přesvědčit se o tom, zda vycházejí ze skutečnosti.

Přestupek – protiprávní jednání nižšího stupně závažnosti než trestný čin, jež je společensky škodlivé a výslovně je za přestupek označuje zákon.

Přímá diskriminace – jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci na základě některého z diskriminačních důvodů.

Registrované partnerství – český právní institut představující právní svazek dvou osob stejného pohlaví. Zákon předpokládá trvalost tohoto svazku, ale na rozdíl od manželství nepředpokládá zaměření na výchovu dětí.

Registrující matriční úřad – orgán státu, před nímž lze vstoupit do registrovaného partnerství. Jedná se o 14 úřadů, které jsou zpravidla součástí magistrátu krajských měst.

Sexuální orientace – trvalé zaměření citové a sexuální náklonnosti (přitažlivosti) k mužům, ženám či oběma pohlavím.

Společné jmění manželů – speciální forma spoluvlastnictví, která vzniká ze zákona mezi mužem a ženou v souvislosti s uzavřením manželství.

Stigmatizace – hodnocení či posuzování některých rysů či vlastností člověka jako méně žádoucích či nepřijatelných. Na základě těchto rysů, jež představují stigma, dochází k sociálnímu vyloučení jednotlivce. Stigmatizované osoby jsou rovněž na základě konkrétních rysů či vlastností ostatními vnímány jako méně hodnotné.

Šikana – fyzické a duševní omezování či trýznění jedince v kolektivu. Šikanu český právní řád nedefinuje. Nejvíce se jí blíží právní termín „obtěžování“.

Trans osoba (lidé, muži, ženy) – zastřešující termín označující ty, jejichž genderová identita (prožívané pohlaví) se liší od biologického pohlaví, které jim bylo určeno po narození. Termín zahrnuje osoby s transsexuální minulostí, transgender osoby, transsexuální osoby, cross-dressery apod. To, že je osoba „trans“ dle současného poznání nepředstavuje závažnou odchylku od normy, nýbrž dosažení nápravy stavu určeného v souvislosti s porodem.

Transfobie – viz pojem „homofobie“. Místo gayů a leseb se však týká trans lidí.

Transgender – obecně zahrnuje ty z trans osob, jež chtějí žít v souladu s prožívaným pohlavím bez toho, aby nutně musely podstupovat lékařské zásahy.

Transsexualita – ve smyslu 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí porucha pohlavní identity spočívající v nesouladu mezi duševním a biologickým pohlavím. Běžně se projevuje touhou mít tělesné znaky a projevy opačného biologického pohlaví. Od používání tohoto termínu se postupně upouští, neboť nepřesně slučuje problematiku genderu a sexuality.

Trestný čin – protiprávní jednání, kterým pachatel zásadním způsobem poškozují nebo ohrožuje státem chráněné zájmy, a proto se trestá. Jednotlivé trestné činy úplným způsobem vyjmenovává zákon.

Změna pohlaví – představuje v českém společenském i právním prostředí mnohovrstevnatý pojem. Zahrnuje jednak tzv. **chirurgickou změnu pohlaví**, tj. souhrn chirurgických zákroků, jež vedou ke sladění primárních a sekundárních pohlavních znaků člověka s jím prožívaným pohlavím. Změna pohlaví však zahrnuje i tzv. **úřední (administrativní) změnu pohlaví**, tj. uvedení údajů dostupných o osobě a úředních dokladů do souladu s tím, jaké pohlaví osoba prožívá. Chirurgická změna pohlaví může a nemusí být podmínkou té úřední, záleží především na konkrétní právní úpravě.

Seznam použitých zkratek

ČR – Česká republika

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (Agentura Evropské unie pro základní práva)

EU – Evropská unie

HIV – virus lidské imunitní nedostatečnosti

LGBT – lesby, gayové, bisexuální a trans osoby

Úvodní slovo

Sexuální orientace či genderová identita jsou intimní záležitostí každého jednotlivce. Přesto se odedávna dostávají do oblasti zájmu společnosti, ale i medicíny, práva, etiky či náboženství. Homosexualita, včetně jejích projevů, byla v minulých dobách krutě trestána, zavrhována, jindy kontroverzními způsoby léčena jako specifické duševní onemocnění. V Československu byl pohlavní styk s osobou téhož pohlaví postihován trestem odnětí svobody ještě začátkem 60. let minulého století. V 60. letech vznikl poté, co byla homosexualita prakticky dekriminalizována, stav, kdy trestným i nadále zůstal pohlavní styk osob stejného pohlaví, byla-li jedna z těchto osob zletilá, zatímco druhá z nich mladší osmnácti let. Živě si vzpomínám na to, že setrval až do 90. let minulého století. Vzpomínám si také na časy, kdy byla homosexualita tabu a gayové a lesby často kvůli silnému odporu společnosti vstupovali do trvalých (někdy i manželských) vztahů s osobami opačného pohlaví. Někteří z nich vedli partnerský život podle svých představ, ale za cenu naprosté sociální izolace.

Tímto letným ohlédnutím do minulosti chci demonstrovat, že společnost, vědecké poznání a právo se dynamicky vyvíjejí. Výsledkem rostoucí společenské akceptace LGBT+ lidí je úplná dekriminalizace projevů sexuální orientace a genderové identity jednotlivců, rostoucí kvalita jejich společenského, ale především i soukromého a rodinného života a nepřeborné množství právních norem, jež působí k ochraně těchto osob před jejich znevýhodňováním. Srovnám-li dnešní situaci, v níž se nacházejí LGBT+ osoby v České republice, a situaci před třiceti lety, jsem příjemně překvapena tím, jak mohou být některé společenské změny rychlé. Ač se to na první pohled nemusí zdát, pohledem člověka mé generace je to skutečně značný pokrok.

S napětím očekávám, kam se v tomto ohledu společnost posune za dalších několik let. Budou moci partneri stejného pohlaví uzavírat manželství? Získají v rámci svých partnerských a rodinných životů stejné možnosti, jaké by měli v případě, že by se narodili s heterosexuální orientací? Budeme v otázce změny pohlaví následovat společenský vývoj a rostoucí respekt k zachování fyzické integrity a identity trans lidí? Přeroste tolerance v respekt a akceptaci?

I přes pozitivní změny, jež se LGBT+ skupiny v posledních desítkách let dotkly, není dobré usnout na vavřínech. Je zřejmé, že vážné nedostatky v této oblasti existují i dnes. V souvislosti s ochranou před diskriminací se na mě obracejí trans osoby s životními obtížemi vyvolanými současnou právní úpravou. Nemohou například po změně pohlaví začít podnikat, aniž by byla všem veřejně přístupná informace o tom, že změnou pohlaví prošly. Nemohou také mít v občanském průkazu zapsané pohlaví, které prožívají (a které často v určité fázi již odpovídá jejich skutečnému vzhledu), pokud nepodstoupí náročnou operaci. Některým z nich se v životě alespoň občas stane, že po změně pohlaví neobdrží například zápočtový list, maturitní vysvědčení či vysokoškolský diplom, který odpovídá jejich nové identitě. Obracejí se na mě ale i gayové a lesby. Někteří z nich například nemohou prožít vstup do registrovaného partnerství tak, jak si to vysnili, nehledě na to, že většina z nich

od dětských nebo adolescentních let snila spíše o tradičním manželském obřadu. Jiným zase současná úprava registrovaného partnerství odpírá možnost prožít spokojený rodinný život obklopeni dětmi, jež by byly nejen ze sociálního, ale i z právního hlediska jejich potomky. Z médií, ale i osobních vyprávění LGBT+ osob se dozvídám o útocích, nadávkách či nevhodných komentářích, jimž jsou tyto osoby i v dnešní době vystaveny a musejí jim čelit. Ze své praxe také vím, jak může být právní obrana v případech znevýhodnění z diskriminačního důvodu zdlouhavá, jak může být složité opatřit si potřebné důkazy a jak může být výsledek velkého snažení zklamáním.

Na základě těchto skutečností jsem se rozhodla podrobněji a systematicky zaměřit na to, které konkrétní problémy vnímají LGBT+ osoby ve svém životě jako zásadní, co jim jejich životy ztěžuje, ale naopak i na to, jaké změny by mohly větší či menší měrou přispět k tomu, aby se těmto osobám v České republice žilo lépe. Poněvadž jsem si tento (poměrně složitý a ambiciózní) cíl v nedávné minulosti nestanovila pouze já, ale i české neziskové organizace, mohli jsme společně přistoupit k rozsáhlému výzkumnému šetření.

Jak jsem již naznačila, jeho konkrétním cílem bylo především prozkoumat, jak se žije lesbám, gayům, bisexuálním a trans osobám v České republice a s jakými problémy a překážkami se ve svém každodenním životě potýkají. Výzkum se zaměřil zejména na jejich zkušenosti s různými společenskými stereotypy a předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím. Metodou bylo on-line dotazníkové šetření, přičemž výzva k vyplnění dotazníku byla šířena prostřednictvím hlavních organizací hájících práva LGBT+ osob, jejich webových stránek a sociálních médií (Facebook, Instagram, Twitter).

Do průzkumu byli zahrnuti pouze ti respondenti a respondentky, kteří sami sebe identifikovali jako příslušníky a příslušnice LGBT+ skupiny (identifikovali se jako osoby s jinou než heterosexuální orientací a/ nebo jako trans gender, transsexuální nebo intersex osoby, případně osoby s transgender nebo transsex minulostí). Dotazník vyplnilo celkem 1 981 respondentů a respondentek ve věku 13 a více let, sběr dat probíhal od 19. září do 5. listopadu 2018. Výzkum byl realizován zapsaným spolkem Prague Pride ve spolupráci s Kanceláří veřejného ochránce práv v rámci projektu „We are fair“ financovaného z programu Evropské unie Práva, rovnost a občanství (2014–2020). Samotný dotazník byl vypracován ve spolupráci se spolkem Queer Geography.

Předkládaná výzkumná zpráva nejprve, po úvodním shrnutí hlavních výzkumných zjištění, stručně představuje současnou právní úpravu, jež má přímý vztah k postavení LGBT+ osob v České republice. V následující části přináší zevrubnou analýzu výsledků výzkumného dotazníkového šetření, které dává do souvislosti s některými staršími výzkumnými zjištěními v předmětné oblasti a představuje je v potřebném sociálním a právním kontextu. V závěrečné kapitole jsem v souvislosti se zásadními výzkumnými zjištěními formulovala nejruznějším skupinám adresátů několik doporučení, jejichž naplnění by, jak doufám, mohlo vést k tomu, aby se LGBT+ lidem v České republice v budoucnu skutečně žilo lépe. Součástí výzkumné zprávy je rovněž slovník některých pojmů a seznam použitých zkratk. Věřím, že čtenáři budou k užítku.

Doplňuji, že zpráva je zpracována k právnímu stavu účinnému ke dni 1. dubna 2019.

V neposlední řadě je také mou milou povinností poděkovat RNDr. Michalu Pitoňákovi, Ph.D., a Mgr. Czeslawu Walekovi za cenné náměty a připomínky nejen k textu výzkumné zprávy.

Uvědomuji si, že nejdůležitější z doporučení by mělo být obecně věnováno společnosti jako takové. Pro její zdravý rozvoj je klíčové především to, aby lidé jednali bez předsudků, vzájemně respektovali své individuální odlišnosti a měli chuť se dozvídat pravdivé informace o rozmanitých způsobech a formách lidského života.

Přeji podnětné čtení.

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D.
veřejná ochránkyně práv

Shrnutí výsledků výzkumu

1. LGBT+ lidé obecně hodnotí své postavení v České republice jako **spíše vyhovující**, i když má pořad ještě daleko do ideálního stavu (průměrná známka na škále od 0 = zcela nevyhovující po 10 = zcela vyhovující byla **6,4 bodu**).
2. I když si značná část české populace myslí, že naše **společnost** je vůči LGBT+ skupině **tolerantní, zkušenosti LGBT+ lidí** jsou často **odlišné**. Pouze třetina veřejnosti si myslí, že LGBT+ lidé jsou v České republice stále diskriminováni,¹ zatímco mezi LGBT+ skupinou jde až o zhruba tři čtvrtiny dotázaných. Veřejnost tedy vnímá situaci LGBT+ lidí podstatně více pozitivně než oni sami a problémy, se kterými se potýkají, do značné míry nevnímá.
3. **Postavení transsexuálních/transgender osob** je výrazně těžší a horší než postavení leseb a gayů. Zhruba polovina LGBT+ lidí se domnívá, že lesby a gayové dnes mohou žít, jak chtějí, kdežto v případě trans lidí je to pouze třetina. Diskriminováno se za posledních pět let cítilo až 86 % trans osob, což je ve srovnání s lesbami (58 %) a gayi (33 %) podstatně více. Dalším indikátorem je i odlišná míra otevřenosti ohledně své sexuální orientace a genderové identity vůči přátelům, rodině, kolegům nebo spolužákům, která je v případě trans lidí zhruba o třetinu nižší než u gayů, leseb a bisexuálů.
4. Velká část LGBT+ lidí se ve svém životě často setkává s různými **předsudky a stereotypy** ze strany většinové společnosti. Nejčastěji jde o názor, že gayové a lesby by neměli svou sexuální orientaci dávat veřejně na odiv, ale v soukromí si mohou dělat, co chtějí (s tím se spíše nebo velmi často osobně setkávají dvě třetiny dotázaných). Důvodem pro jistý optimismus je alespoň to, že ty nejtvrďší projevy homofobie jsou zároveň ty nejméně časté. S názorem, že gayové a lesby by měli podstoupit léčbu, aby svou orientaci změnili, se spíše nebo velmi často osobně setkává 14 % dotázaných (s tímto výrokem souhlasí 11 % populace),² s názorem, že homosexuální pohlavní styk by měl být trestný, se setkává 5 % dotázaných (s tímto výrokem souhlasí 7 % populace).³
5. Během posledních pěti let se cítila **diskriminována a/nebo obtěžována** více než třetina LGBT+ lidí, což je zhruba třikrát vyšší podíl než v případě běžné populace.⁴

1 Výzkum Postoje veřejnosti k LGBT (2018) byl na vzorku 1 216 respondentů ve věku 18 a více let realizován společností MEDIAN, s. r. o., pro Prague Pride, z. s. (výsledky zatím nebyly zveřejněny). Vznikl ve spolupráci s Kanceláří veřejného ochránce práv ČR. Metodou výzkumu bylo telefonické dotazování a samovyplňovací dotazník, sběr dat probíhal v únoru 2018. Vzorek je reprezentativní pro populaci ČR 18+ podle základních sociodemografických charakteristik (kraj, věk, pohlaví, vzdělání, velikost obce) a frekvence užívání internetu.

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

4 Kancelář veřejného ochránce práv. *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti*. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochránkyně práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv,

Nejčastěji šlo o pociťovanou diskriminaci v prostředí školy či univerzity (13 % všech dotázaných, přičemž pachateli bývají nejen spolužáci, ale často i učitelé) a v práci a zaměstnání (11 %). Téměř čtvrtina dotázaných pracujících LGBT+ lidí za posledních pět let zakusila obecně negativní postoje k LGBT+ skupině, pětina studujících má zase zkušenost s negativními komentáři či projevy z důvodu své sexuální orientace nebo genderové identity. Pociťovaná diskriminace měla nejčastěji formu verbálního a psychického obtěžování, ponižování, urážek nebo vyhrožování (s těmi má za posledních pět let osobní zkušenost téměř desetina dotázaných).

6. **Diskriminační a obtěžující incidenty** zůstaly v drtivé většině případů **neřešeny**: až 91 % dotázaných LGBT+ osob je nikam neohlašovalo, a to zejména kvůli tomu, že je vyhodnotilo jako triviální incidenty, které nestojí za oznámení (47 %), a také kvůli svému přesvědčení, že by se stejně nic nezměnilo (44 %). Kromě obecné **skepsse** brání efektivnější ochraně před diskriminací a obtěžováním dva další faktory. Prvním je **nízká informovanost** ohledně toho, kam se obrátit s žádostí o pomoc a radu. Více než třetina dotázaných by se v případě, že by se v budoucnu stala obětí diskriminace nebo obtěžování, obrátila na policii, která ale má v této oblasti poměrně úzce vymezenou působnost; na veřejného ochránce práv nebo inspekční orgány by se obrátilo pouze 7 %. Druhým faktorem je přílišná **náročnost** samotného procesu řešení diskriminačních incidentů – téměř tři čtvrtiny dotázaných LGBT+ osob si myslí, že domoci se svých práv je pro oběti diskriminace v České republice spíše nebo velmi obtížné.
7. Pociťované projevy společenské averze vůči LGBT+ lidem mají nejčastěji spíše měkkou formu – typicky jde o nevhodné vtipy, posměch, ponižování nebo urážky – než tvrdou formu v podobě vyhrožování nebo fyzických útoků. **Obtěžování, vyhrožování a fyzické násilí** vůči LGBT+ lidem z důvodu jejich sexuální orientace nebo genderové identity se pořád ještě děje, i když oč závažnější projev je, o to méně je častý. S obtěžováním má za posledních pět let osobní zkušenost 55 % dotázaných (nejčastěji šlo o nadávání – 39 % a zesměšňování – 37 %), s fyzickým/sexuálním napadením nebo vyhrožováním násilím má osobní zkušenost 15 % dotázaných (nejčastěji šlo o vyhrožování – 9 %, fyzické napadení – 5 %, sexuální napadení – 3 %). Třebaže se podíl lidí, kteří zažili fyzické či sexuální napadení, nemusí jevit na první pohled vysoký, jde o více než 150 osob. To indikuje, že podobné závažné projevy nenávisti stále ještě nevyumizely.
8. Obtěžování i vyhrožování/násilí se nejčastěji, téměř v polovině případů, dopouští **neznámá dospělá osoba na veřejném místě**, jakým jsou ulice nebo náměstí. Bez znalosti totožnosti pachatele je o to těžší tyto incidenty řešit. Svůj nejzávažnější případ napadení/vyhrožování z posledních pěti let **oznámilo policii** pouze 13 % dotázaných, v případě obtěžování šlo dokonce pouze o 3 %. Většina jako hlavní příčinu uvedla, že tyto incidenty nebyly natolik závažné, aby považovala přivolání policie za nutné. Co je

2015, s. 11. Dostupné z:

https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf [cit. 1. 3. 2019].

ale alarmující, až zhruba pětina se na policii neobrátila, jelikož jí nedůvěřuje a bála se zesměšnění a toho, že jejich případ nebude brán vážně.

9. Nejdůležitější **opatření**, která by podle dotázaných LGBT+ lidí pomohla, aby se jim v České republice žilo lépe, se týkají rodinného života. Největší podporu má v tomto směru zpřístupnění manželství i párům stejného pohlaví (to by pomohlo podle 96 % dotázaných), uznání stejnopohlavních párů napříč celou Evropskou unií (95 %) a možnost adopce pro páry stejného pohlaví (93 %). Podle předchozího reprezentativního výzkumu z roku 2018 s těmito opatřeními souhlasí i většina české veřejnosti – manželství pro všechny podporuje 65 % lidí, možnost, aby páry stejného pohlaví mohly adoptovat děti např. z ústavu, podporuje 61 % lidí.⁵
10. **Registrované partnerství** považuje za nedostatečné až 95 % dotázaných LGBT+ osob, a to i kvůli tomu, že je vnímají jako podřadný institut a svazek druhé kategorie. **Manželství pro všechny** má mezi LGBT+ lidmi výraznou podporu, schvaluje je až 98 % dotázaných. Také platí, že se vstupem do registrovaného partnerství jsou na rozdíl od uzavření manželství spojené některé **praktické obtíže a komplikace**. Manželství lze uzavřít před některým z více než 6 000 matričních úřadů, nebo orgánem některé z 21 oprávněných církví a náboženských společností, ale do registrovaného partnerství lze vstoupit pouze před některým ze 14 registrujících matričních úřadů.⁶ Až čtvrtina LGBT+ osob, které uvedly, že momentálně žijí v registrovaném partnerství, sdělila, že jim registrující matriční úřad určil místo obřadu a neměli možnost je změnit; v případě určení času a dne bez možnosti změny má tuto zkušenost 16 % z nich. Téměř třetina dotazovaných LGBT+ lidí žijících v registrovaném partnerství užívá se svým protějškem společné příjmení. Více než polovina z nich uváděla, že v důsledku této změny čelila překážkám a nepříjemnostem (nejčastěji administrativní, časové a finanční zátěži spojené s vyřizováním změny).

5 Výzkum Postoje veřejnosti k LGBT (2018) byl na vzorku 1 216 respondentů ve věku 18 a více let realizován společností MEDIAN, s. r. o., pro Prague Pride, z. s. (výsledky zatím nebyly zveřejněny). Vznikl ve spolupráci s Kancelář veřejného ochránce práv ČR. Metodou výzkumu bylo telefonické dotazování a samovyplňovací dotazník, sběr dat probíhal v únoru 2018. Vzorek je reprezentativní pro populaci ČR 18+ podle základních sociodemografických charakteristik (kraj, věk, pohlaví, vzdělání, velikost obce) a frekvence užívání internetu.

6 Kancelář veřejného ochránce práv. *Výzkum uzavírání registrovaného partnerství v České republice 2016*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016, s. 7. ISBN 978-80-87949-51-1. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/30_2016_DIS_VP_vyzkumna_zprava.pdf [cit. 1. 3. 2019].

Shrnutí doporučení

Soukromý a rodinný život LGBT+ osob

- Zhodnotit význam institutu manželství pro život gayů a leseb, jimi vychovávaných dětí a podpořit manželství pro stejnopohlavní páry.
- Předložit návrh zákona, na jehož základě by úřední změna pohlaví trans lidí přestala být podmíněna provedením invazivních chirurgických zákroků a sterilizací.

Přístup oběti diskriminace z důvodu sexuální orientace či genderové identity ke spravedlnosti a účinné ochraně práv

- Snížit výši soudního poplatku za podání odvolání proti soudnímu rozhodnutí ve věcech ochrany před diskriminací.
- Novelizovat ustanovení § 133a občanského soudního řádu, jež upravuje sdílení důkazního břemene v diskriminačních sporech.
- Zakotvit do antidiskriminačního zákona veřejnou žalobu (actio popularis).
- Zakotvit do antidiskriminačního zákona odvozenou diskriminaci.
- Změnit ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona tak, aby se obětem diskriminace zpřístupnilo přiměřené zadostiučinění v penězích.

Ochrana před trestnou činností z nenávisti

- Upravit trestní zákoník tak, aby zajistil, že LGBT+ skupina jako jedna ze skupin ohrožených nenávistnou trestnou činností získá totožnou ochranu, jako rasové, etnické, národnostní či náboženské skupiny.

Práce a zaměstnání

- Realizovat opatření na podporu diverzity na pracovišti, vytvořit efektivní mechanismus předcházení obtěžování na pracovišti a plán postupu pro případ, že se obtěžování na pracovišti objeví.
- Postupovat efektivně a volit účinná opatření v případě, že se na pracovišti vyskytne obtěžování z důvodu sexuální orientace nebo genderové identity.
- Zvýšit povědomí LGBT+ zaměstnanců o zákonném stížnostním mechanismu, jehož mohou na pracovišti využít v případě, že se stanou obětí diskriminace.
- Metodicky usměrnit orgány inspekce práce ve vztahu ke kontrolám rovného zacházení na pracovišti.

Školství a vzdělávání

- Dbát na přívětivé klima, rozvoj tolerance a respektu mezi žáky, důsledně prověřovat každé podezření na obtěžování a bezodkladně, pečlivě a odborně je řešit.
- Upravit rámcové vzdělávací programy pro základní a střední vzdělávání tak, aby zde byla obsažena témata a výstupy vzdělávání bezprostředně související s LGBT+ komunitou a specifiky jednotlivých sexuálních minorit.
- Zařadit problematiku LGBT+ a související „měkké“ pedagogické dovednosti do systému vzdělávání pedagogů základních a středních škol.

Zdravotnictví

- Umožnit HIV pozitivním pacientům přístup k nedispensární zdravotní péči za stejných podmínek jako ostatním pacientům a zajistit informovanost lékařských pracovníků v této oblasti.
- Opustit kritérium sexuální orientace v souvislosti s výběrem vhodných dárců krve.
- Šířit informaci o existenci a vhodnosti užívání Doporučeného postupu pro psychologickou praxi s neheterosexuálními klienty mezi psychology a psychoterapeuty.

Informovanost uvnitř LGBT+ komunity

- Zpřístupnit LGBT+ osobám v přehledné formě jednoduše formulované a dostatečně konkrétní informace týkající se jejich ochrany před diskriminací a násilím z nenávisti.

Jednání některých úředních osob

- Zařadit školení o základních otázkách týkajících se LGBT+ komunity do plánu vzdělávání státních zaměstnanců ve služebních úřadech a úředníků územních samosprávných celků.
- Zařadit školení, kurz či seminář o základních otázkách týkajících se LGBT+ komunity do systému další odborné přípravy příslušníků Policie České republiky.
- Jednat se zástupci LGBT+ komunity a uveřejnit prohlášení pro LGBT+ komunitu k rozptýlení obav ze znevažování či bagatelizace ze strany policejních příslušníků.

Právní úprava

Česká republika je jako moderní demokratický právní stát charakteristická intenzivní ochranou individuálních práv. V této souvislosti chrání i práva příslušníků nejrůznějších menšin, včetně práv LGBT+ osob. Ochrana těchto práv je především výsledkem společenské akceptace těchto menšin, směřuje k jejich zrovnoprávnění a zajištění důstojného života na rovnoprávném základě s ostatními. Již na **ústavněprávní úrovni** je proto zakotveno, že všichni lidé si jsou rovni ve své důstojnosti a ve svých právech.⁷ Konkrétními aspekty ochrany lidské důstojnosti a rovnosti lidí v jejich důstojnosti jsou i ochrana před nelidským a ponižujícím zacházením, ochrana autonomie, seberealizace a ochrana identity (včetně nároku na respekt k sobě samému).⁸ Hodnoty rovnosti a důstojnosti však nalézají svůj odraz i v garantovaném **zákazu nerovného zacházení**, jenž zaručuje přístup k základním právům a svobodám pro všechny, bez ohledu na rozdíly mezi lidmi vznikající ve vazbě na jejich specifické „postavení“, včetně jejich sexuální orientace a genderové identity (pohlavní identifikace).⁹ Je-li přístup k základním právům a svobodám někomu pro jeho „postavení“ odpírán, jedná se o právně zapovězený zásah do důstojnosti. Pevná součást identity člověka jej nemůže učinit méněcenným a nehodným zajištění důstojnosti.

V souvislosti s ochranou LGBT+ osob je často skloňováno **právo na respektování soukromého a rodinného života**.¹⁰ Součástí práva na soukromý život je vedle dalších i právo na autonomní rozhodování o osobní integritě, včetně sexuálního a genderového sebeurčení.¹¹ Jak sexuální orientace, tak i genderová identita jsou tedy chráněnými aspekty soukromí jednotlivce. Rodinný život je potom chráněn v širokém významu a zahrnuje sociální vazby různých druhů a stupňů, včetně stabilních stejnopohlavních partnerství, jež jsou realizována v rámci společné domácnosti.¹² Jak již v minulosti potvrdil Evropský soud pro lidská práva, lze vztahy mezi dvěma stejnopohlavními partnery považovat za rodinný život.¹³

Máme-li se navrátit ke konkrétním projevům ústavním pořádkem garantovaného práva na rovné zacházení (resp. zákazu diskriminace v širším smyslu), dostáváme se k antidiskriminačnímu zákonu¹⁴ a dalším zákonným právním předpisům, které chrání (vedle

7 Čl. 1 Listiny základních práv a svobod, vyhlášené prostřednictvím usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, v aktuálním znění.

8 WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, s. 59 – 60.

9 Čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

10 Tamtéž, čl. 10.

11 WAGNEROVÁ a kol., op. cit., s. 284.

12 Tamtéž, s. 659.

13 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Schalk a Kopf proti Rakousku ze dne 24. června 2010, č. 30141/04.

14 Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

dalších skupin osob) LGBT+ osoby před projevem **diskriminace** v jejich konkrétních každodenních životních situacích. Přestože jsou lidmi jako všichni ostatní a je jim garantována důstojnost a ochrana základních práv v totožné míře jako všem ostatním, jejich sexuální orientace či pohlavní identifikace nadále zůstává společenským stigmatem. Proto se tak i nadále stávají objekty diskriminačního zacházení v oblasti práce a zaměstnání, poskytování zdravotní péče, vzdělávání, přístupu k bydlení či zboží a službám. Antidiskriminační zákon chrání LGBT+ osoby před diskriminací, tedy tím, aby s nimi někdo zacházel méně příznivě nežli s jinými v těchto, ale i dalších oblastech (konečným výčtem je vypočítává v ustanovení § 1 odst. 1). Definuje také jednotlivé formy diskriminace, jež umožňuje postihovat. Mimo přímé¹⁵ a nepřímé¹⁶ diskriminace se například jedná i o obtěžování, tedy takové chování motivované sexuální orientací či pohlavní identifikací, jež zasahuje do důstojnosti jednotlivce a vytváří prostředí, které je ponižující, urážlivé, zastrašující či pokořující.¹⁷ Má-li toto chování sexuální povahu, hovoříme o sexuálním obtěžování.¹⁸ Pokud je člověk obětí diskriminačního jednání či obtěžujícího chování, poskytuje mu antidiskriminační zákon možnost obrátit se na soud s antidiskriminační žalobou a domáhat se toho, aby bylo od diskriminace upuštěno, byly odstraněny její negativní následky, případně i satisfakce (ať již ve formě omluvy či náhrady nemateriální újmy). V některých případech v soudním řízení o antidiskriminační žalobě dochází ke sdílení důkazního břemene, tedy je ulehčena důkazní pozice žalobce, který je velmi často osobou s velmi omezeným přístupem k informacím, s jejichž pomocí by diskriminační jednání mohl nade vši pochybnost prokázat.¹⁹

Zákaz diskriminace (často šířeji koncipován) je však obsažen i v jiných zákonných předpisech. Ať již se jedná o zákon o zaměstnanosti,²⁰ zákoník práce,²¹ zákon o ochraně spotřebitele,²² školský zákon²³ či jiné zákony. Nejen existence antidiskriminačního zákona, ale i těchto „složkových“ zákazů diskriminace, otevírá pro oběť diskriminace (případně i nenávislné šikany) možnost obrátit se na kontrolní a inspekční orgány činné na daných úsecích. Především Česká školní inspekce (oblast vzdělávání), Česká obchodní inspekce (poskytování zboží či služeb včetně bydlení, pokud je nabízeno veřejnosti), Státní úřad inspekce práce (oblast práce a zaměstnání) nebo krajské úřady (poskytování zdravotních služeb) jsou povinny v rámci svých pravomocí v souvislosti s podezřením na diskriminaci či šikanu zaměřit svou kontrolní činnost na jejich odhalení a v případě zjištěných pochybení sankcionovat kontrolovaného. V souvislosti s přijetím antidiskriminačního zákona v roce

15 Viz ustanovení § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona.

16 Viz ustanovení § 3 odst. 1 tamtéž.

17 Tamtéž, ustanovení § 4 odst. 1.

18 Tamtéž, odst. 2.

19 Viz ustanovení § 133a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

20 Viz ustanovení § 4 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

21 Viz ustanovení § 16 a § 17 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

22 Viz ustanovení § 6 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů.

23 Viz ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

2009 se rovněž poskytování metodické pomoci obětem diskriminace stalo jedním z úkolů veřejného ochránce práv.²⁴

Pokud je nenávistné jednání směřované vůči LGBT+ osobám více společensky závažné, jedná se o **verbální či fyzické útoky z nenávisti**, může naplnit skutkovou podstatu přestupku proti občanskému soužití,²⁵ v nejzávažnějších případech i některého ze zákonem vypočítaných trestných činů.²⁶ I v naší společnosti existují případy násilí z nenávisti, jež je směřováno vůči konkrétním představitelům určité skupiny, a to právě z důvodu příslušnosti k této skupině (včetně skupiny LGBT+ osob). Násilí může zasahovat přímo do fyzické integrity jednotlivce, ale může být i psychické, mít podobu verbálních incidentů, vyhrožování či vydírání.²⁷ Reakcí trestního práva na popsaná trestná jednání má být aplikace trestněprávních opatření „v zostřeném režimu“, jež mají vést k citelnějšímu potrestání pachatelů motivovaných nenávistí. Proto trestní zákoník například vymezuje samostatný trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod²⁸ a přináší obecnou přitěžující okolnost, jež soudům ukládá v rámci individualizace trestní odpovědnosti přihlídnout k tomu, že pachatel spáchal čin z nenávisti motivované, mimo jiné, sexuální orientací či pohlavní identifikací jednotlivce (hovoří se o zvláště zavrženíhodné pohnutce).²⁹ I přesto zvýšená ochrana poskytovaná trestněprávními předpisy v případě LGBT+ dosud nedosahuje standardu, jaký je nastaven například u násilí motivovaného rasou, etnikem či náboženským vyznáním. Co se týče trestné činnosti, jsou odpovědnými za její vyšetření a potrestání orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství a soudy).

Patrně nejdiskutovanější a nejvíce celospolečensky palčivou otázkou dneška týkající se LGBT+ je otázka soužití stejnopohlavních osob a jejich rodinného života. V roce 2006 se Česká republika zařadila k zemím, které zavedly institut registrovaného partnerství jako zákonem uznanou formu partnerského soužití stejnopohlavních párů. Účinnosti toho roku nabyl zákon o registrovaném partnerství,³⁰ který byl až pátým pokusem o kodifikaci institutu registrovaného partnerství v České republice.³¹ Je zcela zjevně kompromisem s mnoha ústupky, jež jej ve výsledku učinily přijatelným pro tehdejší členky a členy obou komor Parlamentu. Finální podoba zákonného svazku stejnopohlavních párů je od klasického manželství muže a ženy poměrně vzdálená, především co do rozsahu práv a povinností partnerů. Přinejmenším sporné je již samo označení „registrovaný“, jež je v našem právním prostředí obecně spojené s evidencí věcí či mimolidských entit (např. právnických osob).

24 Ustanovení § 1 odst. 5 a § 21b zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

25 Ustanovení § 7 odst. 3 písm. b) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

26 Zvláštní část zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

27 KALIBOVÁ, Klára (ed.). *Násilí z nenávisti, rasismus a média. Jak nepsat černobíle o barevném světě*. Praha: In lustria, o. s., 2011. ISBN 978-80-260-0097-6, s. 11 – 12.

28 Ustanovení § 356 odst. 1 trestního zákoníku.

29 Tamtéž, ustanovení § 42 písm. b).

30 Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

31 Ve více než dvou desítkách států světa byly obdobné instituty určené výlučně stejnopohlavním párům shledány druhořadými a zakládajícími nerovnost mezi heterosexuálními a homosexuálními páry, proto byly nahrazeny tzv. rovností manželství, tedy otevřením institutu manželství stejnopohlavním párům.

Konkrétní práva a povinnosti registrovaných partnerů v mnohém odpovídají spíše neformalizovanému soužití muže a ženy (kohabitaci) nežli manželství, a registrované partnerství tak charakterizují mnohé statusové výluky. Například mezi registrovanými partnery ze zákona nevzniká majetkové společenství, společný nájem bytu, partneři nemají nárok na vdovský či vdovecký důchod, vznik registrovaného partnerství není pojímán jako slavnostní a exkluzivní akt či v souvislosti s jeho uzavřením nelze přijmout společné příjmení. Tento výčet zdaleka není úplným, a bylo by tak možné dále pokračovat.

Nejzásadnější rozdíly mezi institutem registrovaného partnerství a manželství však existují v oblasti **rodičovství a rodičovské odpovědnosti**. Uzavření registrovaného partnerství nemusí být samo o sobě zárukou naplněného rodinného života, poněvadž je snaha partnerů po úplném rodinném životě limitována dvěma klíčovými faktory. Jednak biologickým (stejnopohlavní partneři společně nemohou z biologických důvodů počít dítě), jednak tím právním. Právní úprava staví vzniku homoparentálních rodin četné, mnohdy reálně nepřekročitelné, právní překážky. Především, poněvadž je umělé oplodnění určené toliko neplodným pářům, ženě a muži, nejde o legální cestu ke vzniku homoparentální rodiny.³² Registrovaní partneři se rovněž nemohou stát společnými pěstouny³³ a nemohou společně osvojit dítě.³⁴ Třeba podotknout, že od roku 2016 může dítě osvojit jeden z registrovaných partnerů, což mu do zásahu³⁵ Ústavního soudu zapovídalo tehdejší ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství. Pokud homoparentální rodina na faktické úrovni vznikne a ze společenského hlediska plní své funkce (partneři fungují jako sociální rodiče dítěte, které je typicky právně potomkem jednoho z nich), její status právo odpovídajícím způsobem nereflexuje (právním rodičem je pouze jeden z obou partnerů). To je především důsledkem skutečnosti, že zákon do současné chvíle neumožňuje jednomu z registrovaných partnerů „přiosvojit“ dítě svého partnera, ač je fakticky vychovává (respektive je k tomu dokonce na základě ustanovení § 13 odst. 3 zákona o registrovaném partnerství povinen). Ten z partnerů, který není právním rodičem dítěte, má vzhledem k dítěti, jež fakticky vychovává, oproti právnímu rodiči pouze zanedbatelná práva.

Dosavadní legislativní pokusy o rozšíření partnerských práv (především co se týče rodičovství a rodičovské odpovědnosti registrovaných partnerů) byly neúspěšné. Aktuálně se návrhem, jenž by měl otevřít institut manželství stejnopohlavním pářům, zabývá Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.

V rámci představení právní úpravy, jež je zvláště významná pro život LGBT+ jednotlivců, nelze opomenout specifickou právní regulaci nabývající významu především v životě některých trans lidí. Jedná se o právní úpravu **změny pohlaví**. Podle současné právní úpravy má osoba, u níž byla diagnostikována porucha sexuální identifikace (transsexualismus ve smyslu 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí), právo na změnu pohlaví. Ta nastává

32 Ustanovení § 6 a § 8 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

33 Ustanovení § 964 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

34 Tamtéž, ustanovení § 800 odst. 1 a 2.

35 Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15 (N 110/81 SbNU 729; 234/2016 Sb.), dostupné na <http://nalus.usoud.cz>.

chirurgickým zákrokem za současného znemožnění reprodukční funkce a přeměny pohlavních orgánů.³⁶ Na základě potvrzení o provedení změny pohlaví vydaného poskytovatelem zdravotních služeb následně dojde ke změně v příslušných matričních záznamech,³⁷ tedy k úřední změně pohlaví. Osoba napříště může oficiálně vystupovat v souladu se svým prožívaným pohlavím. Podmínkou v přístupu ke změně pohlaví je také to, že osoba není manželem (případně registrovaným partnerem),³⁸ což platí i v situacích, kdy si oba manželé (partneři) přejí v existujícím svazku setrvat. Podmínka opačného úředního pohlaví tak převažuje nad podmínkou trvalosti, jež ze zákona manželství (méně explicitně i registrované partnerství) definuje jakožto podmínka „*sine qua non*“, tedy podmínka nutná.

Ve smyslu aktuální rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva³⁹ a Evropského výboru pro sociální práva⁴⁰ je přetrvávající podmínka invazivních chirurgických zákroků pro úřední změnu pohlaví v rozporu s lidskými právy garantovanými mezinárodními lidskoprávními instrumenty (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropská sociální charta). Konkrétně se jedná především o právo na soukromý a rodinný život a právo na ochranu zdraví. V současné době gesční ministerstva připravují návrh zákona, jenž má tuto podmínku odstranit. Napříště by k úřední změně pohlaví měla postačovat odborným lékařem potvrzená diagnóza a prohlášení trans osoby před místně příslušným matričním úřadem.

36 Ustanovení § 29 odst. 1 občanského zákoníku.

37 Ustanovení § 17a zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

38 Ustanovení § 21 odst. 2 písm. b) zákona o specifických zdravotních službách.

39 Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. dubna 2017, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13; dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172913>.

40 Viz rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice ze dne 1. října 2018, č. 117/2015; dostupné z: <https://www.justice.cz/documents/12681/771376/Rozhodnut%C3%AD+EVSP/804fd6d4-e796-435a-ba4e-503de289edb5>.

Analýza výsledků dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření mezi LGBT+ lidmi bylo prozkoumat, jak se žije lesbám, gayům, bisexuálním a trans lidem v České republice a s jakými problémy a překážkami se ve svém každodenním životě potýkají. Výzkum se zaměřil zejména na jejich zkušenosti s různými společenskými stereotypy a předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím.

V úvodu analytické části je nejdříve popsána struktura výzkumného souboru a základní sociodemografické charakteristiky respondentů a respondentek. Další kapitoly se postupně věnují čtyřem hlavním okruhům: 1. pociťovanému společenskému přijetí LGBT+ lidí, 2. pociťované diskriminaci, zejména obecným zkušenostem s diskriminací (kapitola 3.1), zkušenostem s řešením incidentů (kapitola 3.2), zkušenostem s diskriminací v zaměstnání a ve škole (kapitola 3.3) a ve zdravotnictví (kapitola 3.3) a právnímu povědomí o možnostech obrany před diskriminací (kapitola 3.4), dále 3. obtěžování, vyhrožování a násilí, 4. postojům k manželství a zkušenostem se vstupem do registrovaného partnerství.

Dotazník byl vytvořen tak, aby umožňoval srovnání výsledků se zjištěními domácích i zahraničních výzkumů mezi běžnou populací i LGBT+ lidmi zaměřených na témata společenské akceptace LGBT+ osob a jejich zkušeností s předsudky a diskriminací. Proto tam, kde je to možné, je součástí analýzy také komparace s předchozími výzkumy. Dotazník je v příloze výzkumné zprávy.

1. Základní charakteristiky respondentů a respondentek

Do dotazníkového šetření se zapojilo celkem **1 981 respondentů a respondentek**, kteří deklarovali jinou než heterosexuální orientaci, případně uvedli, že jsou transgender/transsex osobami nebo osobami s transgender/transsex minulostí. Co se týče **struktury podle pohlaví** (Tab. 1), počet mužů a žen ve výzkumném souboru je zhruba stejný (v obou případech tvoří 46 % respondentů), v menší míře jsou také zastoupeni trans muži/ženy nebo osoby s transgender nebo transsex minulostí (celkem jde o 5 %). Další 4 % dotázaných se sebeidentifikovala jako nebinární osoby a méně než 1 % uvedlo jinou možnost (jde nejčastěji o intersex osoby, případně osoby, které si svojí genderovou identitou nejsou jisté). Z hlediska deklarované **sexuální orientace** ve výzkumném souboru dominují gayové (43 %), dalšími významně zastoupenými skupinami jsou lesby (24 %) a bisexuální osoby (21 %). Další možné orientace, například pansexuální nebo asexuální, uvádělo podstatně méně dotázaných (celkem jde o 12 %).

Tab. 1 Sexuální a genderová sebeidentifikace respondentů a respondentek

	Počet	Podíl
Pohlaví		
muž	902	46 %
trans muž/muž s transgender nebo transsex minulostí	74	4 %
žena	903	46 %
trans žena/žena s transgender nebo transsex minulostí	17	1 %
nebinární osoba	71	4 %
intersex osoba	5	< 1 %

nevím, nejsem si jist/á	9	< 1 %
Sexuální orientace		
gay (homosexuální)	860	43 %
lesba (homosexuální)	472	24 %
bisexuální	412	21 %
pansexuální	85	4 %
asexuální	22	1 %
heterosexuální	22	1 %
jiné	25	1 %
nevím, nejsem si jist/á	83	4 %

Mezi respondenty a respondentkami výrazně převládají **mladí lidé ve věku do 25 let** (tvoří až 62 %). Naopak, osoby nad 46 let jsou zastoupeny pouze minimálně (4 %), což je kromě jiného pravděpodobně dané i technikou sběru dat (on-line dotazník) a zejména způsobem distribuce výzvy k vyplnění (šířila se především přes sociální sítě a webové stránky organizací hájících práva LGBT+ lidí). Jak dále ukazuje Tab. 2, nadreprezentace mladých lidí se promítá i do části dalších sociodemografických charakteristik výzkumného souboru: až 26 % dotázaných má zatím pouze základní vzdělání (celkově dominují osoby se středoškolským vzděláním s maturitou – 40 %), v polovině případů jde z hlediska sociálního postavení o studující, 57 % je svobodných. Respondentky a respondenti se ve velké většině případů (95 %) narodili v České republice, žijí zejména ve velkých městech nad 200 tisíc obyvatel (39 %), z hlediska krajů hlavně v Praze (29 %) a v Jihomoravském kraji (13 %).

Tab. 2 Sociodemografická struktura respondentů a respondentek

	Počet	Podíl
Věk		
do 18 let	524	26 %
19–25 let	711	36 %
26–35 let	446	23 %
36–45 let	211	11 %
46–55 let	68	3 %
56 a více let	21	1 %
Nejvyšší dokončené vzdělání		
základní	506	26 %
střední odborné bez maturity/vyučený/á	134	7 %
střední s maturitou	803	40 %
vyšší odborné	62	3 %
vysokoškolské	476	24 %
Sociální postavení		
student/ka, učeň/učnice	1010	51 %
zaměstnanec/zaměstnankyně	763	39 %
živnostník/živnostnice, svobodné povolání, soukromý zemědělec/ soukromá zemědělkyně	94	5 %
nezaměstnaný/nezaměstnaná	29	2 %
v domácnosti (včetně mateřské dovolené)	19	1 %
důchodce/důchodkyně (pracující i nepracující)	23	1 %
majitel/ka firmy	28	1 %
Celkové příjmy domácnosti		
do 10 000 Kč	316	16 %
10 001–20 000 Kč	271	14 %
20 001–30 000 Kč	328	17 %

30 001–40 000 Kč	225	11 %
40 001–50 000 Kč	188	9 %
50 001–60 000 Kč	104	5 %
60 001–70 000 Kč	79	4 %
více než 70 000 Kč	102	5 %
nechci odpovědět	368	19 %
Rodinný stav		
svobodný/á	1135	57 %
v partnerském soužití (mimo manželství či registrované partnerství)	663	33 %
v registrovaném partnerství (registrovaný/registrovaná)	122	6 %
v manželství (pár různého pohlaví)	23	1 %
v manželství (pokud v páru stejného pohlaví, pak sňatek musel být uzavřen v zahraničí)	10	1 %
rozvedený/á	27	1 %
vdovec/vdova	1	< 1 %
Země narození		
Česká republika	1887	95 %
jiná země (průměrný pobyt v ČR = 10 let)	94	5 %
Velikost obce		
500 000 a více obyvatel (v ČR jen Praha)	569	29 %
200 000–499 999 obyvatel (v ČR jen Ostrava, Brno)	208	10 %
100 000–199 999 obyvatel (v ČR jen Olomouc, Liberec, Plzeň)	110	6 %
20 000–99 999 obyvatel	343	17 %
10 000–19 999 obyvatel	97	5 %
5 000–9 999 obyvatel	173	9 %
2 000–4 999 obyvatel	175	9 %
do 1 999 obyvatel	306	15 %
Kraj		
Jihočeský kraj	102	5 %
Jihomoravský kraj	258	13 %
Karlovarský kraj	35	2 %
Královehradecký kraj	80	4 %
Liberecký kraj	65	3 %
Moravskoslezský kraj	154	8 %
Olomoucký kraj	76	4 %
Pardubický kraj	79	4 %
Plzeňský kraj	93	5 %
Praha	573	29 %
Středočeský kraj	220	11 %
Ústecký kraj	133	7 %
Vysočina	42	2 %
Zlínský kraj	71	3 %
CELKEM	1981	100 %

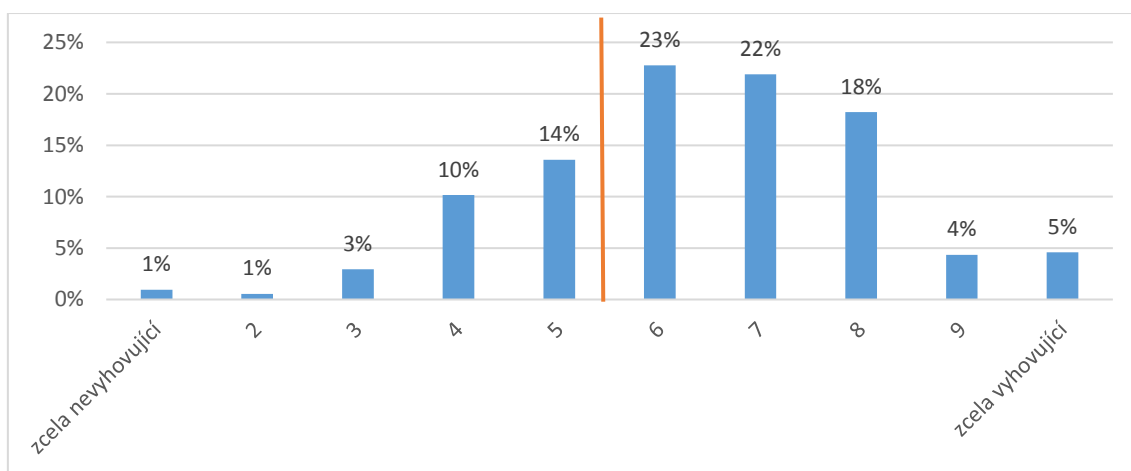

2. Společenské přijetí LGBT+ lidí

Úvodní část dotazníku se zaměřila na otázku, do jaké míry se lesby, gayové, bisexuální a trans lidé v České republice cítí společensky akceptováni, s jakými předsudky a stereotypy se nejčastěji setkávají, která opatření by jim pomohla cítit se zde lépe a které oblasti práv považují za nejvíce významné.

Lze říct, že respondenti a respondentky **obecně hodnotí postavení LGBT+ osob v České republice jako spíše vyhovující** (Graf 1). Většina z nich se přiklonila k mírně nadprůměrnému hodnocení: volila známky 6 a 7 z 10 (kdy 1 znamená zcela nevyhovující postavení a 10 zcela vyhovující postavení). Průměrné hodnocení představuje 6,4 bodu.

Graf 1 Obecné hodnocení postavení leseb, gayů, bisexuálních a trans lidí v Česku

Znění otázky: Jak byste obecně zhodnotil/a postavení leseb, gayů, bisexuálních a trans lidí v Česku? (N=1 981)

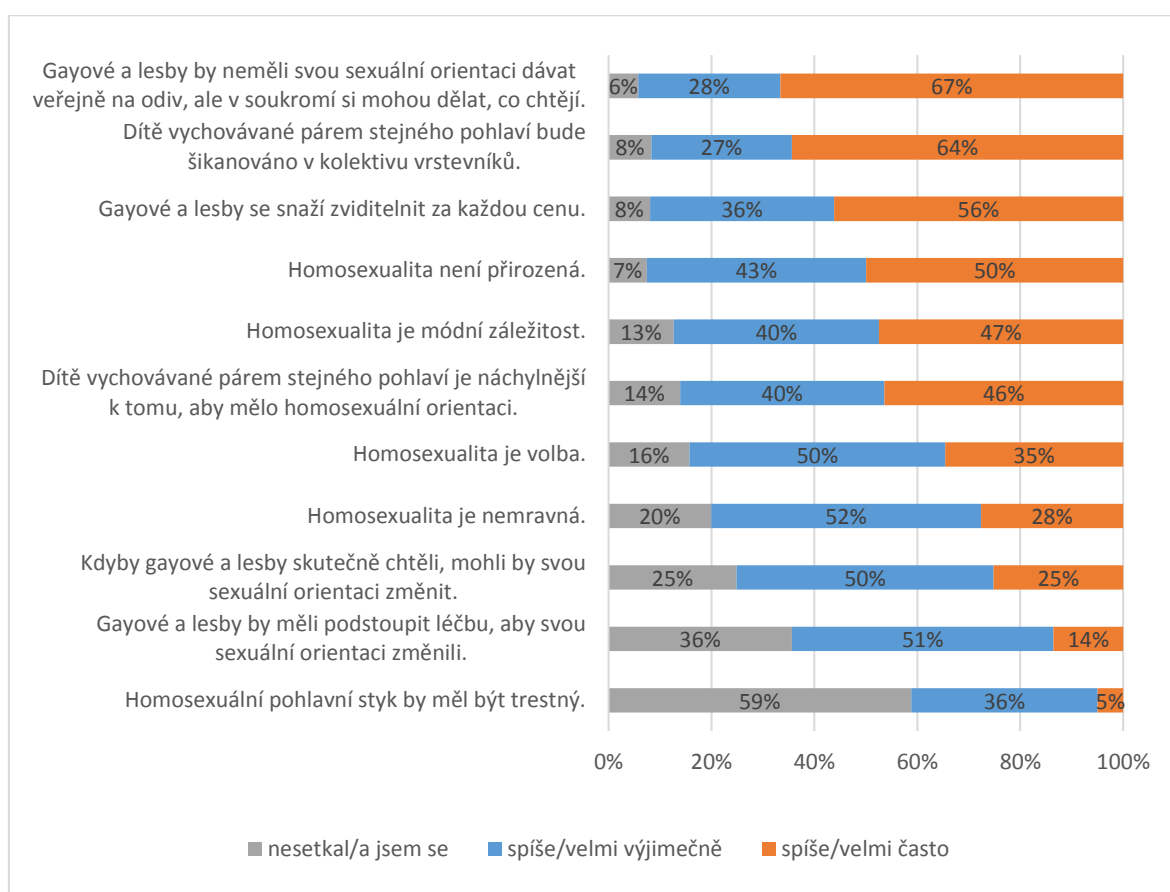
Nejčastějším **předsudečným názorem** týkajícím se LGBT+ lidí, se kterým se respondenti a respondentky osobně setkávají, je to, že **gayové a lesby by neměli svou sexuální orientaci dávat veřejně na odív, ale v soukromí si mohou dělat, co chtějí** – s tím se spíše nebo velmi často osobně setkávají až dvě třetiny z nich (Graf 2). Toto zjištění je v souladu s výsledky reprezentativního šetření mezi českou veřejností ve věku 18 a více let, podle kterého s tímto výrokiem souhlasí až 61 % dotázaných.⁴¹ LGBT+ lidé se také často setkávají s názorem, že **dítě vychovávané párem stejného pohlaví bude v kolektivu vrstevníků šikanováno** (s tím se osobně spíše nebo velmi často setkává 64 % dotázaných; s daným výrokiem souhlasí 50 % respondentů z výše uvedeného průzkumu mezi českou populací), názorem, že **gayové a lesby se snaží zviditelnit za každou cenu** (s tím se osobně spíše nebo velmi často setkává 56 % dotázaných; s daným výrokiem souhlasí 37 % respondentů z průzkumu mezi českou populací) nebo že **homosexualita je nepřirozená** (s tím se osobně spíše nebo velmi často

41 Výzkum Postoje veřejnosti k LGBT (2018) byl na vzorku 1 216 respondentů ve věku 18 a více let realizován společností MEDIAN, s. r. o., pro Prague Pride, z. s. (výsledky zatím nebyly zveřejněny). Vznikl ve spolupráci s Kanceláří veřejného ochránce práv. Metodou výzkumu bylo telefonické dotazování a samovyplňovací dotazník, sběr dat probíhal v únoru 2018. Vzorek je reprezentativní pro populaci ČR 18+ podle základních sociodemografických charakteristik (kraj, věk, pohlaví, vzdělání, velikost obce) a frekvence užívání internetu.

setkává 50 % dotázaných; s daným výrokiem souhlasí 35 % respondentů z průzkumu mezi českou populací).

S těmi nejvíce negativními názory týkajícími se LGBT+ lidí se respondenti a respondentky osobně setkávají spíše méně často – i ty jsou ale ve veřejném prostoru pořád ještě přítomny. Jde zejména o názor, že **gayové a lesby by měli podstoupit léčbu, aby svou sexuální orientaci změnili** (s tím se osobně spíše nebo velmi často setkává 14 % dotázaných; s výrokiem souhlasí pouze 11 % respondentů z průzkumu mezi českou populací), nebo to, že **homosexuální pohlavní styk by měl být trestný** (s tím se osobně spíše nebo velmi často setkává 5 % dotázaných; s výrokiem souhlasí pouze 7 % respondentů z průzkumu mezi českou populací).

Graf 2 Vnímaná rozšířenost různých předsudečných názorů týkajících se LGBT+ lidí v Česku

Znění otázky: Jak často jste se osobně setkal/a s následujícími názory týkajícími se leseb, gayů, bisexuálních nebo trans lidí v Česku? (N=1 981)

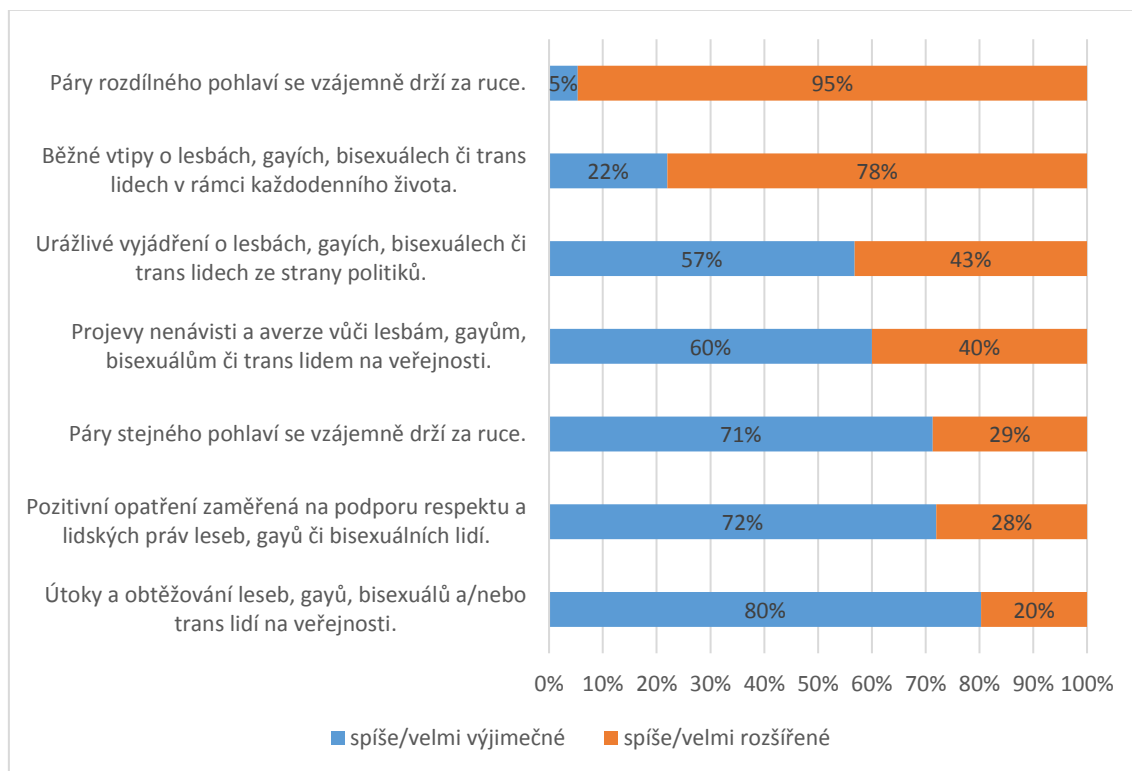
To, že LGBT+ lidé nepovažují své postavení v české společnosti za bezproblémové a rovnoprávné s heterosexuálními osobami, dokládá i Graf 3, který shrnuje vnímanou rozšířenost různých situací týkajících se jejich života v ČR. Například, pouze méně než třetina dotázaných považuje **vzájemné držení se za ruku u stejnopohlavního páru** za spíše či velmi rozšířené, na rozdíl od držení se za ruku u párů rozdílného pohlaví, které je spíše či velmi rozšířené podle 95 % z nich. Pozitivní zprávou ale je, že situace se postupně zlepšuje: zatímco v průzkumu Agentury Evropské unie pro základní práva (dále jen FRA) mezi českou LGBT+

skupinou z roku 2012⁴² považovalo držení se za ruce u stejnopohlavních párů za velmi rozšířené pouze 2 % dotázaných, teď je to již 9 % – stále je to ale ve srovnání s vnímaným držením se za ruce párů rozdílného pohlaví výrazně méně (to považuje za velmi rozšířené až 79 % dotázaných).

Co se týče různých projevů nežádoucího a nepříjemného chování, podle zkušenosti respondentů a respondentek dominují **vtipy o LGBT+ v rámci každodenního života** (78 %; ve výše popsaném výzkumu FRA z roku 2012 to bylo 70 %), s odstupem pak **urážlivé vyjádření ze strany politiků** (43 %; předtím 27 %), **projevy nenávisti a averze** (40 %; předtím 28 %) a **útoky a obtěžování** (20 %; předtím 13 %). Z toho lze učinit dva hlavní závěry: je patrné, že averze části společnosti se projevuje zejména měkkou formou jako je výsměch nebo urážky (ve srovnání s vyhrůžkami a fyzickými útoky), a zároveň nutno upozornit, že komparace s výzkumem FRA naznačuje spíše zhoršení než zlepšení vnímané situace, což je velice závažné zjištění.

Graf 3 Rozšířenost různých situací týkajících se LGBT+ lidí v české společnosti

Znění otázky: Jak časté či rozšířené jsou podle Vašeho názoru v české společnosti následující projevy či události? (N=1 981)

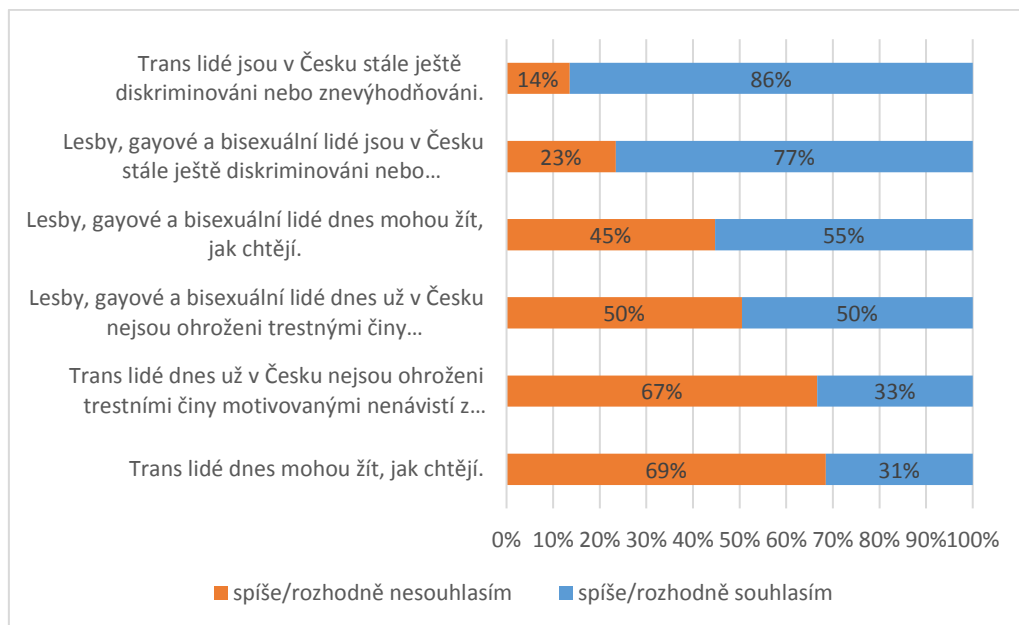
42 Průzkum formou on-line dotazníkového šetření realizovala v roce 2012 Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA) ve 27 zemích Evropské unie (a Chorvatska) na vzorku 93 079 osob starších 18 let, které se samy identifikovaly jako lesby, gayové, bisexuální nebo transgender osoby. Za Českou republiku se do šetření zapojilo 2 469 osob. Hlavní výsledky jsou shrnuty v následující publikaci: European Union Agency for Fundamental Rights. *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. ISBN 978-92-9239-175-1. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf [cit. 1. 3. 2019]. Část výsledků pro Českou republiku byla dopočítána pomocí interaktivního datového průzkumníka dostupného z: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-fundamental-rights-lesbian-gay-bisexual-and> [cit. 1. 3. 2019].

Více než tři čtvrtiny dotázaných LGBT+ lidí se domnívají, že **gayové, lesby a bisexuální a trans lidé jsou v České republice stále ještě diskriminováni nebo znevýhodňováni** (Graf 4). Dále se ukazuje, že vnímaná situace trans lidí je výrazně horší než vnímaná situace gayů a leseb a bisexuálních osob. Zhruba polovina respondentů a respondentek si myslí, že gayové, lesby a bisexuální osoby **dnes mohou žít, jak chtějí**; v případě trans lidí je to pouze třetina. Obdobně, zatímco zhruba polovina dotázaných si myslí, že gayům, lesbám a bisexuálním osobám zde **již nehrozí nebezpečí v podobě trestných činů motivovaných nenávistí** z důvodu jejich sexuální orientace, v případě trans lidí je to opět méně než třetina.

Pokud srovnáme tyto výsledky s průzkumem veřejného mínění mezi českou populací z roku 2018,⁴³ je patrné, že **běžná populace vidí společenské postavení LGBT+ osob podstatně pozitivněji a optimističtěji než samotní LGBT+ lidé**. Až 80 % dotázaných z běžné populace se domnívá, že gayové a lesby dnes mohou v České republice žít, jak chtějí, a až 60 % je přesvědčeno, že jim zde nehrozí žádné trestné činy motivované nenávistí z důvodu jejich sexuální orientace, a naopak, pouze 36 % si myslí, že gayové a lesby jsou diskriminováni nebo znevýhodňováni. Je proto pravděpodobné, že veřejné povědomí o překážkách a problémech, se kterými se LGBT+ lidé v České republice potýkají, má své výrazné limity. Česká společnost obecně samu sebe považuje za společnost tolerantní, otázkou ale je, zda ve vztahu k LGBT+ lidem někdy nejde spíše o nevědomost a ignoraci než o toleranci.

Graf 4 Míra souhlasu s výroky týkajícími se životní situace LGBT+ lidí v Česku

Znění otázky: Do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky, které se týkají životní situace leseb, gayů, bisexuálních a trans lidí v Česku? (N=1 981)

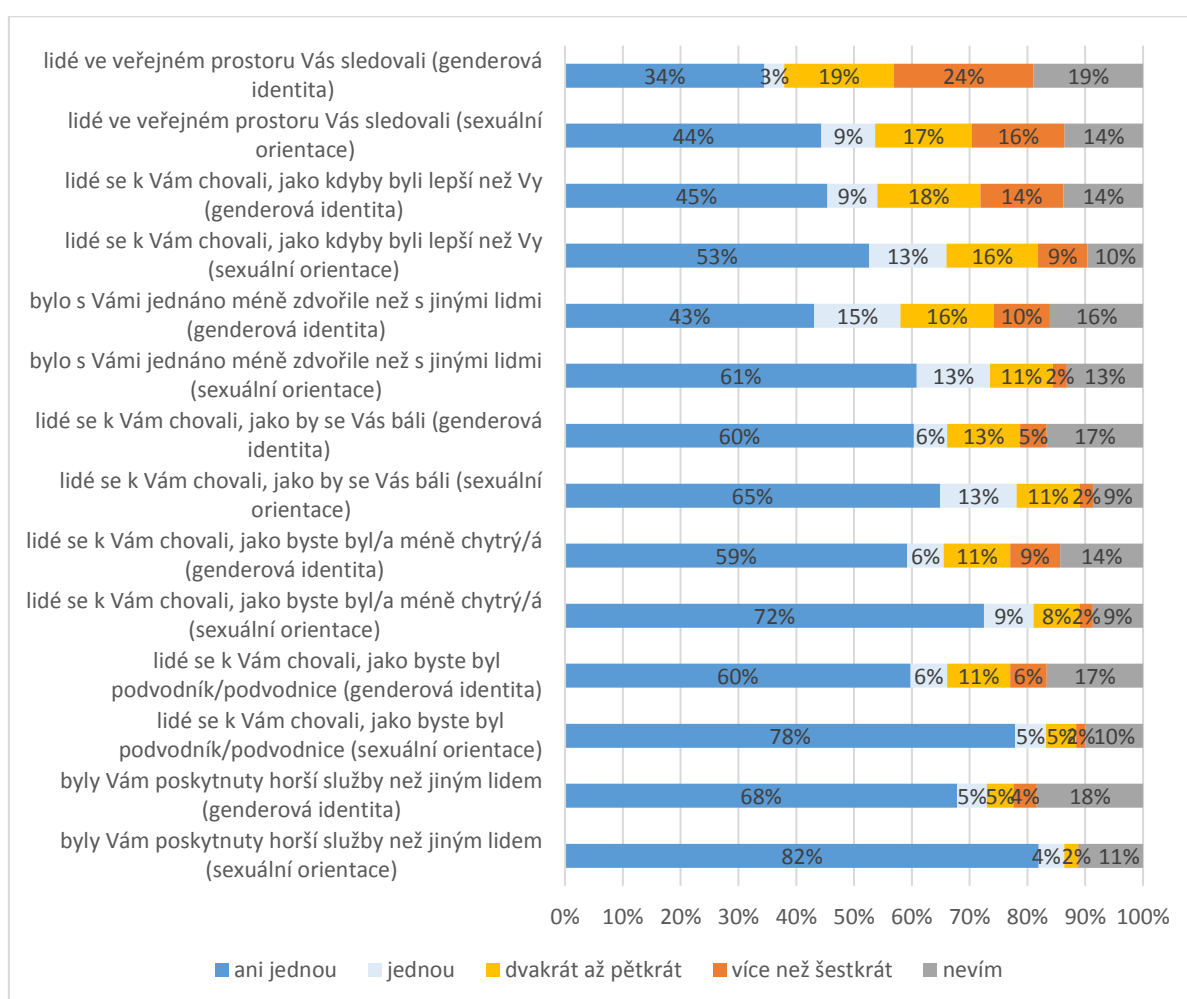
Dalším indikátorem pocíťovaného společenského (ne)přijetí LGBT+ lidí v České republice je vnímaná četnost incidentů, kdy se okolí k lesbám, gayům, bisexuálním nebo trans osobám chová jinak než k ostatním právě kvůli jejich sexuální orientaci nebo genderové identitě

43 Výzkum Postoje veřejnosti k LGBT (2018) byl na vzorku 1 216 respondentů ve věku 18 a více let realizován společností MEDIAN, s. r. o., pro Prague Pride, z. s. (výsledky zatím nebyly zveřejněny). Vznikl ve spolupráci s Kanceláří veřejného ochránce práv. Více k metodě viz poznámka pod čarou č. 41.

(Graf 5). Respondenti a respondentky v tomto ohledu nejčastěji uváděli, že **je lidé ve veřejném prostoru sledovali** (z důvodu genderové identity se s tím alespoň jednou za poslední půlrok setkalo 46 % dotázaných, z důvodu sexuální orientace 42 %), **chovali se k nim, jako kdyby byli horší** (41 % z důvodu genderové identity, 38 % z důvodu sexuální orientace) nebo s nimi **jednali méně zdvořile** (41 % z důvodu genderové identity, 26 % z důvodu sexuální orientace). Opakovanou zkušenost se závažnějšími projevy averze, jako například **poskytnutí horších služeb než jiným lidem**, uváděla pouze malá část dotázaných (2 %).

Graf 5 Frekvence různých situací, ve kterých se respondenti a respondentky ocitli z důvodu skutečné nebo domnělé sexuální orientace a/nebo genderové identity

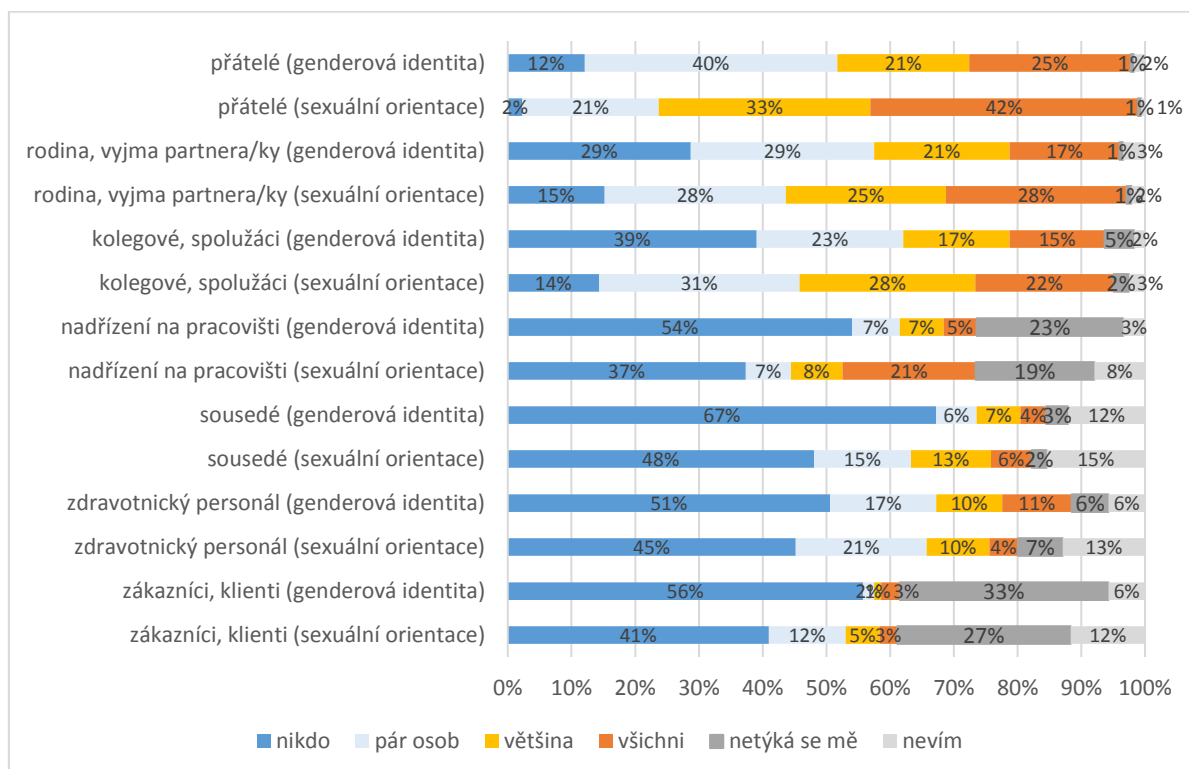
Znění otázky: Jak často jste se v posledních šesti měsících ve Vašem každodenním životě ocitl/a z důvodu Vaší skutečné nebo domnělé sexuální orientace a/nebo genderové identity v následujících situacích? (sexuální orientace: N=1 961; genderová identita: N=174)

O tom, nakolik svobodně a přirozeně se LGBT+ lidé v české společnosti cítí, svědčí i míra, v jaké svou sexuální orientaci a genderovou identitu sdělují svému okolí, nebo je naopak zatajují (Graf 6). Lze konstatovat, že **lidé jsou ohledně své sexuální orientace výrazně otevřenější než ohledně své genderové identity (pokud jde o trans osoby)**. Obecně, míra otevřenosti je podle očekávání největší mezi **přáteli** (75 % dotázaných uvedlo, že většina nebo všichni jejich přátelé vědí o jejich sexuální orientaci, v případě genderové identity je to

46 %), **rodinou** (53 % dotázaných uvedlo, že většina nebo všichni jejich rodinní příslušníci vědí o jejich sexuální orientaci, v případě genderové identity je to 38 %) a **kolegy nebo spolužáky** (50 % dotázaných uvedlo, že většina nebo všichni jejich kolegové či spolužáci vědí o jejich sexuální orientaci, v případě genderové identity je to 32 %). Naopak, respondenti a respondentky svoji sexuální orientaci a/nebo genderovou identitu pouze v malé míře sdělují zdravotnickému personálu nebo zákazníkům/klientům v profesním styku.

Graf 6 Počet lidí z různých sociálních skupin, kteří znají sexuální orientaci a/nebo genderovou identitu respondentů/respondentek

Znění otázky: Kolik lidí z následujících sociálních skupin, podle Vašeho názoru, ví o Vaší sexuální orientaci a/nebo genderové identitě (sebeidentifikaci)? (sexuální orientace: N=1 961; genderová identita: N=174)

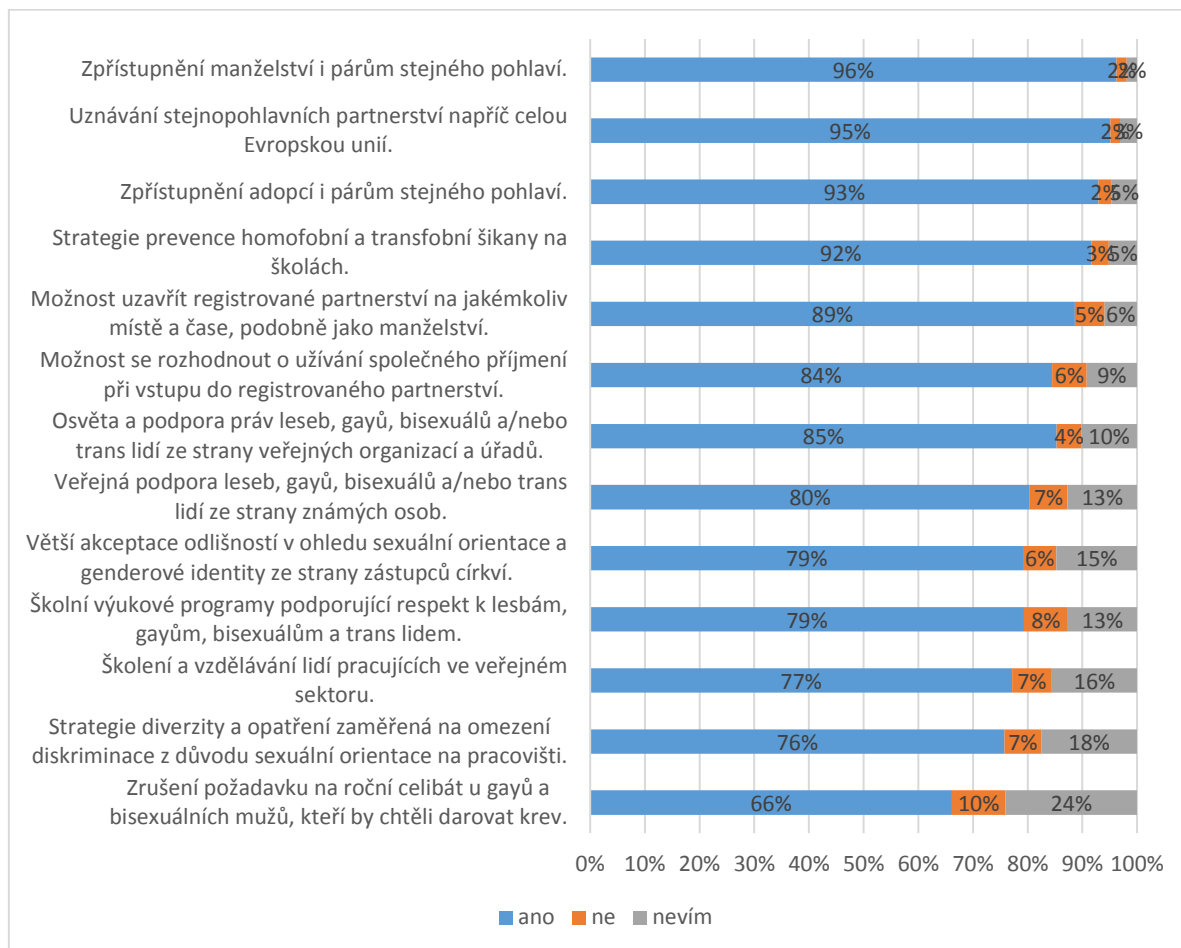
Jaká opatření by podle názoru respondentů a respondentek z LGBT+ skupiny **pomohla, aby se jim v České republice žilo lépe?** Jak ukazuje Graf 7, jako nejvýznamnější jsou vnímána opatření z oblasti rodinného života. Největší podporu ze všech předložených návrhů má **zpřístupnění manželství i párům stejného pohlaví** (to by pomohlo podle 96 % dotázaných), následované **uznáním stejnopohlavních manželství napříč celou Evropskou unií** (95 %) a **zpřístupněním adopcí i párům stejného pohlaví** (93 %). Podle předchozího reprezentativního výzkumu z roku 2018 s těmito opatřeními souhlasí i většina české veřejnosti – manželství pro všechny podporuje 65 % lidí, možnost, aby páry stejného pohlaví mohly adoptovat děti (např. z ústavu) podporuje 61 % lidí.⁴⁴ Co se dále týče opatření, která

44 Výzkum Postoje veřejnosti k LGBT (2018) byl na vzorku 1 216 respondentů ve věku 18 a více let realizován společností MEDIAN, s. r. o., pro Prague Pride, z. s. (výsledky zatím nebyly zveřejněny). Vznikl ve spolupráci s Kanceláří veřejného ochránce práv. Více k metodě viz poznámka pod čarou č. 41. Výsledky lze také porovnat s daty Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM), které pravidelně zkoumá postoje veřejnosti k právům homosexuálů - údaje z roku 2018 lze najít zde: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4650/f9/ov180614.pdf

by pomohla, aby se LGBT+ lidé v Česku cítili lépe, nejmenší (ale tak či tak více než dvoutřetinový) podíl dotázaných vnímal jako nápomocné přijímání různých strategií diversity zaměřených na omezení diskriminace na pracovišti a zrušení požadavku sexuální abstinence u gayů a bisexuálních mužů, kteří by chtěli darovat krev.

Graf 7 Opatření, která by pomohla, aby se LGBT+ lidem žilo v Česku lépe (N=1 981)

Znění otázky: Jaká opatření/reakce by podle Vašeho názoru pomohla, aby se Vám v Česku žilo lépe? (N=1 981)

Vzhledem k důležitosti rodinného života jsme se dále ptali na to, **jaký význam přikládají LGBT+ lidé jednotlivým oblastem práv týkajících se partnerských a rodičovských vztahů**. Dotázaní považují za velmi významnou zejména **možnost adoptovat dítě partnera nebo partnerky (81 %)** a **možnost adopce dítěte párem stejného pohlaví (80 %)**. Opět lze konstatovat, že s oběma opatřeními souhlasí i většina české veřejnosti – v případě adopce dítěte partnera/partnerky by spíše nebo rozhodně souhlasilo 71 % lidí, v případě obecné adopce dětí (např. z ústavů) jde o 61 % lidí.⁴⁵ Naopak, relativně nejmenší, pořád ale více než poloviční podíl respondentů a respondentek z LGBT+ skupiny považuje za velmi významnou

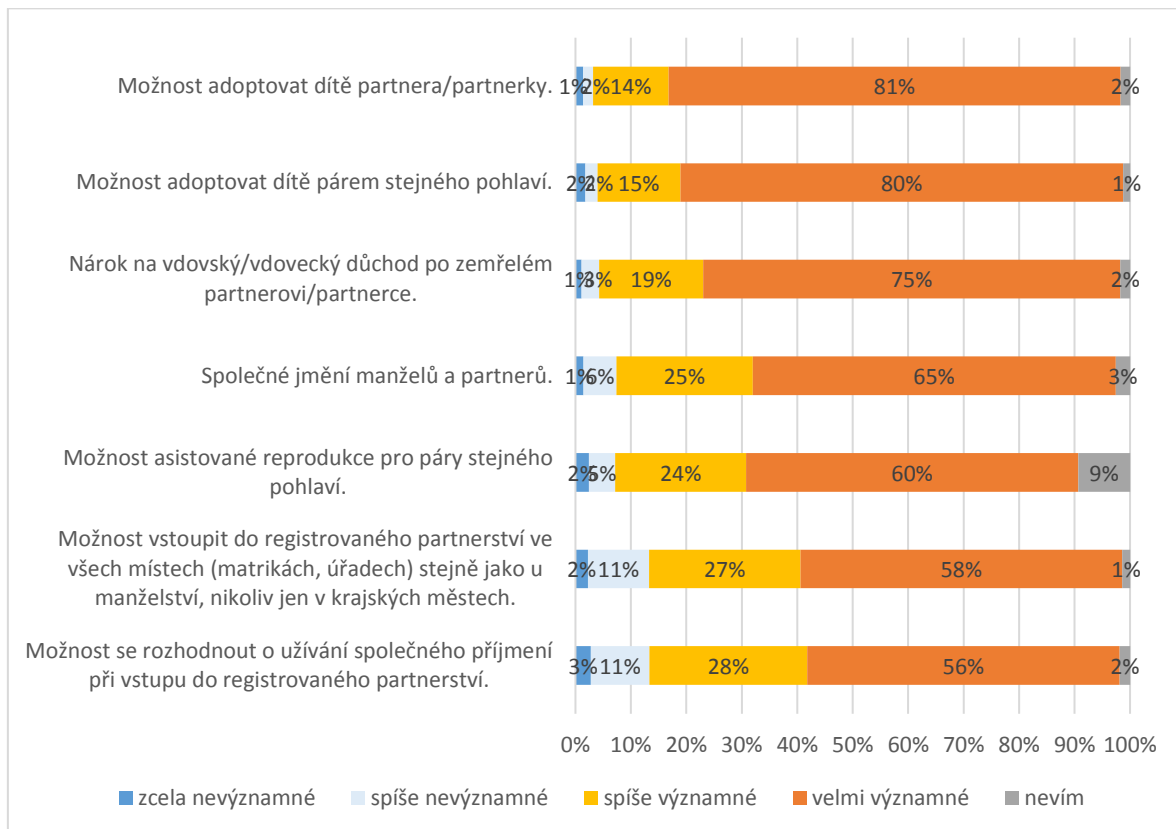
[cit. 1. 4. 2019]. Podrobnější analýzu postojů veřejnosti k manželství párů stejného pohlaví provedl také spolek Queer Geography, z. s.: <https://www.queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/verejne-mineni-manzelstvi/> [cit. 1. 4. 2019].

45 Tamtéž.

možnost vstoupit do registrovaného partnerství na všech místech (matrikách), nikoliv jen v krajských městech (58 %), a možnost rozhodnout se při vstupu do registrovaného partnerství ohledně užívání společného příjmení (56 %).

Graf 8 Vnímaný význam různých oblastí práv týkajících se LGBT+ lidí

Znění otázky: Posudte prosím, jaký přikládáte význam následujícím oblastem práv, která se týkají párů leseb, gayů, bisexuálních či trans osob (žijících s osobami stejného pohlaví). (N=1 981)

3. Diskriminace

3.1 Obecné zkušenosti s diskriminací

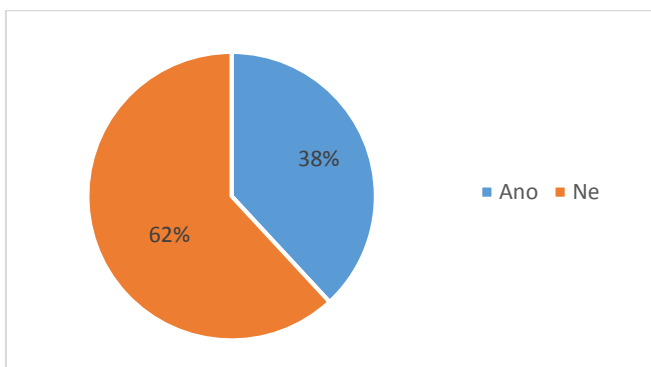
Další část šetření se zaměřila na zkušenosti LGBT+ lidí s diskriminací, jejími různými formami, projevy a řešením. V textu rozlišujeme mezi diskriminací a obtěžováním, navzdory tomu, že podle antidiskriminačního zákona je obtěžování jedním z typů diskriminace. Důvodem je to, že tento fakt nemusí být široké veřejnosti znám; ve formulaci otázek v dotazníku byla proto explicitně zmíněna jak diskriminace, tak obtěžování. Tento přístup byl navíc uplatněn také v předchozím dotazníkovém šetření veřejné ochránkyně práv, se kterým srovnáváme část výsledků.⁴⁶

⁴⁶ Kancelář veřejného ochránce práv. *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti*. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochránkyně práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2015. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf [cit. 1. 3. 2019].

Během posledních pěti let (od počátku roku 2013) **se cítila diskriminovaná a/nebo obtěžovaná více než třetina dotázaných** (Graf 9). To je zhruba **tříkrát vyšší podíl než v případě běžné populace** – podle výzkumu veřejné ochránkyně práv z roku 2014 provedeném na reprezentativním vzorku dospělé populace v ČR odpovědělo na stejně formulovanou otázku kladně pouze 11 % respondentů.⁴⁷

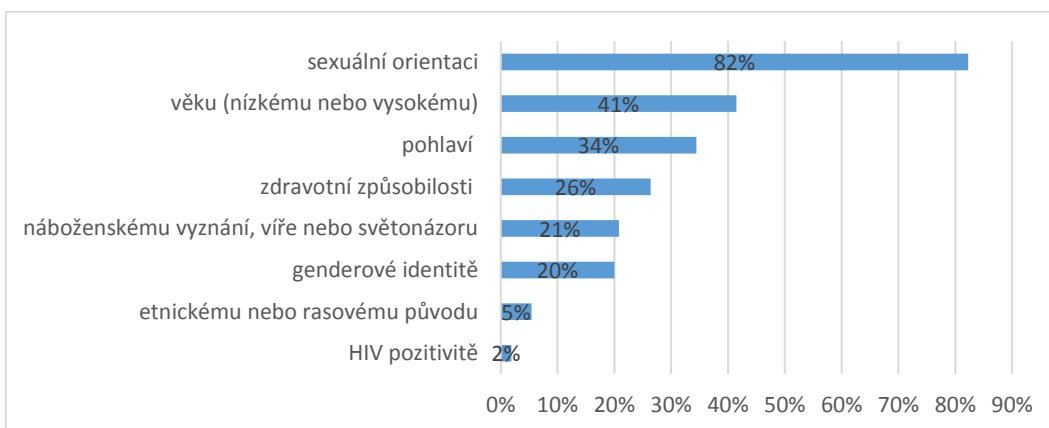
Graf 9 Podíl LGBT+ lidí, kteří se během posledních pěti let (tj. od počátku roku 2013) cítili v Česku diskriminováni nebo obtěžováni

Znění otázky: Cítil/a jste se Vy osobně během posledních 5 let, tj. od počátku roku 2013, v Česku diskriminován/a anebo obtěžován/a? (N=1 981)

Nejčastější příčinu pociťované diskriminace spatřovali respondenti a respondentky právě ve své **sexuální orientaci** (až 82 % z těch, kteří uvedli, že se za sledované období cítili diskriminováni nebo obtěžováni). Jak dále ukazuje Graf 10, další důvody, jako je například věk, pohlaví, nebo i genderová identita, byly méně časté. Pokud se zaměříme pouze na pociťovanou diskriminaci z důvodu příslušnosti k LGBT+ skupině (kvůli sexuální orientaci nebo genderové identitě), **celkový podíl osob, které se s ní v uplynulých pěti letech setkaly, tvoří až 33 % ze všech respondentů a respondentek.**

Graf 10 Podíl LGBT+ lidí, kteří se během posledních pěti let (tj. od počátku roku 2013) cítili v Česku diskriminováni anebo obtěžováni, podle jednotlivých důvodů

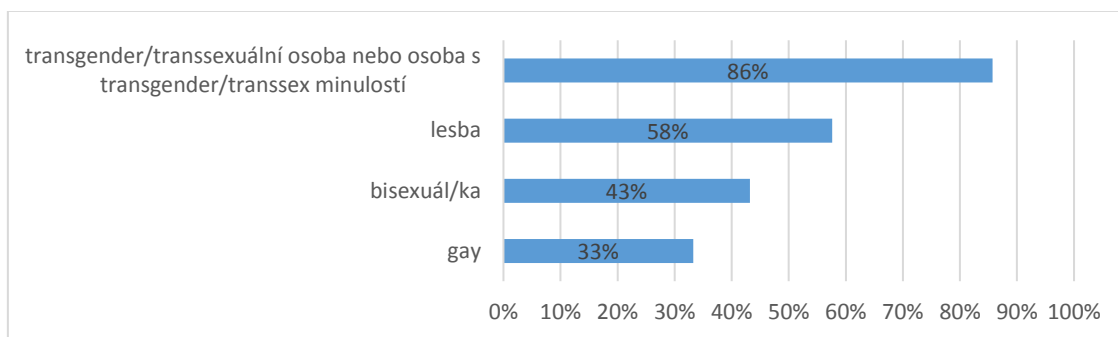
Znění otázky: Stalo se Vám v uplynulých 5 letech, že Vás někdo v Česku diskriminoval anebo obtěžoval kvůli Vašemu/Vaší: (N=755)

47 Tamtéž, s. 11.

Podrobněji, z Grafu 11 je zřejmé, že **diskriminace pociťovaná na základě genderové identity je mnohem častější než diskriminace pociťovaná na základě sexuální orientace**. Diskriminováno se cítilo až 86 % dotázaných, kteří se sebeidentifikovali jako transgender osoby nebo osoby s transgender minulostí, 58 % leseb, 43 % bisexuálních osob a 33 % gayů. To je v souladu s průzkumem FRA z roku 2012, kdy diskriminaci nejčastěji pociťovaly transgender osoby a nejméně často gayové.⁴⁸ Je zajímavé, že lesby se cítí diskriminovány častěji než gayové – na základě samotných výsledků šetření není možné identifikovat příčinu, ale jedno z možných vysvětlení může spočívat ve vyšší míře citlivosti na projevy diskriminace nebo obtěžování.

Graf 11 Podíl LGBT+ lidí, kteří se během posledních pěti let (tj. od počátku roku 2013) cítili v Česku diskriminováni anebo obtěžováni z důvodů své skutečné nebo vnímané sexuální orientace nebo genderové identity

Znění otázky: Stalo se Vám v uplynulých 5 letech, že Vás někdo v Česku diskriminoval anebo obtěžoval kvůli tomu, že jste nebo jste vnímán/a jako: (N=1 981)

Co se týče oblastí, ve kterých se pociťovaná diskriminace odehrála (Graf 12), **nejčastěji šlo o diskriminaci či obtěžování v prostředí školy či univerzity** – tu uvedlo 13 % ze všech respondentů a respondentek. Do určité míry může jít i o důsledek věkové struktury dotazovaných, kdy až 51 % z nich tvoří studující. Je ale třeba upozornit, že tento výsledek je plně v souladu s předchozím výzkumem FRA mezi českou LGBT+ skupinou, kdy byla právě pociťovaná diskriminace v prostředí vzdělávacích institucí identifikována jako nejčastější ze všech.⁴⁹ To značí, že je potřebné mnohem více se zaměřit na efektivní řešení diskriminace ve školách a na prevenci. Dalšími dvěma nejčastějšími oblastmi, opět ve shodě se zjištěními studie FRA, je **práce a zaměstnávání (11 %)** a oblast **zboží a služeb (8 %)**.

Další srovnání se nabízí s výsledky reprezentativního šetření veřejné ochránkyně práv mezi českou populací z roku 2014, ze kterého vyplynulo, že lidé se nejčastěji cítí diskriminováni v oblasti práce a zaměstnávání a zboží a služeb, zatímco oblast vzdělávání je až na posledním místě. Možné vysvětlení těchto rozdílů spočívá v odlišném vymezení výzkumného souboru z hlediska věku. Průzkum mezi běžnou populací byl realizován pouze

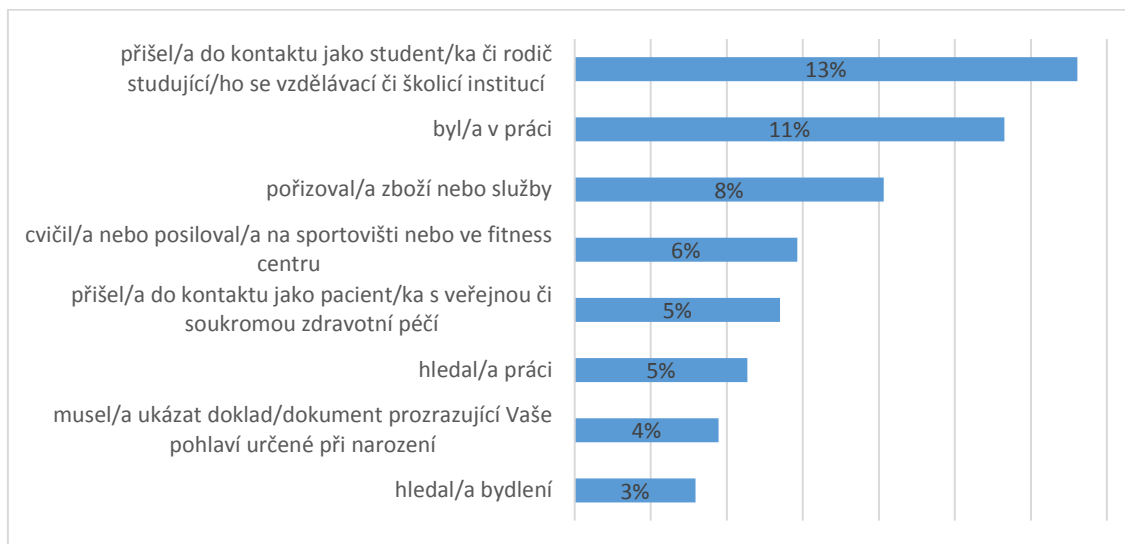
48 European Union Agency for Fundamental Rights. *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. ISBN 978-92-9239-175-1. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf [cit. 1. 3. 2019]. Část výsledků pro Českou republiku byla dopočítána pomocí interaktivního datového průzkumníka dostupného z: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey/fundamental-rights-lesbian-gay-bisexual-and> [cit. 1. 3. 2019]. Více k metodě viz poznámka pod čarou č. 42.

49 Tamtéž.

ve věkové skupině osob nad 18 let, kdežto v předkládaném průzkumu mezi LGBT+ skupinou tvoří lidé do 18 let až 26 %, přičemž právě ti mají mnohem čerstvější zkušenosti se školním prostředím.

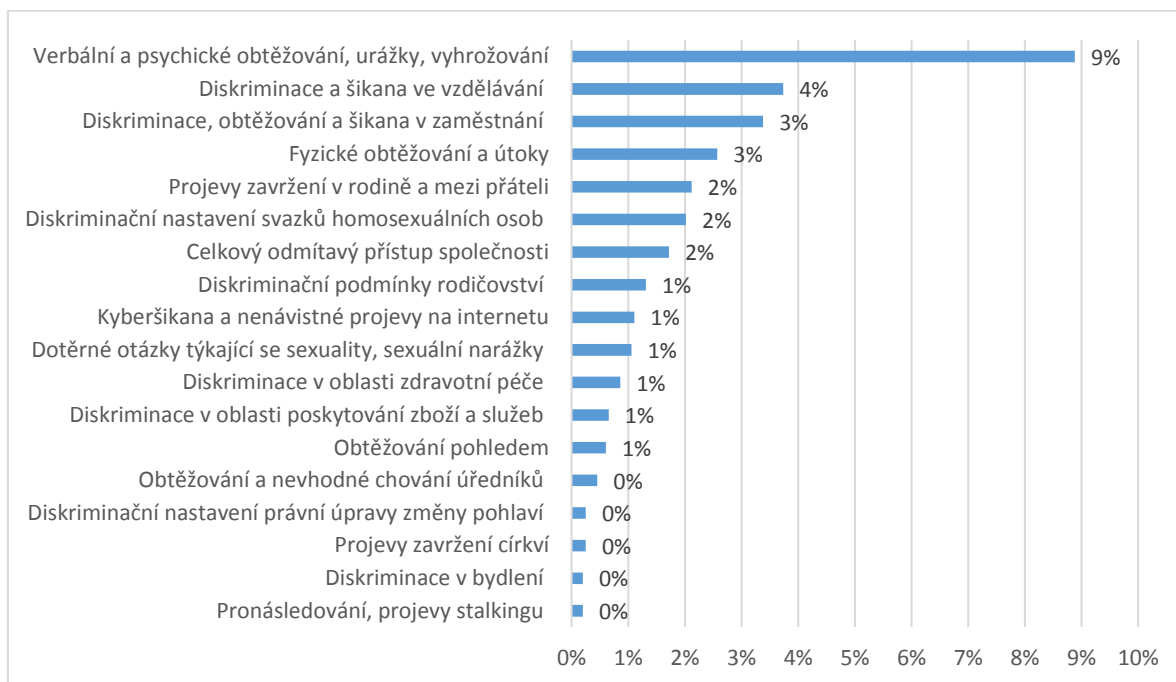
Graf 12 Podíl LGBT+ lidí, kteří se během posledních pěti let (tj. od počátku roku 2013) cítili v Česku diskriminováni anebo obtěžováni, podle oblastí života

Znění otázky: Stalo se Vám v uplynulých 5 letech, že Vás někdo v Česku diskriminoval nebo obtěžoval, když jste: (N=1 981)

Abychom lépe prozkoumali konkrétní projevy a formy pocíťované diskriminace a obtěžování, zeptali jsme se respondentů a respondentek na nejzávažnější situaci, se kterou se za posledních pět let setkali (Graf 13). Dominuje **verbální a psychické obtěžování, urážky nebo vyhrožování** (s tím má za sledované období osobní zkušenost téměř desetina všech dotázaných), **diskriminace a šikana ve vzdělávání** (4 %) a v **zaměstnání** (3 %). Malá část (3 %) popsala také **fyzické obtěžování a útoky** – ačkoliv se tento podíl nezdá vysoký, jde o více než padesát lidí, což jasně indikuje, že podobné závažné projevy nenávisti stále ještě nevymizely.

Graf 13 Nejzávažnější případ pocíťované diskriminace nebo obtěžování za posledních pět let

Znění otázky: Popište nám prosím nejzávažnější situaci. Zajímá nás každý detail. (N=1 981)

Co se týče nejčastěji uváděných incidentů – **verbálního a psychického obtěžování, urážek a vyhrožování** – často šlo o situace, kdy LGBT+ lidi napadla ve veřejném prostoru cizí osoba, nadávala jim a urážela je. Nižší uvádíme několik příkladů, které v průzkumu popsali samotní respondenti a respondentky. Nejde sice o přímé fyzické násilí, tak či tak jsou ale tyto incidenty velice nepříjemné, ponižující a stresující. Jejich řešení je složité – v závislosti na intenzitě může jít o přešůek proti občanskému soužití, případně trestný čin nebezpečného vyhrožování, podněcování k nenávisti, násilí proti skupině obyvatel nebo jednotlivci (či jiný z trestných činů). Tyto případy mohou také představovat zásah do osobnosti člověka, a lze je tak řešit jako občanskoprávní spor (prostřednictvím žaloby na ochranu osobnosti).

Na nádraží mě bezdůvodně slovně napadla starší paní. Podotýkám, že jsme se s partnerkou pouze objaly, ale paní na nás začala okamžitě křičet, že jsme hříčky přírody, měly bychom být zavřené doma a stydět se za to, že žijeme.

Lesba, 19 až 25 let

Když jsem se vracela z průvodu Prague Pride, držela jsem se za ruku s holkou. Přišla za námi nějaká paní. Nejdříve se na nás začala divně koukat a potom řekla, že to není normální a že by nám nejraději omlátila hlavy o zed'.

Lesba, 13 až 18 let

Řešení těchto incidentů je mnohem náročnější, pokud je totožnost člověka, který se inkriminovaných skutků dopustil, neznámá. Právě ztotožnění útočníků bývá v praxi často problémem, jak dokládá i další příběh jednoho z respondentů. I když volil vhodný postup a zavolał Policii ČR, než jednotka přijela, dotyčný unikl.

Jel jsem se svým partnerem metrem. Seděli jsme naproti sobě, povídali jsme si, a když můj partner vystupoval, dali jsme si polibek na rozloučenou. Ve dveřích ho slovně napadl muž, který se poté obrátil na mě a hodil po mně odpadek se slovy „zasranej buzerante“. Vystrčil jsem ho ze soupravy na nástupiště, kde jsme měli fyzickou potyčku. Během ní se mi podařilo zavolat Policii ČR. Než jednotka přijela, útočník odjel jinou soupravou.

Gay, 19 až 25 let

Další popisované situace spadají do kategorie **diskriminace a šikany ve vzdělávání**. Zde se typicky jednalo o různé projevy zesměšňování, vyhrožování a šikany ze strany spolužáků a spolužaček. Zvládání takových incidentů je náročné i pro dospělé osoby; o to závažnější je, pokud se přihodí dětem a dospívajícím lidem ve věku, kdy může mít odmítnutí a vyčlenění z kolektivu, ve kterém dotyční tráví podstatnou část dne, obzvláště devastující účinky. Zároveň je třeba zdůraznit, že je povinností školy, aby pro všechny své žáky a žákyne vytvářela bezpečné prostředí a šikaně předcházela a účinně ji řešila.

Byl jsem na dvou základních školách a ani na jedné se mi nelíbilo. Všichni mě nesnášeli, včetně některých učitelů. Prožil jsem toho moc. Škracení, bití, internetové ztrapňování, veřejný výsměch.

Bisexuální muž, 13 až 18 let

Bohužel, nelze říct, že by tyto příběhy byly překvapující – podle předchozího dotazníkového šetření z roku 2014 by přibližně desetina žáků a žákyň vybraných základních škol měla problém s tím, kdyby měla homosexuálního spolužáka nebo spolužačku.⁵⁰ Podobně, i podle dotazníkového šetření neziskové organizace PROUD z roku 2016 se až zhruba desetina žáků a žákyň vyjádřila, že se ve společnosti gayů a leseb necítí dobře a že se k nim nechová stejně jako k heterosexuálům/kám, a ještě větší obavy a antipatie v nich vzbuzují trans lidé.⁵¹ Většina žáků a žákyň uvedla, že se za poslední rok osobně setkala s vtipy o LGBT lidech a jejich pomlouváním, zhruba třetina má také osobní zkušenost se slovními útoky, zesměšňováním LGBT žáků/žákyň, jejich ignorováním a vyčleňováním z kolektivu. Zhruba desetina uvedla též osobní zkušenost s ještě silnějšími projevy averze a nenávisti, jako je schovávání a ničení věcí LGBT žáků/žákyň nebo jejich fyzické napadání.⁵²

50 PITOŇÁK, Michal, SPILKOVÁ, Jana. Homophobic Prejudice in Czech Youth: a Sociodemographic Analysis of Young People's Opinions on Homosexuality. *Sexuality Research and Social Policy*, 2016, 13(3), 215-229. Presentace výsledků dostupná z: https://prezi.com/-o-lcllevt96/homofobni-predsudky-ceske-mladeze-sociodemograficka-analyza-nazoru-mladych-lidi-na-homosexualitu/?utm_campaign=share&utm_medium=copy [cit. 3. 4. 2019].

51 Šlo o on-line dotazníkové šetření mezi žáky a žákyne 8. a 9. ročníků základních škol, středních škol a osob, které střední školu dokončily maximálně před rokem. Celkem se do něj zapojilo 1 314 respondentů a respondentek. Výsledky jsou popsány v následující publikaci: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, z. s. *České školy pod lupou: výzkum homofobie a transfobie na školách*. Praha: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, z. s., 2016, s. 20. ISBN 978-80-88175-03-2. Dostupné z: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/cz_proud_final_report.pdf [cit. 1. 3. 2019].

52 Tamtéž, s. 27.

Samostatnou kapitolou je pak chování učitelů a učitelek – respondenti a respondentky z LGBT+ skupiny v dotazníkovém šetření popisovali také incidenty, kdy zdrojem nepříjemného, zesměšňujícího až hrubě urážlivého a nenávistného chování nebyli spolužáci, ale přímo školský personál. Opět ale nejde o překvapení, jelikož již studie organizace PROUD uváděla, že téměř polovina dotazovaných žáků a žákyň se někdy setkala s tím, že vyučující používali označení LGBT jako nadávku nebo dělali o LGBT lidech vtipy, čtvrtina se setkala se situací, kdy vyučující zesměšňoval konkrétního spolužáka nebo spolužačku, popíral existenci LGBT žáků/žákyň nebo ignoroval problematické situace, ve kterých se ocitali.⁵³

Můj učitel mi řekl, že homosexualita je nemoc, načež jsem se ho zeptala, když je to teda nemoc, jak bych to měla léčit. Odpověděl, že se to nedá léčit, jediné zastřelením.

Bisexuální žena, 13 až 18 let

Když jeden z učitelů na střední škole zjistil (viděl mé vysvědčení, kde bylo mé jméno napsáno v ženském rodě), že nejsem biologicky muž, přišel do hodiny a celé třídě to oznámil. Jestli prý tušili, že mají ve třídě takovou prolhanou holku. Neustále mi opakoval, ať se všem omluvím. Že nejsem žádný kluk, ale holka, a že se tak ke mně bude chovat. Přepnul do ženského rodu a začal mě urážet, jak jsem ostudou společnosti, jak ji kazím, jaký jsem odpad. Že prý přeci nemocný člověk potřebuje léčbu, tak ať nám nějakou poskytnou a nenechají nás se množit. Byla toho spousta. Učitel nám byl změněn, nic jiného se mu nestalo.

Gay, transgender/transsex osoba, 19 až 25 let

Třetí nejčastější typ uváděných situací spadá do kategorie **diskriminace a obtěžování v zaměstnání**. Jednalo se zejména o hostilní chování a obtěžování ze strany kolegů a kolegyň, které zaměstnavatel obecně toleroval, anebo alespoň neřešil.

Byl jsem na brigádě ve skladu. Byl jsem v té době v takové fázi změny pohlaví, kdy jsem užíval hormony a měl neutrální jméno. Při příchodu do skladu po mě chtěli občanský průkaz a kvůli rodnému číslu a celkově mladistvému vzhledu kluka jim bylo jasné, že jsem jiný. Když byla pauza, udělalo několik mužů kolem mě kolečko, strkali do mě a nutili mě „pípat“ jako pták. Koukal se na to celý sklad, ale nikdo mi nepomohl. Bylo to velmi ponižující.

Muž s transgender/transsex minulostí, 26–35 let

V zaměstnání jsem byl produktivní. Sem tam jsem si vzal práci navíc z dobré vůle. Moje výkazy byly několikrát větší než ostatních. Později jsem začal dostávat navíc práci lidí, kteří už měli rodiny, protože přeci „on rodinu mít nebude“. Následně jsem dostával i práci bezdětného kolegy, který chodil s mojí nadřizenou. Ohradil jsem se. Mým rodinným příslušníkům poté začaly chodit zprávy typu: „na co si ten váš buziček stěžuje“. Z práce jsem odešel ze dne na den z důvodu vysokého psychického vypětí.

Nebinární osoba, 19–25 let

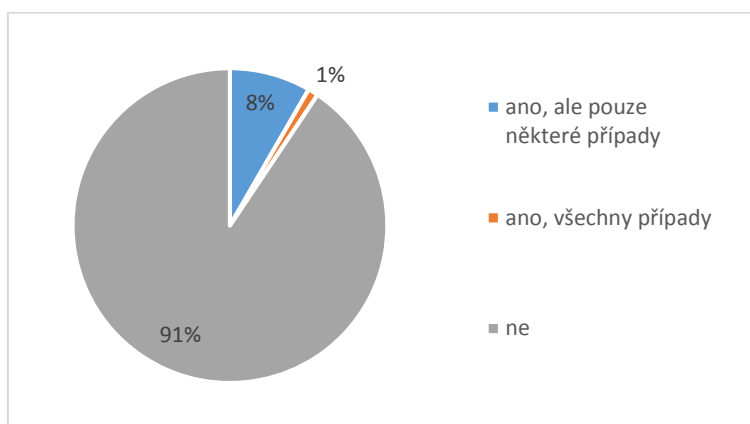
53 Tamtéž, s. 31.

3.2 Zkušenosti s řešením diskriminace

Další část se týká pouze respondentů a respondentek, kteří uvedli, že se v uplynulých pěti letech alespoň jednou cítili diskriminováni anebo obtěžováni. Lidé mohou diskriminační událost nebo obtěžování oznámit organizaci nebo úřadu, který přijímá tyto stížnosti, nebo v místě, kde k činu došlo. **Drtivá většina dotázaných (91 %)** tuto možnost z různých důvodů nevyužila a **daný incident nijak dále neřešila** – alespoň některé případy nahlásilo pouze 8 % dotazovaných, všechny případy již pouze 1 % (Graf 14). Jde o podobnou míru neoznamování obdobných událostí, jakou deklarovala v šetření veřejné ochránkyně práv z roku 2014 běžná populace: 89 % osob, které se cítily diskriminovány, tento incident neohlásilo.⁵⁴

Graf 14 Ohlašování případů pociťované diskriminace nebo obtěžování

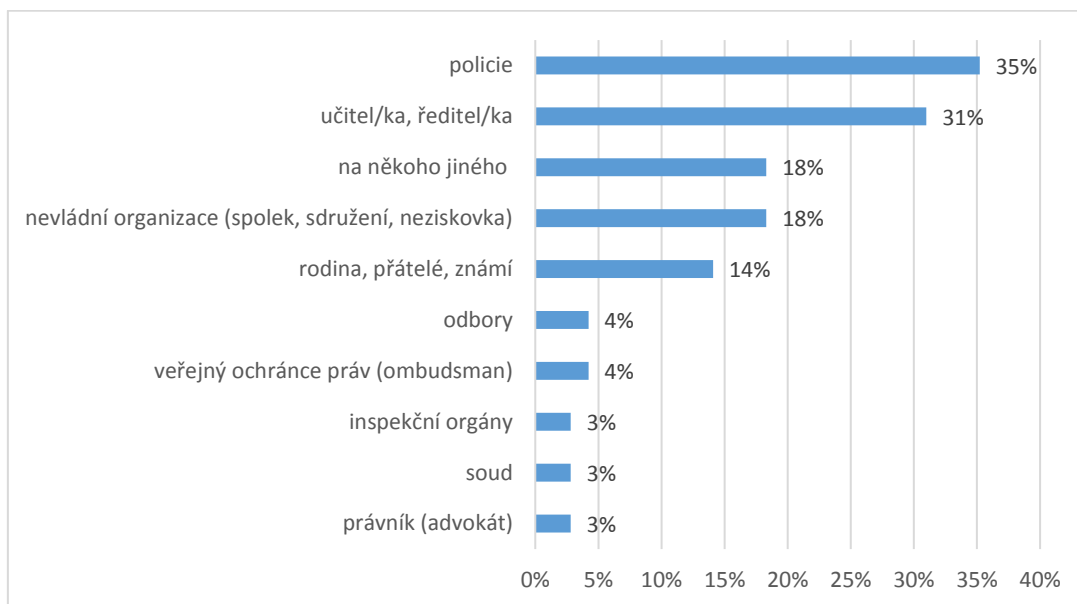
Znění otázky: Když jste se cítil/a diskriminován/a nebo obtěžován/a, šli jste někde tento případ Vy nebo někdo jiný nahlásit? (N=755)

Respondenti a respondentky, kteří se rozhodli incident vnímaný jako projev diskriminace nebo obtěžování řešit, se nejčastěji obraceli na **policii** (až 35 % z nich), dále pak na **učitele nebo ředitele** (31 %), což souvisí s již zmíněnou vysokou frekvencí obdobných událostí ve školách. Jak je dále patrné z Grafu 15, na orgány, které mají řešení diskriminace a obtěžování ve své působnosti, zejména inspekční orgány a veřejného ochránce práv, se obrátil pouze zlomek osob. Je otázkou, zda jde o projev nízké informovanosti, nedostatku důvěry, existence určitých vstupních bariér, nízkého přesvědčení o efektivitě možné pomoci, nebo jiné příčiny. I většina dotazovaných v rámci reprezentativního výzkumu veřejné ochránkyně práv mezi českou populací ve věku nad 18 let z roku 2014 se zachovala obdobně, a pokud se rozhodla situaci řešit, obracela se nejčastěji na policii (48 %).⁵⁵

54 Kancelář veřejného ochránce práv. *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti*. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochránkyně práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2015, s. 18. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf [cit. 1. 3. 2019].

55 Tamtéž, s. 20.

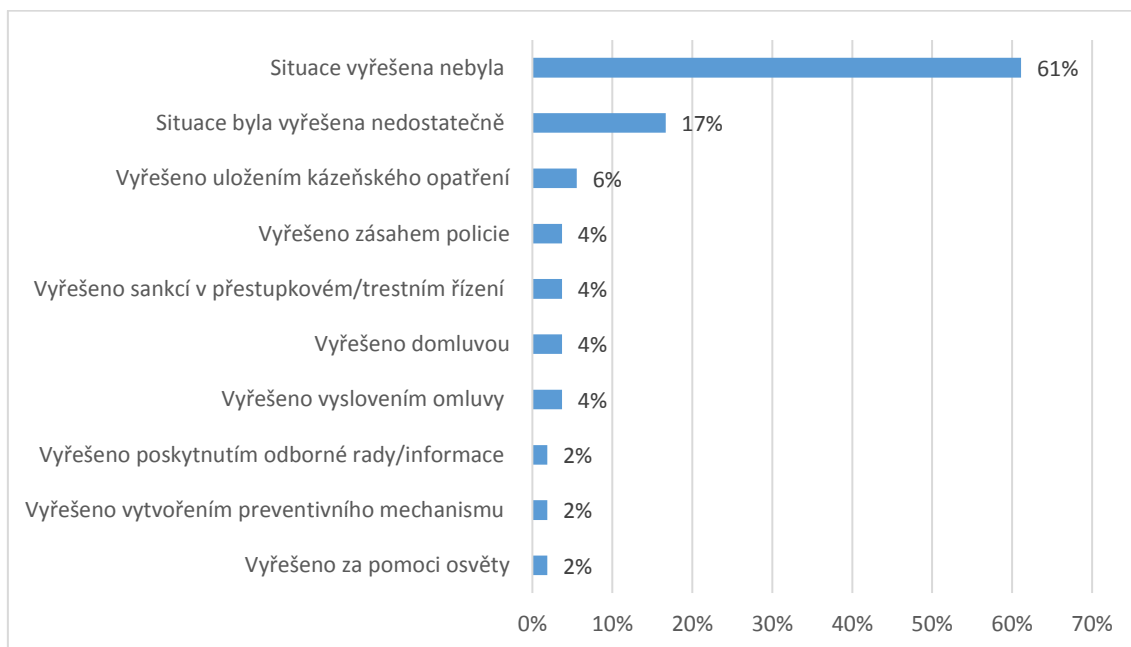
Graf 15 Místa, kam se LGBT+ lidé obraceli se stížnostmi na diskriminaci nebo obtěžování

Znění otázky: Na koho jste se obrátil/a se stížností na diskriminaci nebo obtěžování? (N=71)

Ti, kteří se rozhodli incidenty vnímané diskriminace a/nebo obtěžování řešit, se ve velké většině případů **nedopracovali k úspěšnému konci** (Graf 16). Až 61 % z nich uvedlo, že **situace vyřešena nebyla**, dalších 17 % **nepovažovalo zvolené řešení za dostatečné**. Pouze ve zhruba pětině případů se podařilo dospět ke konkrétnímu řešení.

Graf 16 Způsoby vyřešení situace

Znění otázky: Jakým způsobem byla situace vyřešena? (N=54)

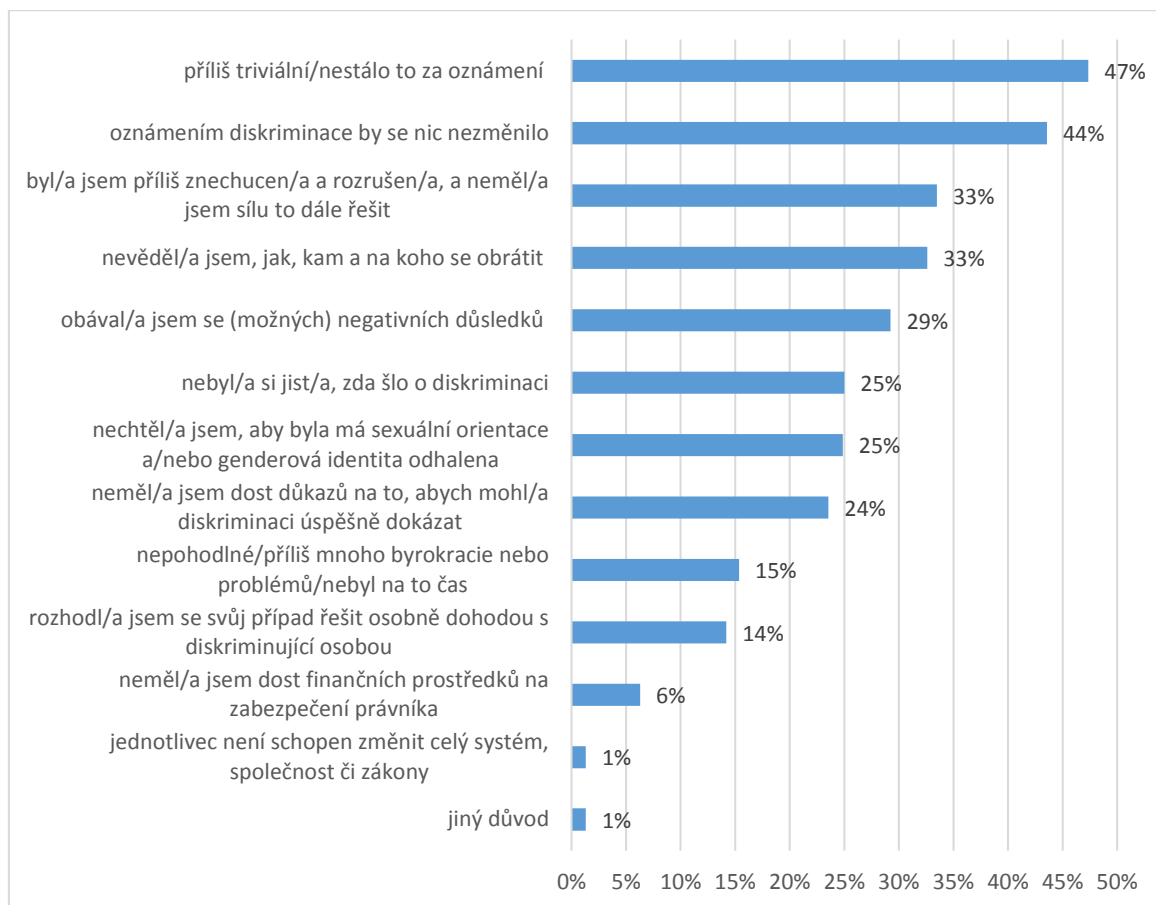
Respondenti a respondentky z LGBT+ skupiny, kteří se v uplynulých pěti letech sice cítili diskriminováni a/nebo obtěžováni, ale nevyhledali pomoc ani případ nikam nenahlásili, jako důvod nejčastěji uváděli, že **šlo o triviální incidenty, které nestály za oznámení** (47 %). Jak

je dále patrné z Grafu 17, další téměř polovinu respondentů odradilo jejich přesvědčení, že **oznámením diskriminace by se nic nezměnilo** (44 %). Vždy zhruba pro třetinu bylo důvodem znechucení a nedostatek síly situaci řešit, nedostatek informací o možnostech pomoci a obavy z viktimizace a možných důsledků.

Srovnání s výsledky reprezentativního šetření mezi českou veřejností odhaluje zajímavé rozdíly – lidé z běžné populace zdůvodňovali svůj krok zejména nedůvěrou v to, že by se nahlášením diskriminace něco změnilo (48 %), na druhé straně to, že šlo o triviální incident nehodný oznámení, uvádělo jako důvod pouze 23 % z nich.⁵⁶ Jedno z možných vysvětlení by mohlo spočívat v tom, že LGBT+ lidé se častěji než ostatní skupiny ohrožené diskriminací (například z důvodu věku, pohlaví či zdravotního postižení) stávají terčem různých verbálních útoků, zesměšňování či urážek, které jsou sice velice nepříjemné, ale jejich intenzita není natolik silná, aby je před nimi chránil zákon, případně se velice těžko prokazují. Dále je také pravděpodobné, že LGBT+ lidé jsou na takové obtěžující a stigmatizující projevy více zvyklí, a jejich práh citlivosti (a následně pocíťovaná nutnost tyto incidenty řešit) tudíž může být posunutý.

Graf 17 Důvody nevyhledání pomoci a nenahlášení pocíťované diskriminace nebo obtěžování

Znění otázky: Proč jste nevyhledal/a pomoc a případ nenahlásil/a? (N=684)

56 Tamtéž, s. 22.

3.3 Diskriminace v zaměstnání a ve škole

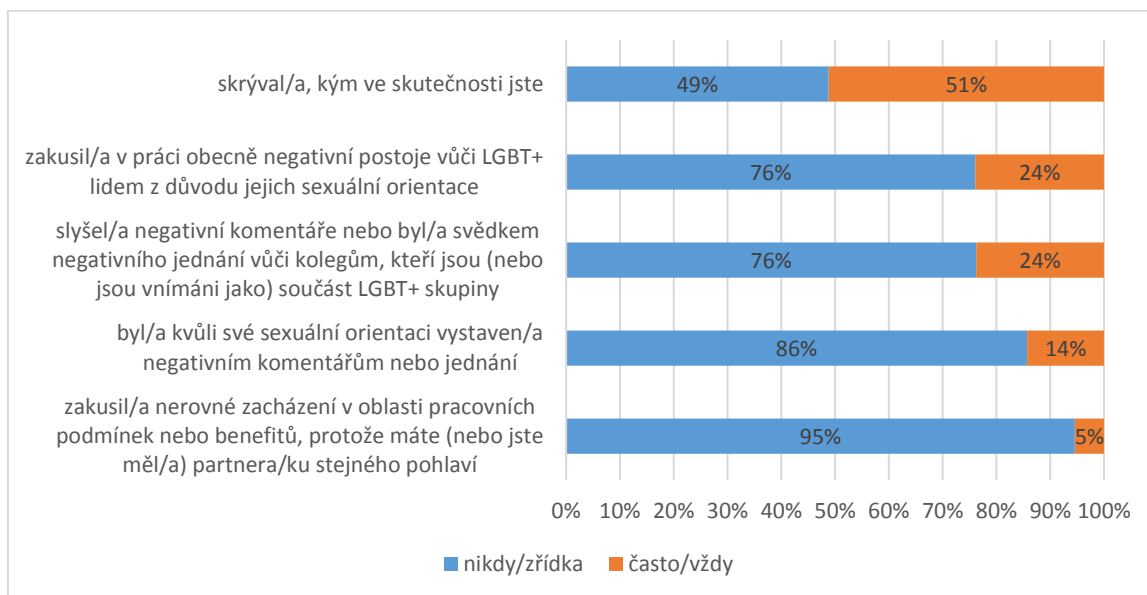
Vzhledem k významu práce a zaměstnání v dnešní společnosti se další část dotazníku zaměřila specificky na toto téma. V zaměstnání tráví lidé podstatnou část svého času, často se od něj odvíjí socioekonomický status člověka a je také významným zdrojem sociálních kontaktů. I proto je rovný přístup ke všem lidem bez ohledu na jejich sexuální orientaci nebo genderovou identitu v této oblasti velice důležitý.

Jak ukazuje Graf 18, podíl lidí, kteří svou sexuální orientaci a/nebo genderovou identitu skrývají, a těch, kteří jsou v tomto ohledu ve svém pracovním životě otevření, je zhruba vyrovnaný – 51 % vždy nebo často **skrývá, kým ve skutečnosti je** (na tuto otázku odpovídali pouze ti, kteří uvedli, že participují na trhu práce). Ve srovnání s výzkumem FRA z roku 2012 jde o stejný podíl, tedy očekávatelný postupný příklon k vyšší otevřenosti nelze konstatovat.⁵⁷ Téměř čtvrtina dotázaných v práci často zakouší **negativní postoje vůči LGBT+ lidem**, stejný podíl bývá často svědkem **negativních komentářů nebo jednání** vůči kolegům a kolegyním vnímaným jako součást LGBT+ skupiny. Více než desetina je často vystavena **negativním komentářům nebo jednání** a 5 % zakusilo z důvodu své sexuální orientace **nerovné zacházení** v oblasti pracovních vztahů nebo benefitů. Opět se může zdát, že je to poměrně nízké číslo, tuto praxi ale za častou označilo více než sedm desítek osob, což není zanedbatelný počet. Ve všech případech jde o srovnatelné podíly, jaké konstatovala studie FRA z roku 2012, což naznačuje, že vnímaná situace LGBT+ osob v zaměstnání se v ČR ani nelepší, ani nehorší.

57 European Union Agency for Fundamental Rights. *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. ISBN 978-92-9239-175-1. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf [cit. 1. 3. 2019]. Část výsledků pro Českou republiku byla dopočítána pomocí interaktivního datového průzkumníka dostupného z: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-fundamental-rights-lesbian-gay-bisexual-and> [cit. 1. 3. 2019]. Více k metodě viz poznámka pod čarou č. 42.

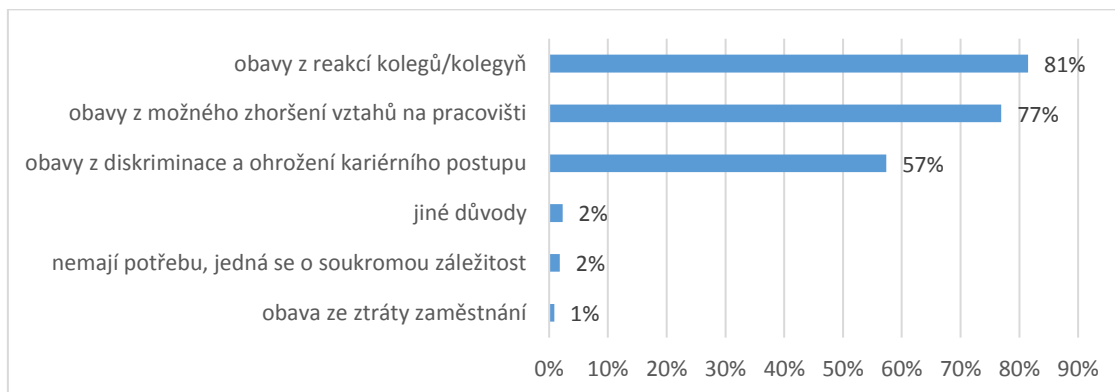
Graf 18 Zkušenosti LGBT+ lidí v zaměstnání

Znění otázky: Jak často jste v uplynulých 5 letech ve Vašem zaměstnání...

Důvodů, kvůli kterým LGBT+ lidé tají na pracovišti svou sexuální orientaci nebo genderovou identitu, může být vícero. Jak ukazuje Graf 19, dominují **obavy z reakcí kolegů a kolegyně** (podle 81 % dotázaných) a **obavy z možného zhoršení vztahů na pracovišti** (77 %), o něco méně časté jsou obavy z diskriminace a ohrožení kariérního postupu (57 %).

Graf 19 Důvody, které LGBT+ lidem brání v otevřenosti ohledně jejich sexuální orientace a/nebo genderové identity na pracovišti

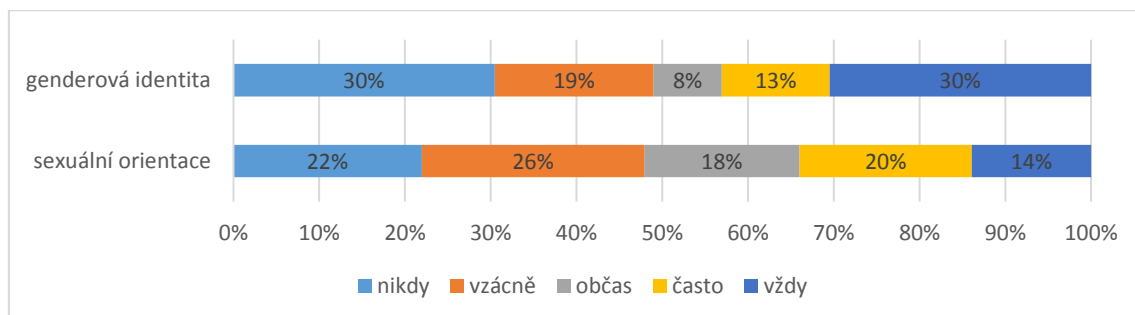
Znění otázky: Které důvody podle Vás zapříčiňují, že lesby, gayové, bisexuálové či trans lidé na pracovišti nejsou „vyoutováni“? (N=1 981)

Obdobný význam, jaký má práce a zaměstnání v životě dospělých osob, má v životech dětí a dospívajících lidí škola. Respondentů a respondentek, kteří aktuálně studují (prezenčně nebo kombinovaně) nebo studovali v posledních pěti letech (celkem jde o 73 % dotázaných), jsme se proto ptali na míru otevřenosti ohledně jejich sexuální orientace a/nebo genderové identity ve školním prostředí a na jejich zkušenosti s negativními komentáři nebo jednáním. Jak vyplývá z Grafu 20, míra skrývání nebo zatajování ve škole je ve srovnání s prací a zaměstnáním mírně nižší. **Genderovou identitu často nebo vždy zatajuje 43 % dotázaných, v případě sexuální orientace jde o 34 %.** Ve srovnání s výsledky studie FRA

z roku 2012 jde o posun směrem k vyšší otevřenosti – tehdy svoji příslušnost k LGBT+ skupině často nebo vždy zatajovalo až 71 % respondentů a respondentek.⁵⁸

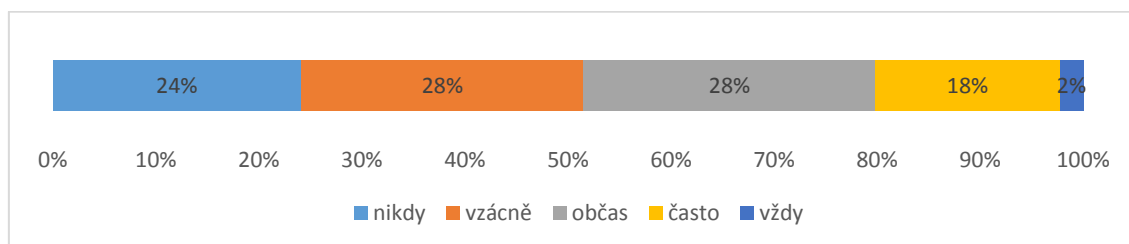
Graf 20 Skrývání sexuální orientace a/nebo genderové identity v rámci současného nebo dřívějšího studia

Znění otázky: Skrýváte/zatajujete v rámci svého současného nebo dřívějšího studia (maximálně v posledních 5 letech) svou sexuální orientaci a/nebo genderovou sebeidentifikaci? (N=1 433/N=151)

Až pětina respondentů a respondentek uvedla, že v rámci svého studia často nebo vždy zakoušela negativní komentáře nebo jednání, které souviselo se sexuální orientací nebo genderovou identitou jich samých nebo některých jejich spolužáků nebo spolužaček (Graf 21). Naopak, nikdy se s takovým chováním nesešla pouze necelá čtvrtina dotazovaných. To naznačuje, že právě školy a jiné vzdělávací instituce jsou často místy, kde jsou LGBT+ lidé vystaveni negativním zážitkům a zkušenostem a že tato oblast by si proto zasloužila větší pozornost učitelů, ředitelů a dalších aktérů, kteří mohou ovlivnit atmosféru na školách.

Graf 21 Zkušenosti s negativními komentáři či jednáním kvůli skutečné nebo domnělé příslušnosti k LGBT+ skupině v rámci studia

Znění otázky: Setkal/a jste se v rámci Vašeho studia s nějakým negativním komentářem či jednáním, které se vztahovalo k tomu, že jste byl/a Vy nebo Váš některý spolužák/některá spolužačka považováni za lesbu, gaye, bisexuální nebo trans osobu? (N=1 449)

3.4 Diskriminace ve zdravotnictví

Další oblastí, kde může docházet k diskriminaci LGBT+ lidí, je kromě zaměstnání či vzdělávání také zdravotnictví. Specifickým tématem je pak také potenciální diskriminace těch, kteří jsou zároveň HIV pozitivní.

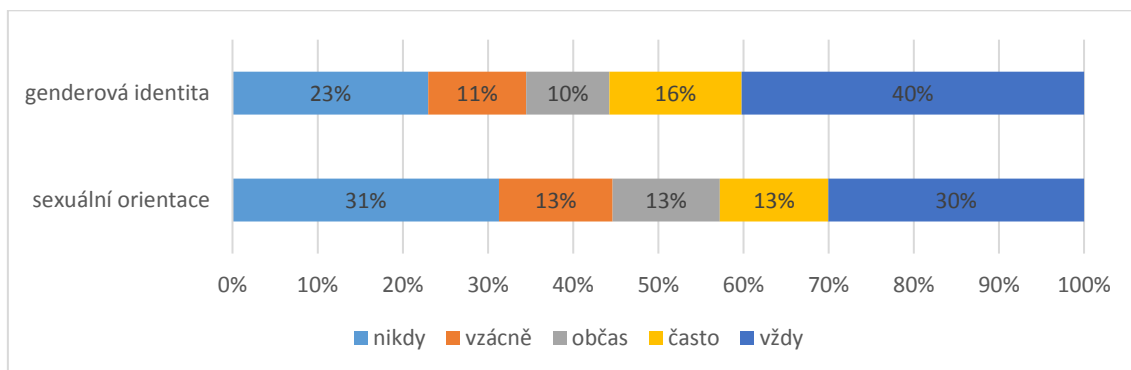
Co se týče míry otevřenosti (nebo naopak uzavřenosti), **genderovou identitu před lékaři či zdravotnickým personálem často nebo vždy skrývá 56 % respondentů a respondentek,**

58 Tamtéž.

v případě **sexuální orientace** jde o 43 % (Graf 22). Míra otevřenosti je tedy nižší než v případě školy a zaměstnání, což může být dáno nižší důvěrou a/nebo také tím, že LGBT+ lidé někdy nevidí důvod pro to, aby svým lékařům sdělovali svou sexuální orientaci nebo genderovou identitu. Ty jsou přitom klíčovou součástí diagnostiky a léčby některých onemocnění.

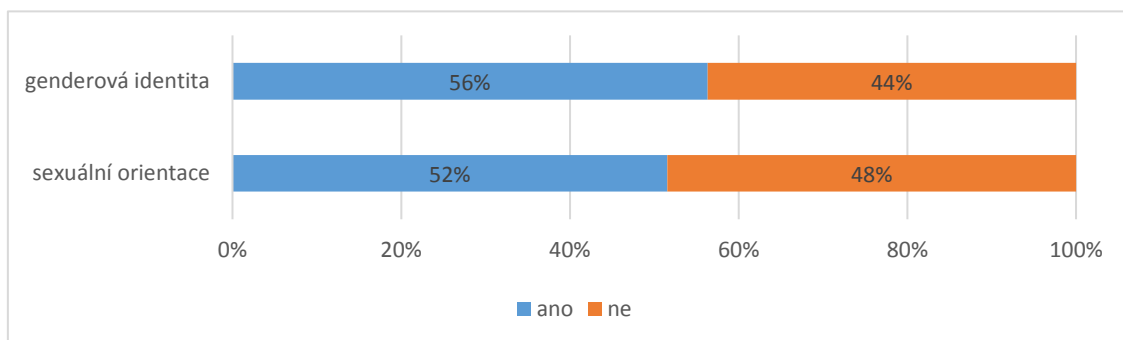
Graf 22 Skrývání sexuální orientace a/nebo genderové identity ve vztahu k lékařům či zdravotnickému personálu

Znění otázky: Skrýváte/zatajujete ve vztahu k lékařům či zdravotnickému personálu (maximálně v posledních 5 letech) svou sexuální orientaci a/nebo genderovou sebeidentifikaci? (N=1 961/N=174)

Zhruba polovina respondentů a respondentek svoji genderovou identitu a/nebo sexuální orientaci **skrývá** nejen obecně ve vztahu k lékařům a zdravotnickému personálu, ale i před svým **hlavním ošetřujícím lékařem nebo lékařkou**, tj. osobou, která jim poskytuje zdravotní péči nejčastěji (Graf 23).

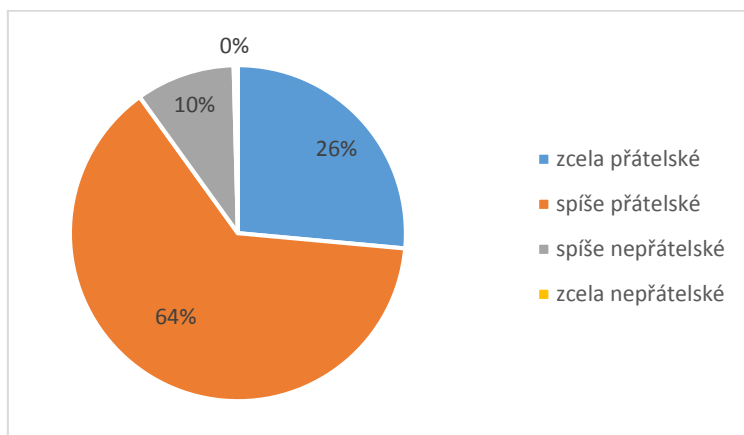
Graf 23 Skrývání sexuální orientace a/nebo genderové identity ve vztahu k hlavnímu ošetřujícímu lékaři/lékařce

Znění otázky: Skrýváte před svým hlavním ošetřujícím lékařem/svou lékařkou svou sexuální orientaci a/nebo genderovou sebeidentifikaci? (N=1 961/N=174)

Velká většina (**až 90 % dotázaných**) popisuje **vztah svého ošetřujícího lékaře či lékařky k LGBT+ lidem** jako **zcela nebo spíše přátelský** (Graf 24). Zbylá desetina uvedla, že tento vztah je spíše nepřátelský. Tyto pozitivní výsledky pravděpodobně souvisejí také se svobodou vybrat si svého lékaře nebo lékařku.

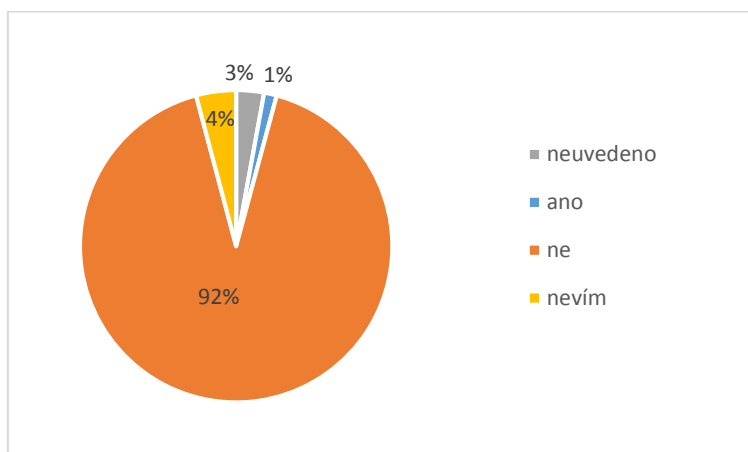
Graf 24 Hodnocení postoje hlavního ošetřujícího lékaře/lékařky k LGBT+ lidem

Znění otázky: Jak byste zhodnotil/a postoje Vašeho hlavního ošetřujícího lékaře/Vaší lékařky k lesbám, gayům, bisexuálním či trans osobám? (N=1 981)

V oblasti zdravotnictví je specifickým tématem také postavení **HIV pozitivních pacientů a pacientek**. V dotazníkovém šetření mezi LGBT+ osobami odpovědělo kladně na otázku o HIV pozitivitě 1 % dotázaných (Graf 25); šlo celkem o 26 osob.

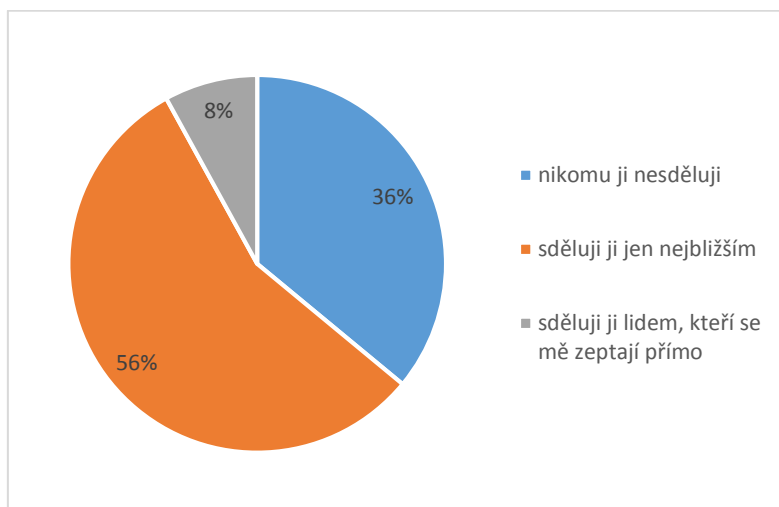
Graf 25 Podíl HIV pozitivních respondentů a respondentek

Znění otázky: Jste HIV pozitivní? (N=1 981)

Většina HIV pozitivních respondentů a respondentek uvedla (Graf 26), že **tuto diagnózu sděluje pouze svým nejbližším** (56 %), a více než třetina ji nesděluje nikomu (36 %). I když jde samozřejmě o citlivou osobní informaci, se kterou není důvod jen tak obeznamenávat široké okolí, poměrně vysoký podíl těch, kteří ji nesdělují nikomu, může být i důsledkem obav ze stigmatizace. V některých životních situacích (například u lékaře) je přítom HIV pozitivní osoba ze zákona povinna o svém statusu informovat.

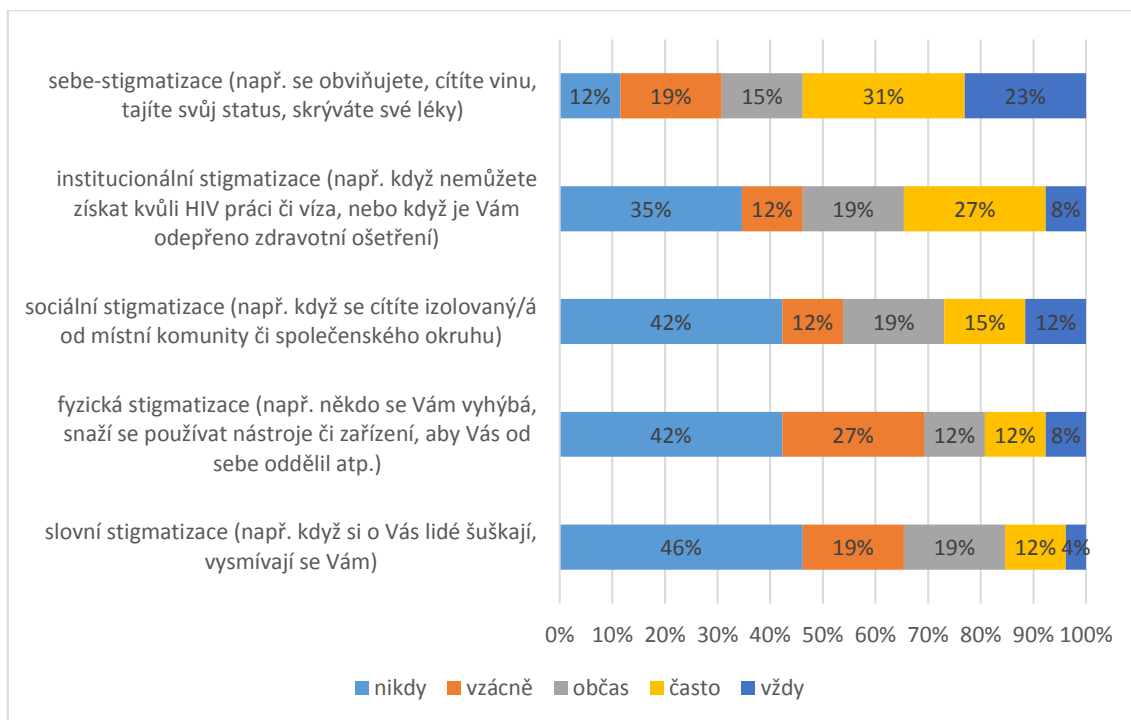
Graf 26 Sdělování HIV pozitivitu druhým lidem

Znění otázky: Která z následujících odpovědí nejlépe vystihuje Vaše pocity spojené se sdělováním Vaší HIV pozitivitu druhým lidem? (N=25)

Již zmíněná stigmatizace může nabývat různých podob (Graf 27). Převládá **sebestigmatizace**, kdy lidé obviňují sami sebe, cítí vinu, tají svůj stav nebo skrývají své léky – tyto projevy často nebo vždy zakouší až 53 % respondentů a respondentek, kteří uvedli, že jsou HIV pozitivní. Více než třetina se často nebo vždy setkává s **institucionální stigmatizací** (35 %), necelá třetina se **sociální stigmatizací**, pětina s **fyzickou stigmatizací** a 16 % se **slovní stigmatizací**.

Graf 27 Zkušenosti HIV pozitivních osob se stigmatizací (v posledních 12 měsících)

Znění otázky: Jak často, pokud vůbec, jste v posledních 12 měsících zažil/a či pociťoval/a některou z uvedených forem stigmatizace? (N=26)

3.5 Právní povědomí o možnostech obrany před diskriminací

Závěrečná část sekce věnované diskriminaci se zaměřuje na právní povědomí o možnostech obrany, vnímanou obtížnost, s jakou se oběti diskriminace v České republice mohou domoci svých práv, a návrhy respondentů a respondentek na to, co by se mělo změnit, aby zde oběti diskriminace měly lepší a snadnější přístup k právní pomoci.

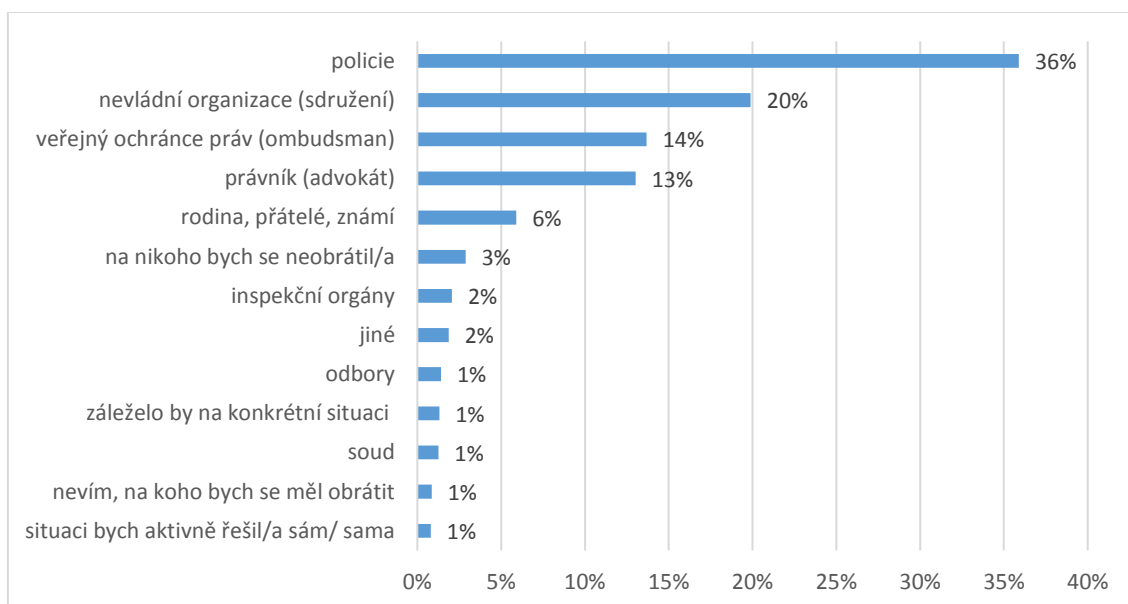
Česká právní úprava dává lidem, kteří se cítí diskriminováni nebo obtěžováni z důvodu své sexuální orientace nebo genderové identity, různé možnosti obrany (podrobněji jsou popsány v části Shrnutí právní úpravy). Pro to, aby nešlo pouze o právo na papíře, ale aby pro oběti diskriminace představovala tato právní úprava účinnou pomoc, je v první řadě potřebná dostatečná informovanost ohledně míst, kam se lze obrátit se žádostí o radu a pomoc. Graf 28 naznačuje, že tato informovanost má své limity. **Více než třetina dotázaných by se v případě, že by se v budoucnu stala obětí diskriminace nebo obtěžování, obrátila na policii.** Ta má však v oblasti diskriminace poměrně úzký segment působnosti. Zabývá se pouze jednáním s vyšší intenzitou, jež může naplňovat znaky přestupku proti občanskému soužití nebo trestného činu, a navíc touto cestou není možné dobrat se omluvy, zastavení diskriminace či finančního odškodnění. Antidiskriminační zákon však nabízí širší ochranu před diskriminací (lze díky němu řešit i incidenty, které pro policii nejsou dostatečně závažné, s nadějí na materiální satisfakci). To, že policie je pro osoby pociťující diskriminaci nebo obtěžování prvním místem, kam se obrátit o pomoc, neplatí pouze pro LGBT+ skupinu, ale stejný výsledek vyplynul i z reprezentativního šetření mezi českou populací, které v roce 2014 realizovala veřejná ochránkyně práv.⁵⁹ I v tomto případě by se většina lidí (58 %) obrátila na policii. Druhým nejčastějším místem, kam by se respondenti a respondentky z LGBT+ skupiny obraceli, byly **nevládní organizace** (20 %), následované **veřejným ochráncem práv** (14 %) a **právníkem nebo advokátem** (14 %). **Inspekční orgány**, navzdory jejich širokým možnostem pomoci, by kontaktovala pouze 2 % dotazovaných.

Tyto výsledky naznačují, že právě v nízké informovanosti může spočívat jeden z důvodů, proč je právní ochrana před diskriminací využívána pouze zřídka (podle monitoringu soudních rozhodnutí, který realizovala veřejná ochránkyně práv v roce 2015, se žádný z 56 dohledaných soudních sporů, ve kterých byla v letech 2003 až 2014 namítána diskriminace, netýkal sexuální orientace/genderové identity).⁶⁰

59 Kancelář veřejného ochránce práv. *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti*. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochránkyně práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2015, s. 9. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf [cit. 1. 3. 2019].

60 Tamtéž, s. 91-92.

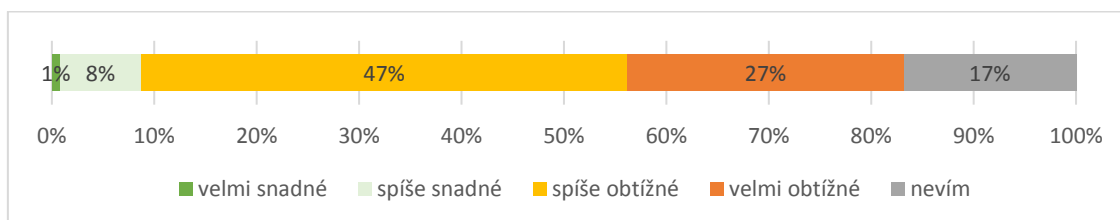
Graf 28 Místo, kam by se LGBT+ lidé obrátili, pokud by se v budoucnu stali obětí diskriminace nebo obtěžování

Znění otázky: Pokud byste se v budoucnu stal/a obětí diskriminace nebo obtěžování, na koho byste se nejspíše obrátil/a? (N=1 981)

Kromě nízké informovanosti o vhodném postupu může být dalším problémem přílišná náročnost samotného procesu řešení diskriminačních incidentů. Jak ukazuje Graf 29, téměř tři čtvrtiny dotázaných si myslí, že pro **oběti diskriminace je v České republice velmi nebo spíše obtížné domoci se svých práv** (74 %). V tomto ohledu jsou postoje respondentů a respondentek z LGBT+ skupiny stejné jako u zbytku populace – i v reprezentativním šetření mezi českou veřejností, které v roce 2014 realizovala veřejná ochránkyně práv, 74 % dotázaných uvedlo, že domoci se svých práv je pro oběti diskriminace spíše nebo velmi obtížné.⁶¹

Graf 29 Míra obtížnosti, s jakou se oběti diskriminace mohou v Česku domoci svých práv

Znění otázky: Jak obtížné je, podle Vás, pro oběti diskriminace domoci se v Česku svých práv? (N=1 981)

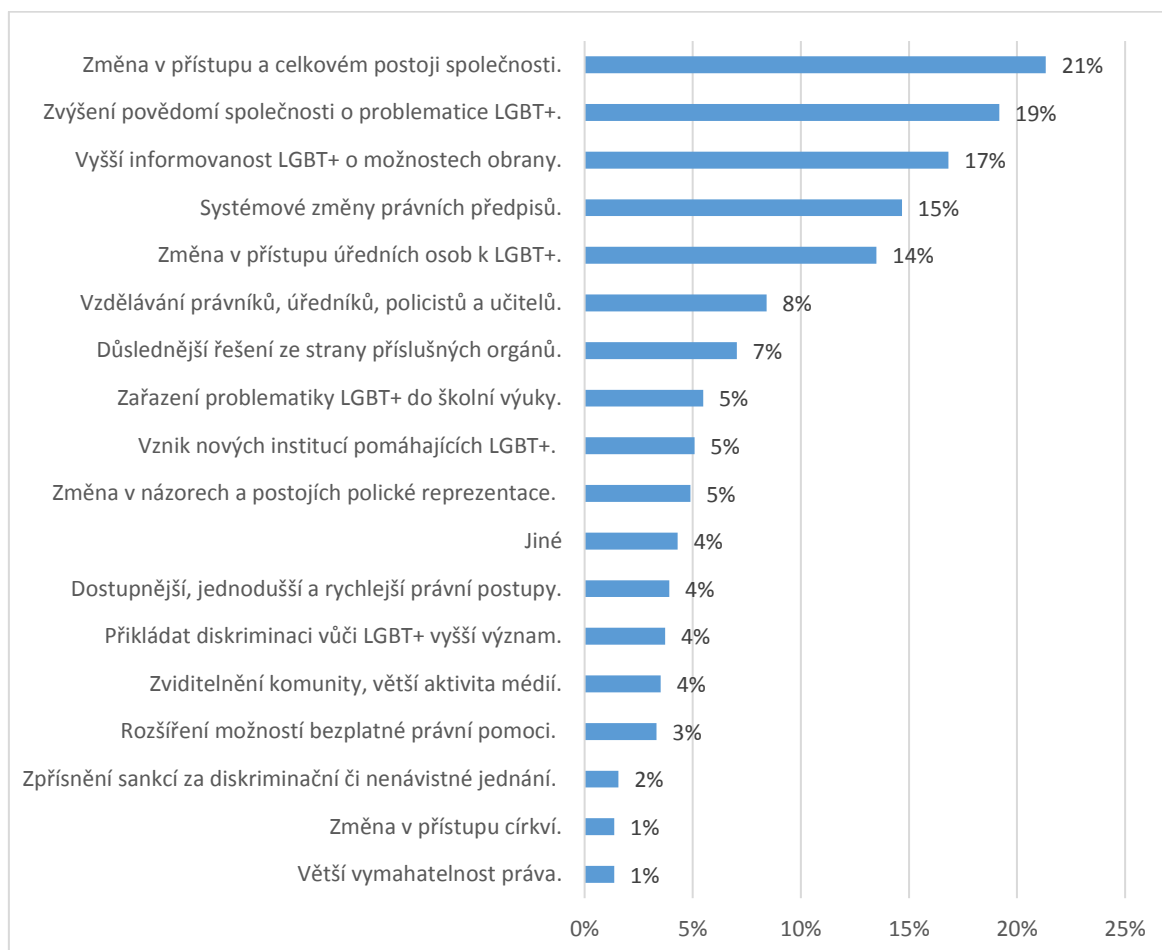
Respondenti a respondentky uváděli množství **návrhů, co by bylo třeba změnit**, aby měly oběti diskriminace nebo obtěžování v České republice snadnější přístup k právní pomoci (Graf 30). Tím nejčastějším, a zároveň nejméně konkrétním řešením, je **změna v přístupu a celkovém postoji společnosti** (tu uvedlo 21 % ze všech dotázaných). Dále následovala **vyšší informovanost** na straně **společnosti** (zvýšení povědomí o LGBT+ lidech a jejich problémech prostřednictvím diskuse či osvěty – 19 %) i samotné **LGBT+ skupiny** (vyšší

61 Tamtéž, s. 8.

informovanost o možnostech obrany a pomoci – 17 %). Dalších 15 % dotazovaných uvádělo jako návrh **systemovou změnu právních předpisů**, 14 % volalo po **změně v přístupu a chování osob, jež úředně přicházejí do styku s LGBT+ lidmi**, necelá desetina i po **vzdělávání** těchto osob.

Graf 30 Návrhy ke zlepšení a usnadnění přístupu obětí diskriminace k právní pomoci

Znění otázky: Co by bylo třeba podle Vás změnit, aby měly oběti diskriminace nebo obtěžování v Česku lepší a snadnější přístup k právní pomoci? (N=511)

4. Obtěžování, vyhrožování a násilí

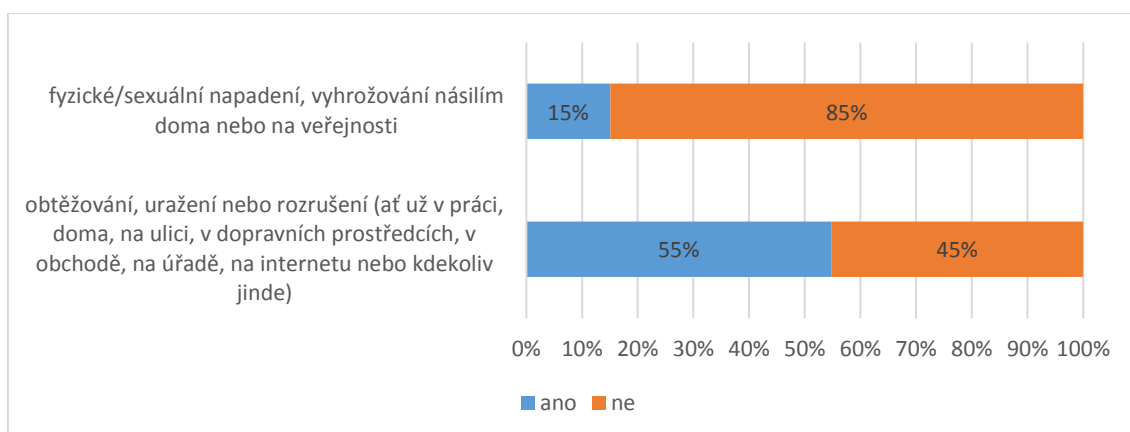
Předsudky, stereotypy a diskriminace nejsou jedinými projevy averze a hostility, se kterými se musejí LGBT+ lidé v České republice vyrovnávat. Tato část mapuje jejich zkušenosti s těmi nejzávažnějšími projevy negativního chování, ke kterým patří obtěžování, vyhrožování násilím a fyzické nebo sexuální napadení. Otázky byly formulovány tak, aby bylo možné výsledky srovnat s evropským výzkumem realizovaným FRA v roce 2012.

V první řadě je nutné zdůraznit, že obtěžování, vyhrožování i přímo násilí vůči LGBT+ lidem se pořád ještě děje, i když oč závažnější projev je, o to méně je častý. Jak ukazuje Graf 31, s **obtěžováním a urážením** (včetně pomluv, zesměšňování a dalších způsobů nezahrnujících přímé násilí či násilnou výhrůžku) má za posledních pět let **osobní zkušenost více než polovina dotázaných (55 %)**, což je mírně více než za Českou republiku uváděl výzkum FRA

z roku 2012 (tehdy šlo o 47 %; průměr za EU byl taktéž 47 %).⁶² Za stejnou dobu má zkušenost s **fyzickým/sexuálním napadením nebo vyhrožováním násilím 15 % dotázaných**, což je naopak méně, než uváděl výzkum FRA z roku 2012 (tehdy šlo o 26 %; průměr v rámci EU byl také 26 %).⁶³

Graf 31 Osobní zkušenosti LGBT+ lidí s fyzickým/sexuálním napadením, vyhrožováním, obtěžováním a urážením v posledních 5 letech v České republice

Znění otázky: Stalo se Vám osobně v posledních 5 letech, že jste byl/a v Česku z jakéhokoliv důvodu fyzicky/sexuálně napaden/a, nebo Vám někdo vyhrožoval násilím doma nebo na veřejnosti? Stalo se Vám osobně v posledních 5 letech, že Vás někdo v Česku z jakéhokoliv důvodu obtěžoval, urazil nebo rozrušil – ať už v práci, doma, na ulici, v dopravních prostředcích, v obchodě, na úřadě, na internetu nebo kdekoli jinde? Nyní máme na mysli situace, při kterých Vás osobně jednatel nebo skupina obtěžovali, způsobem, který Vás skutečně znechutil, urazil nebo rozčilil – například pomluvou, zesměšňováním, tedy způsoby, které nezahrnovaly přímé násilí či násilnou výhrůžku. (N=1 981)

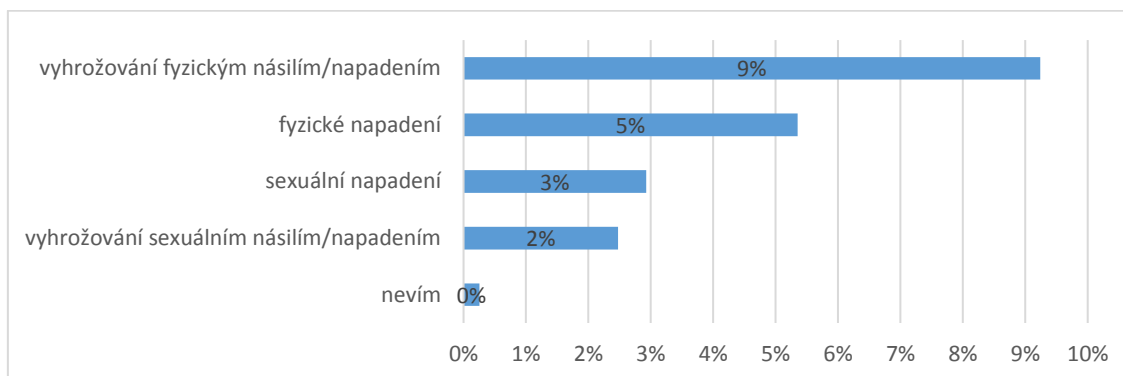
Co se týče **formy napadení a/nebo vyhrožování** (Graf 32), respondenti a respondentky jako svůj nejzávažnější případ za posledních pět let popisovali incidenty spadající do kategorie **vyhrožování fyzickým násilím** (9 % z celkového počtu dotázaných), dále pak případy **fyzického napadení** (5 %), **sexuálního napadení** (3 %) a **vyhrožování sexuálním násilím** (2 %). Ve srovnání s výsledky studie FRA z roku 2012 jde o mírnou změnu – tehdy mezi českými dotázanými dominovaly případy fyzického napadení nad vyhrožováním.⁶⁴

62 European Union Agency for Fundamental Rights. *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. ISBN 978-92-9239-175-1. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf [cit. 1. 3. 2019]. Část výsledků pro Českou republiku byla dopočítána pomocí interaktivního datového průzkumníka dostupného z: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-fundamental-rights-lesbian-gay-bisexual-and> [cit. 1. 3. 2019]. Více k metodě viz poznámka pod čarou č. 42.

63 Tamtéž.

64 Tamtéž.

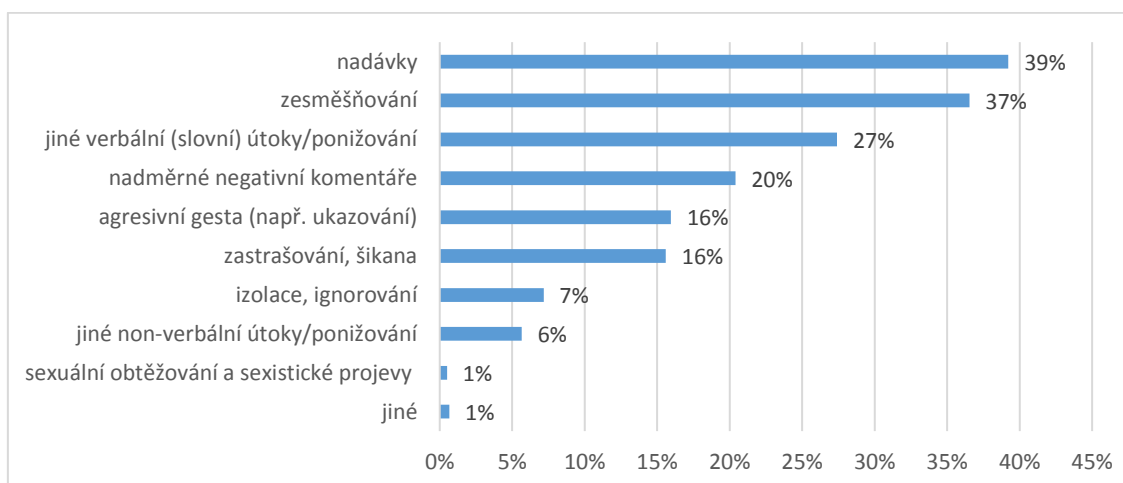
Graf 32 Nejzávažnější případ napadení nebo vyhrožování v posledních 5 letech v ČR

Znění otázky: Když si vzpomenete na NEJZÁVAŽNĚJŠÍ případ napadení nebo vyhrožování, o co přesně se jednalo? (N=1 981)

Co se týče **formy obtěžování** (Graf 33), respondenti a respondentky jako svůj nejzávažnější případ za posledních pět let popisovali incidenty spadající do kategorie **nadávání** (to uvedlo 39 % všech dotázaných), **zesměšňování** (37 %), **jiných verbálních útoků a ponižování** (27 %), opakujících se negativních komentářů (20 %), agresivních gest (16 %) nebo zastrašování a šikany (16 %). Jde zároveň o stejnou strukturu, jakou v roce 2012 popsala studie FRA – i tehdy bylo nejčastější nadávání, následované zesměšňováním a verbálními útoky s ponižováním.⁶⁵ Je tedy zřejmé, že obtěžování, urážení a zesměšňování je pořád ještě docela běžnou součástí života LGBT+ lidí v České republice.

Graf 33 Nejzávažnější případ obtěžování v posledních 5 letech v ČR

Znění otázky: Když si vzpomenete na NEJZÁVAŽNĚJŠÍ případ obtěžování, o co přesně se jednalo? (N=1 981)

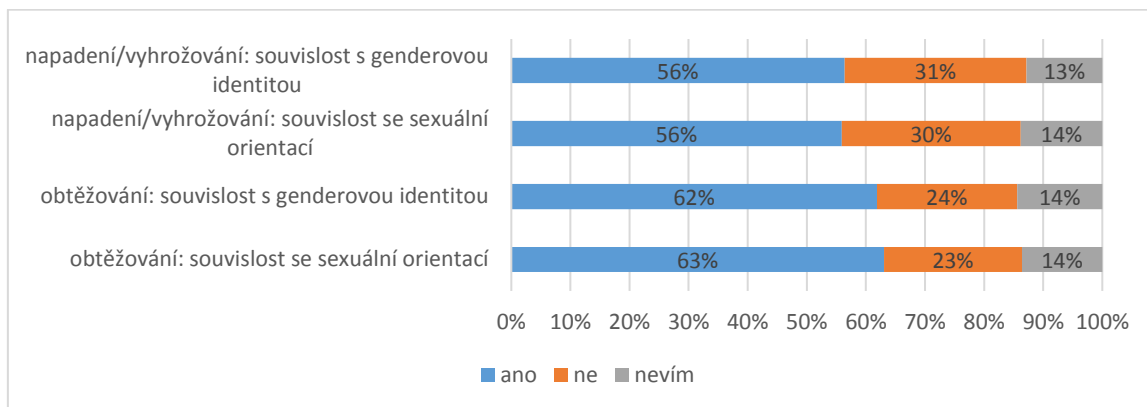
Většina respondentů a respondentek, kteří se v uplynulých pěti letech osobně setkali s napadením/vyhrožováním nebo obtěžováním, uvedla, že tyto incidenty **plně nebo zčásti souvisely s jejich sexuální orientací** (56 % v případě napadení/vyhrožování, 63 % v případě obtěžování) a/nebo jejich **genderovou identitou** (56 % v případě napadení/vyhrožování, 62 % v případě obtěžování). Zhruba čtvrtina uvedla, že incident s těmito důvody nesouvisel, zhruba 15 % si nebylo jistých. V případě napadení/vyhrožování jde o zhruba stejný podíl,

65 Tamtéž.

jaký za Českou republiku uváděla studie FRA z roku 2012, v případě obtěžování jde o mírný pokles (o něco větší část dotazovaných tehdy uváděla, že neví, čím bylo toto obtěžování motivováno).⁶⁶

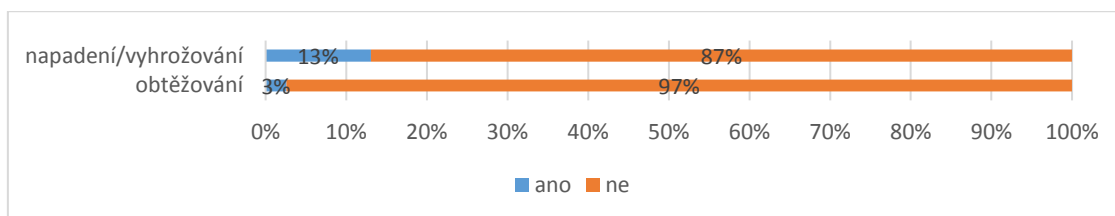
Graf 34 Souvislost nejzávažnějšího případu napadení/vyhrožování nebo obtěžování, který se odehrál v posledních 5 letech, se sexuální orientací a/nebo genderovou identitou

Znění otázky: Myslíte si, že tento NEJZÁVAŽNĚJŠÍ případ napadení/vyhrožování nebo obtěžování, který se odehrál v posledních 5 letech, souvisel plně nebo zčásti s Vaší sexuální orientací a/nebo genderovou identitou? (napadení/genderová identita: N=39; napadení/sexuální orientace: N=297, obtěžování/genderová identita: N=118, obtěžování/sexuální orientace: N=1 073)

Notoricky známým a častým problémem je neoznamování a další neřešení obtěžujících a násilných incidentů. Jak ukazuje Graf 35, výše popisovaný nejzávažnější případ **napadení/vyhrožování**, který za uplynulých pět let respondenti a respondentky zažili, **oznámilo policii pouze 13 % z nich**, v případě **obtěžování** šlo dokonce pouze o **3 %**. Jde o ještě menší podíl než ten, který za Českou republiku uváděla studie FRA z roku 2012 (oznámení případu policii tehdy deklarovalo 19 % dotázaných v případě napadení/vyhrožování a 5 % v případě obtěžování).⁶⁷ Zároveň platí, že z hlediska srovnání v rámci EU jde o podprůměrné výsledky (průměr za EU tehdy dosahoval 24 % dotázaných v případě napadení/vyhrožování a 6 % v případě obtěžování).⁶⁸

Graf 35 Oznámení nejzávažnějšího případu napadení/vyhrožování nebo obtěžování, který se odehrál v posledních 5 letech, policii

Znění otázky: Oznámil/a jste tento případ policii? (napadení/vyhrožování: N=299; obtěžování: N=1 085)

66 Tamtéž.

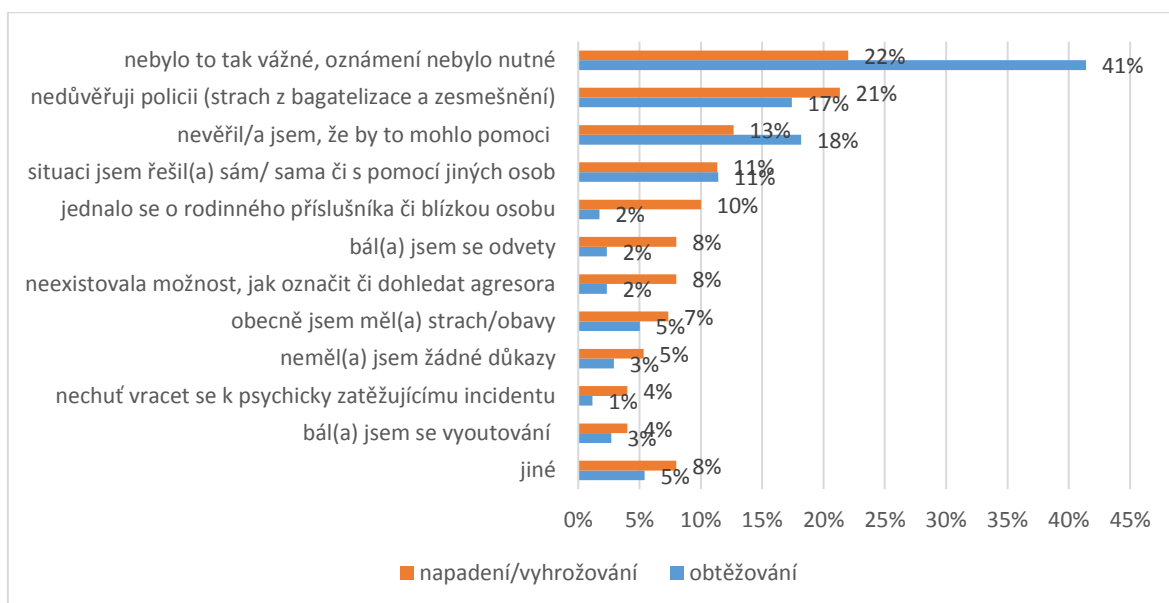
67 Tamtéž.

68 Tamtéž.

Důvody neoznamování různých incidentů obtěžování, vyhrožování nebo napadení Policii ČR jsou poměrně variabilní (Graf 36). **Většina** z těch, kteří se za posledních pět let s takovými situacemi setkali, ale policii je neoznámili, jako hlavní příčinu uvedla, že tyto incidenty **nebyly natolik závažné**, aby považovali přivolání policie za nutné (tento důvod v případě obtěžování uvedlo 41 % dotázaných, v případě napadení/vyhrožování 22 %). Co je alarmující, zhruba **pětina** se na policii neobrátila, jelikož jí **nedůvěřuje a bála se zesměšnění a toho, že jejich případ nebude brán vážně**. Třetím nejčastějším důvodem byla **skepse a nedůvěra** v to, že by policie daný problém vyřešila. Tato struktura nejčastějších příčin neoznamování incidentů policii je zhruba stejná jako ta, ke které dospěla studie FRA z roku 2012.⁶⁹ Z hlediska srovnání v rámci EU platí, že obtěžování se neoznamuje zejména kvůli tomu, že daná situace nebyla natolik závažná, u násilí/vyhrožování zase v rámci EU platí, že nejčastějším odrazujícím důvodem je skepse a nedůvěra v to, že policie je incident schopna vyřešit.

Graf 36 Důvody neoznamování incidentů napadení/vyhrožování nebo obtěžování policii

Znění otázky: Proč ne? (napadení/vyhrožování: N=150; obtěžování: N=517)

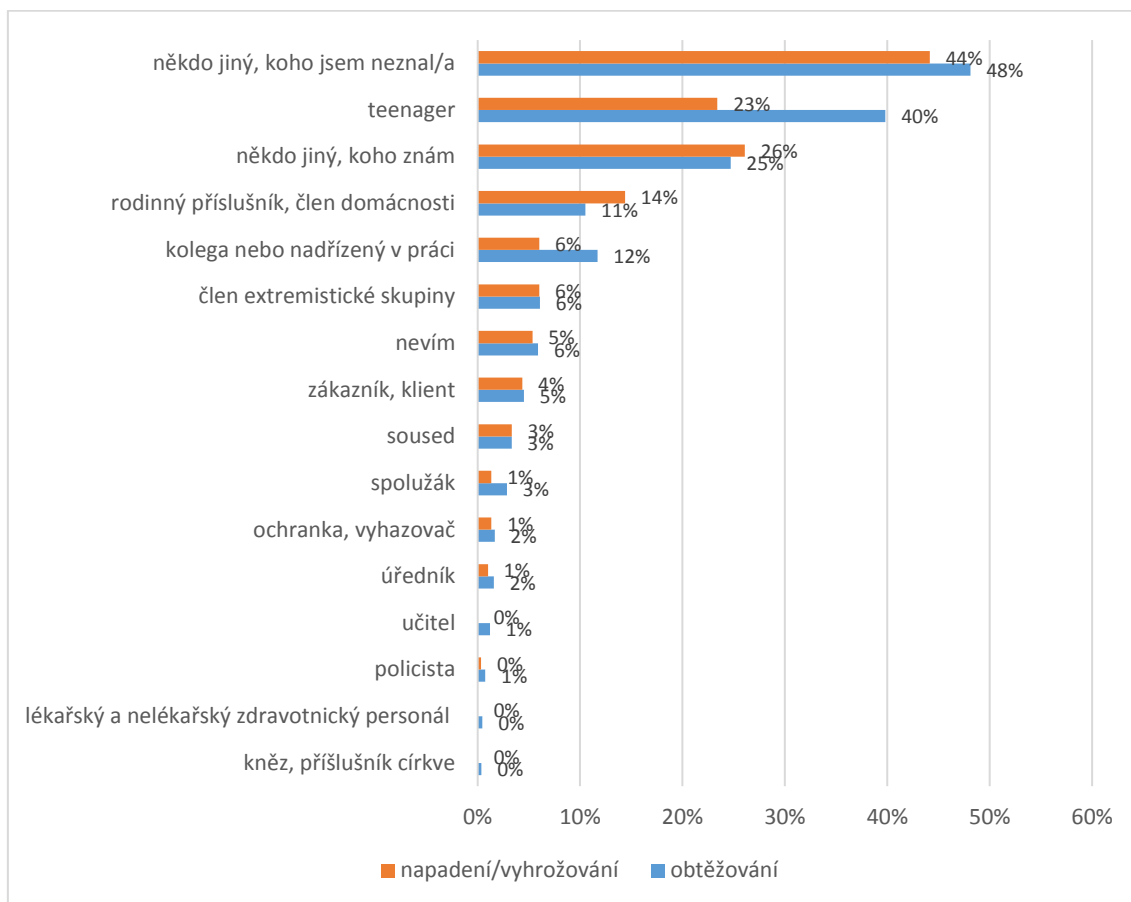
Jak dále zobrazuje Graf 37, v případě **obtěžování** byla **nejčastějším pachatelem neznámá dospělá osoba** (48 %), neznámý teenager (40 %) nebo méně často osoba, kterou respondent či respondentka znal/a (25 %). V případě **násilí/vyhrožování** je struktura pachatelů podobná: nejčastěji šlo o **neznámou dospělou osobu** (48 %), osobu, kterou dotazovaný/á zná (26 %) a teenagera (23 %). Poměrně vysoký podíl respondentů a respondentek uvedl, že pachatelem nebo pachatelkou byl jejich rodinný příslušník – šlo až o více než desetinu případů. To, že pachatelem nebo pachatelkou je v případě obtěžování i napadení/vyhrožování nejčastěji neznámá dospělá osoba, vyplývá i ze studie FRA z roku 2012, a to jak z výsledků za celou EU, tak i z výsledků specificky za Českou republiku.⁷⁰

69 Tamtéž.

70 Tamtéž.

Graf 37 Pachatel/ka incidentů napadení/vyhrožování nebo obtěžování

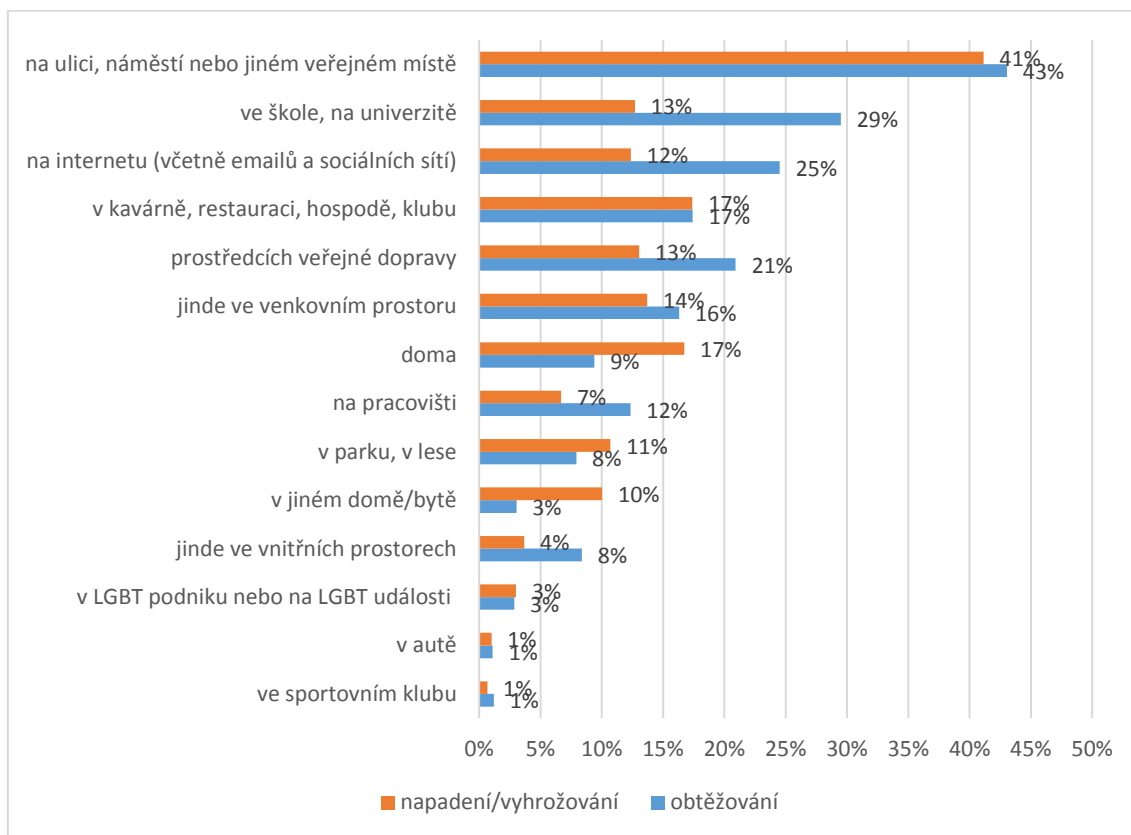
Znění otázky: Víte, kdo byl pachatelem/pachatelkou? (napadení/vyhrožování: N=299; obtěžování: N=1 085)

Dotazník se zaměřil také na to, kde se popisované nejzávažnější incidenty, které se respondentům a respondentkám přihodily v posledních pěti letech, staly (Graf 39). Výrazně dominují **veřejná prostranství**, jako jsou ulice, náměstí či jiná veřejná místa – zde se událo až 41 % případů napadení/vyhrožování a 43 % případů obtěžování. V případě **obtěžování** je také častým místem **škola/univerzita** (29 %), **internet** (25 %) a **prostředky veřejné dopravy** (21 %), v případě **napadení/vyhrožování** zase **kavárna, restaurace, hospoda či klub** (17 %), **domácí prostředí** (17 %), **jiný venkovní prostor** (14 %), **škola či univerzita** (13 %) nebo **prostředky veřejné dopravy** (13 %). Opět lze konstatovat, že veřejná prostranství, jako jsou ulice či náměstí, byla jako nejčastější místa incidentů označena také ve výzkumu FRA z roku 2012, a to nejen dotazovanými z České republiky, ale i v rámci celé EU.⁷¹

71 Tamtéž.

Graf 38 Kde k tomuto případu došlo? (napadení/vyhrožování: N=299; obtěžování: N=1 085)

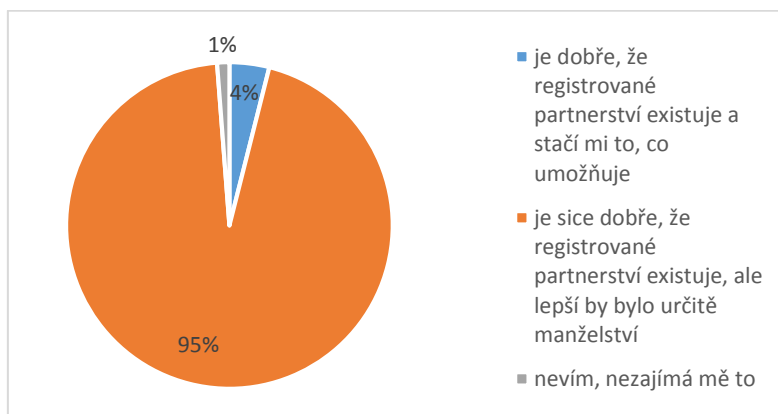
Znění otázky: Kde k tomuto případu došlo? (napadení/vyhrožování: N=299; obtěžování: N=1 085)

5. Registrované partnerství a manželství

Poslední část výzkumné zprávy se věnuje oblasti rodinného života, konkrétně postojům k institucím registrovaného partnerství a manželství a zkušenostem s uzavíráním registrovaného partnerství (tuto možnost mají stejnopohlavní páry od roku 2006). Jak vyplývá i z výše prezentovaných výsledků, právě této oblasti přikládají respondenti a respondentky z LGBT+ skupiny velkou důležitost – ze všech předložených návrhů, které by mohly pomoci, aby se jim v České republice žilo lépe, mělo nejvyšší podporu (96 %) právě zpřístupnění manželství i párům stejného pohlaví (kapitola 2).

V první řadě lze konstatovat, že mezi respondenty a respondentkami panuje velká shoda v tom, že **je sice dobře, že registrované partnerství existuje, avšak tato možnost není dostačující**, a bylo by potřeba, aby i osoby stejného pohlaví **mohly uzavírat manželství** (Graf 39). Pouze 4 % dotázaných jsou spokojena s tím, co stejnopohlavním párům přináší registrované partnerství, a až 95 % se kloní k tomu, že existence registrovaného partnerství je sice dobrá, ale lepší by bylo určitě manželství. Manželství mírně častěji preferují ženy než muži, lidé v nižším věku a lidé z větších měst.

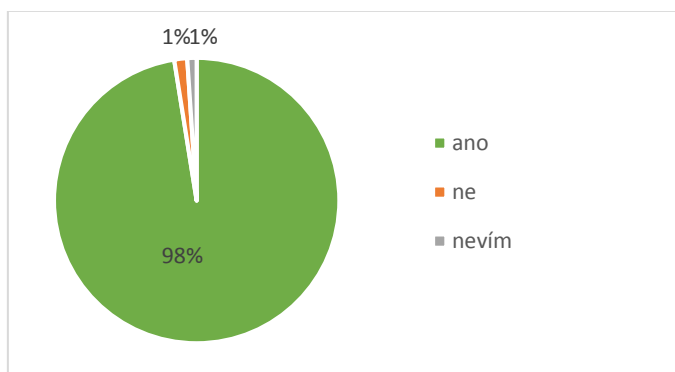
Graf 39 Postoj k instituci registrovaného partnerství a manželství

Znění otázky: Jaký je Váš postoj k instituci registrovaného partnerství a manželství? (N=1 981)

Samotné **zpřístupnění manželství** stejnopohlavním párům má mezi LGBT+ lidmi **masivní podporu**: pro tuto možnost se vyslovilo až 98 % dotazovaných (Graf 40). Mírně vyšší podporu má mezi ženami než mezi muži a u mladších věkových skupin. Pro srovnání lze opět připomenout, že podle nedávného reprezentativního výzkumu z roku 2018 podporuje manželství pro všechny i většina české společnosti (65 % dotázaných).⁷²

Graf 40 Podpora zpřístupnění manželství stejnopohlavním párům v České republice

Znění otázky: Jste pro zpřístupnění manželství stejnopohlavním párům v České republice? (N=1 981)

Manželství lze uzavřít před některým z více než **6 000** matričních úřadů, nebo orgánem některé z 21 oprávněných církví a náboženských společností, ale do **registrovaného partnerství** lze vstoupit pouze před některým ze **14** registrujících matričních úřadů. Veřejná ochránkyně práv se již v minulosti zabývala nerovným postavením párů, které chtějí vstoupit

⁷² Výzkum Postoje veřejnosti k LGBT (2018) byl na vzorku 1 216 respondentů ve věku 18 a více let realizován společností MEDIAN, s. r. o., pro Prague Pride, z. s. (výsledky zatím nebyly zveřejněny). Vznikl ve spolupráci s Kanceláří veřejného ochránce práv ČR. Více k metodě viz poznámka pod čarou č. 41. Výsledky lze také porovnat s daty Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM), které pravidelně zkoumá postoje veřejnosti k právům homosexuálů - údaje z roku 2018 lze najít zde: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4650/f9/ov180614.pdf [cit. 1. 4. 2019]. Podrobnější analýzu postojů veřejnosti k manželství párů stejného pohlaví provedl také spolek Queer Geography z. s.: <https://www.queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/verejne-mineni-manzelstvi/> [cit. 1. 4. 2019].

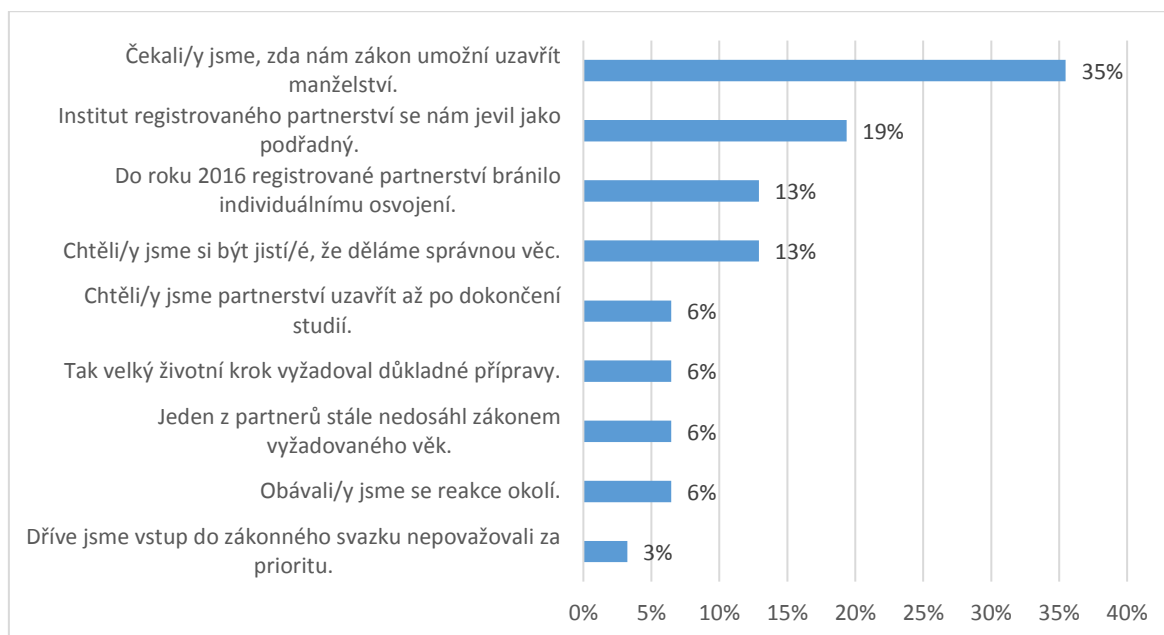

do registrovaného manželství, a párů, jež chtějí uzavřít manželství.⁷³ Poukazovala zejména na to, že některé registrující matriční úřady uplatňují méně příznivé podmínky pro vstup do registrovaného partnerství než pro uzavření manželství, a to z hlediska výběru času a místa konání obřadu i z hlediska poplatků.⁷⁴ Možnost zvolit si, kde a kdy ke vstupu do svazku dojde, má přitom u tak zásadního životního kroku pro páry velký význam.

Respondentů a respondentek jsme se proto ptali také na jejich zkušenosti se vstupem do registrovaného partnerství. V **tomto svazku v současnosti žije 6 % z nich** (celkem 122 osob), přičemž velká většina (až 98 %) do něj vstoupila v České republice. Důvodem vstupu do registrovaného partnerství v zahraničí byl fakt, že v daném čase to v České republice ještě nebylo možné, případně to, že žádný z páru neměl české občanství (vstup do registrovaného partnerství je v ČR možný jen v případě, že alespoň jeden z páru je občanem ČR).

Více než čtvrtina respondentů a respondentek žijících v registrovaném partnerství (27 %) vstup do něj z různých důvodů **odkládala**. Jak ukazuje Graf 41, nejčastějším důvodem bylo **čekání na zákon, který by umožňoval stejnopohlavním párům uzavřít manželství** (35 %). Pětina dotázaných také uvedla, že se jim **instit ut registrovaného partnerství jevil jako podřadný** – jak popsal jeden respondent, registrované partnerství vnímá jako „*svazek druhé kategorie*“.

Graf 41 Důvody odkládání vstupu do registrovaného partnerství

Znění otázky: Z jakého důvodu jste s partnerem/partnerkou odkládali vstup do registrovaného partnerství? (N=31)

Páry žijící v registrovaném partnerství do něj **nejčastěji vstoupily na registrujícím matričním úřadě** v kraji, kde má trvalé bydliště jeden z nich (86 %). Pouze několik procent dotázaných

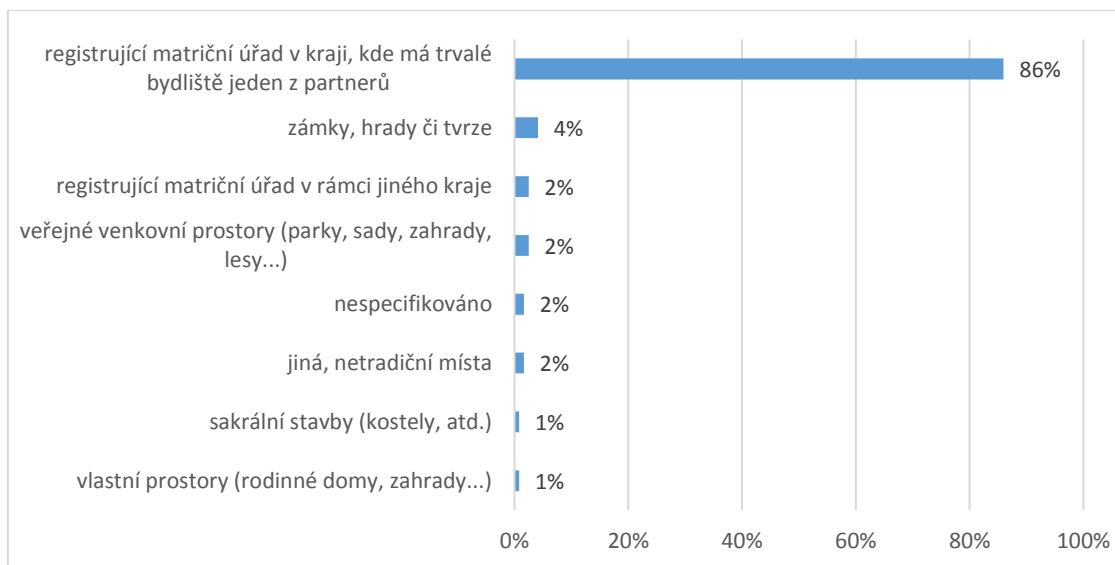
73 Kancelář veřejného ochránce práv. *Výzkum uzavírání registrovaného partnerství v České republice 2016*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016, s. 7. ISBN 978-80-87949-51-1. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/30_2016_DIS_VP_vyzkumna_zprava.pdf [cit. 1. 3. 2019].

74 Tamtéž, s. 7.

volilo jiný prostor, například zámky, hrady či tvrze (4 %), registrující matriční úřad v jiném kraji (2 %), veřejné venkovní prostory, jako jsou parky či sady (2 %) nebo jiná místa.

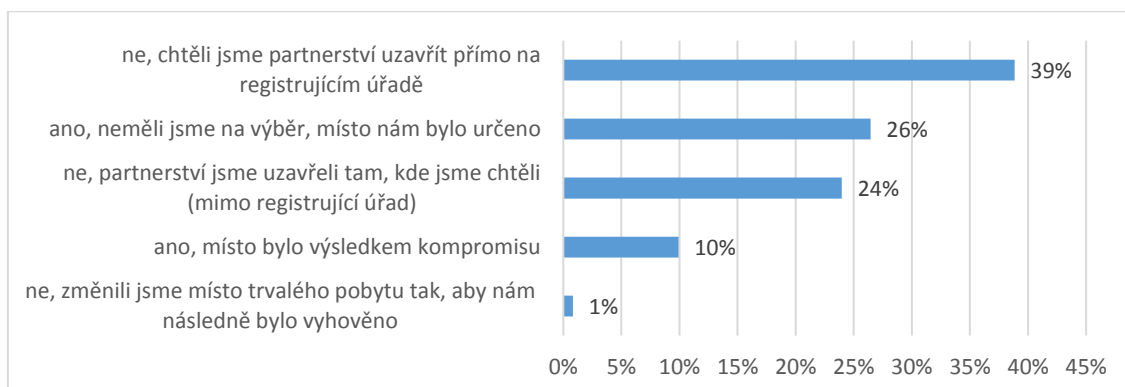
Graf 42 Místo vstupu do registrovaného partnerství

Znění otázky: Na kterém místě jste do registrovaného partnerství vstoupili? (N=121)

Jak ukázal výzkum veřejné ochránkyně práv z roku 2016,⁷⁵ některé registrující matriční úřady při vstupu do registrovaného partnerství na rozdíl od uzavírání manželství neumožňují výběr místa a času obřadu. Průzkum mezi LGBT+ lidmi tuto praxi reflektuje (Graf 43). Až zhruba **čtvrtina** (26 %) z dotázaných žijících v registrovaném partnerství uvedla, že **registrující matriční úřad jim určil místo obřadu a neměli možnost je změnit**, dalších 10 % sdělilo, že výběr místa byl výsledkem kompromisu. Několik párů si muselo kvůli tomu, aby vstup do registrovaného partnerství proběhl na místě podle jejich výběru, změnit místo trvalého pobytu.

Graf 43 Ovlivnění místa obřadu ze strany registrujícího matričního úřadu

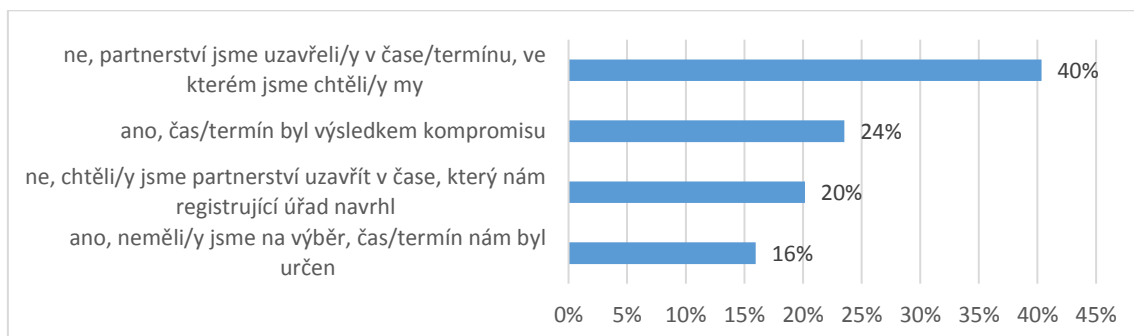
Znění otázky: Bylo Vaše rozhodnutí o výběru místa, ve kterém jste se registrovali, nějak ovlivněno ze strany registrujícího matričního úřadu? (N=121)

75 Tamtéž.

Kromě toho, **16 %** respondentů a respondentek žijících v registrovaném partnerství uvedlo, **že nemělo možnost volby data a času obřadu**, a u dalších **24 %** musel být **termín výsledkem kompromisu**. Tyto výsledky podporují závěry výzkumu veřejné ochránkyně práv, která upozorňovala, že vstup do registrovaného partnerství může být spojován s praktickými obtížemi.⁷⁶ V mezitím část registrujících matričních úřadů svou praxi změnila, což dává naději, že v budoucnu k těmto situacím již nebude docházet.

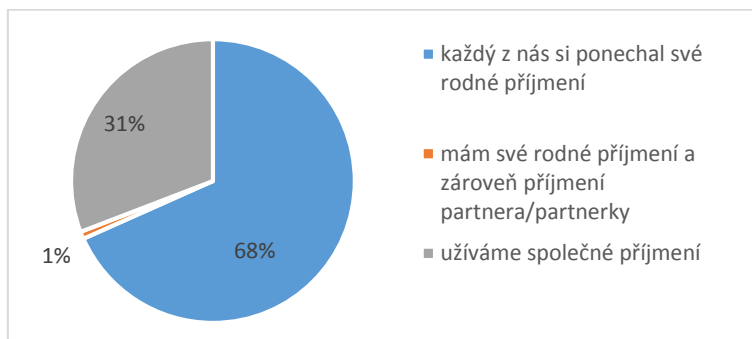
Graf 44 Ovlivnění času/data obřadu ze strany registrujícího matričního úřadu

Znění otázky: Bylo Vaše rozhodnutí o výběru času/data, kdy jste se registrovali, nějak ovlivněno ze strany registrujícího matričního úřadu? (N=119)

Pro část párů, bez ohledu na sexuální orientaci, je důležitou otázkou spojenou s partnerským životem také **užívání společného příjmení**. Jak ukazuje Graf 45, **více než dvě třetiny (68 %)** respondentů a respondentek, kteří momentálně žijí v registrovaném partnerství, si **ponechaly své rodné příjmení** (a jejich partner/ka učinil/a totéž). Necelá třetina (31 %) užívá společné příjmení, a zbylé 1 % užívá své rodné příjmení v kombinaci s příjmením partnera nebo partnerky. **Více než polovina (55 %)** z těch, kteří se rozhodli změnit si příjmení, **čelila v důsledku této změny jistým překážkám a nepříjemnostem**. Nejčastěji uváděli časovou, administrativní a finanční zátěž spojenou s vyřizováním změny (60 %; je nutné vzít si dovolenou kvůli návštěvě úřadu, zaplatit poplatek, zdůvodnit změnu a pak čekat na rozhodnutí úřadu), ale také neznalost postupu ze strany úředníků, jejich nevhodné chování či neochotu (30 %).

Graf 45 Příjmení užívané respondenty a respondentkami žijícími v registrovaném partnerství

Znění otázky: Jaké příjmení s Vaším partnerem/Vaší partnerkou užíváte? (N=120)

76 Tamtéž.

Závěrečná doporučení veřejné ochránkyně práv

1. Doporučení ke změně právních předpisů ve smyslu ustanovení § 22 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv

Výše představená zjištění mimo jiné ukazují, že LGBT+ osoby ve značné míře považují za potřebné systémové změny současných právních předpisů, a to především v oblasti jejich soukromého a rodinného života, dále v oblasti přístupu ke spravedlnosti a účinné právní ochraně před diskriminací a obtěžováním, a v neposlední řadě v oblasti postihování trestné činnosti motivované homofobií či transfobií.

1.1 Oblast soukromého a rodinného života LGBT+ osob

Právo na soukromý a rodinný život je ve všech jeho aspektech na ústavní úrovni garantováno každému včetně LGBT+ osob. Ty však i nadále vnímají, že jejich soukromý a rodinný život nepožívá takového respektu, jako je tomu v případě většiny. Zatímco gayům a lesbám (případně osobám s jinou sexuální orientací, jež preferují život s partnerem stejného pohlaví) jde v tomto smyslu především o rodinný život, tedy narovnání práv a povinností spojených s registrovaným partnerstvím a zpřístupnění osvojení, trans osoby i nadále trápí otázky zachování vlastní integrity, identity a související otázky spojené s jejich soukromím v nejširším slova smyslu.

1.1.1 Důkladně zhodnotit význam institutu manželství pro život gayů a leseb, jimi vychovávaných dětí a podpořit manželství pro stejnopohlavní páry

Adresát doporučení: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Mezi registrovaným partnerstvím v dnešním zákonem zakotvené podobě a manželstvím heterosexuálních párů existují diametrální rozdíly právní, ale i symbolické, jež v souhrnu z registrovaného partnerství v očích gayů a leseb oproti manželství činí nižší, podřadný zákonný svazek. Konkrétně jsem v rámci předkládaného výzkumu zjistila, že v praxi činí stejnopohlavním párům obtíže především následující právní odlišnosti mezi registrovaným partnerstvím a manželstvím:

- Registrovanému partnerovi (partnerce) aktuální zákonná úprava neumožňuje osvojit si dítě druhého z partnerů/druhé z partnerek, ač se stejnou měrou podílí na péči o ně a na jeho výchově.
- Registrovaní partneři, na rozdíl od manželů, nemohou společně osvojit dítě.
- Partneři vstupující do registrovaného partnerství podle účinné zákonné úpravy nemohou při obřadu prohlásit, že příjmení jednoho z nich bude jejich společným příjmením. Snoubencům (muži a ženě) zákon takové právo v souvislosti se sňatečným obřadem přiznává.

- Lidé do současné chvíle nemají možnost uzavřít registrované partnerství na jakémkoli místě (včetně regionů mimo Českou republiku) a v jakémkoli čase, na rozdíl od snoubenců chystajících se uzavřít manželství.
- Partner(ka) nemá po smrti svého registrovaného partnera/své registrované partnerky právo na vdovský či vdovecký důchod, na rozdíl od situace, kdy zemře jeden z manželů.
- Vstupem do registrovaného partnerství ze zákona nevzniká společenské jmění, jež by bylo ekvivalentem zákonem upraveného společného jmění manželů.

Mimo tyto právní rozdíly (tzv. statusové výluky) gayům a lesbám záleží i na symbolice, tedy na tom, co vyjadřuje samotný pojem manželství, jaká váha je mu přikládána, a na tom, že manželství zhmotňuje široce respektovanou a plnohodnotnou zákonem regulovanou formu partnerského spoluzití, k níž by chtěli mít přístup, jako jej mají i jiní občané. V této souvislosti je třeba dodat, že ve veřejné diskusi často dochází ke stírání významných rozdílů mezi pojmy „manželství“ a „rodičovství“, přičemž instituce manželství není a nemůže být podmíněna schopností plodit děti. Heterosexuální páry, které (již) nemohou nebo (již) nechtějí mít děti, manželství podle účinné právní úpravy uzavírat mohou.

Sňatky stejnopohlavních párů v tuto chvíli umožňuje uzavírat zhruba polovina států Evropské unie a celkem téměř 30 států světa, včetně některých států tradičně katolických. Vzhledem k výsledkům posledního relevantního průzkumu veřejného mínění v České republice, jež zpracovala agentura MEDIAN v roce 2018 (65 % respondentů zde označilo, že gayové a lesby by měli mít možnost uzavírat sňatky jako heterosexuálové),⁷⁷ a vývoji aktuální celospolečenské diskuse se zdá, že v naší společnosti přestává mít oporu představa, že manželství je třeba úzkostlivě chránit coby svazek vyhrazený jen mužům a ženám.⁷⁸ Otevření institutu manželství stejnopohlavním párům podporuje rovněž značné množství odborníků a odbornic v oborech psychologie a psychiatrie,⁷⁹ ale i významných českých zaměstnavatelů, již v manželství pro stejnopohlavní páry spatřují nástroj zajištění konkurenceschopnosti, přitahování a udržení talentů.⁸⁰

Také homoparentální rodiny fakticky existují a není jich v České republice zcela zanedbatelný počet. Jejich postavení je však za současného právního stavu komplikované. Především dítě i v takových rodinách fakticky mohou vychovávat dva lidé, avšak pouze jeden z nich má k dítěti rodičovská práva a související rodičovskou odpovědnost. Dítě také za současného právního stavu může osvojit jeden z partnerů, tedy se fakticky dostává

77 Z výzkumu CVVM z roku 2018 vyplývá, že 50 % lidí podporuje právo homosexuálů uzavřít sňatek. Podpora manželství pro všechny v průzkumech CVVM a MEDIAN převládá již od roku 2015.

78 Více jsem o tématu otevření manželství stejnopohlavním párům a souvisejících společenských tendencích sdělila ve svém komentáři ze září roku 2018, který je dostupný zde na internetových stránkách veřejného ochránce práv: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2018/casy-se-meni-a-my-s-nimi/>.

79 Srov. Dvě matky nebo dva otcové? Obavy o dobro dětí v těchto rodinách jsou neopodstatněné, ukazují výzkumy. *J sme fér. Manželství pro všechny* [online]. Praha: Koalice za manželství [cit. 5. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/stanovisko_ceskych_odborniku.

80 Srov. *Fér organizace. J sme fér. Manželství pro všechny* [online]. Praha: Koalice za manželství [cit. 5. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/stoji_za_nami#fer-organizace.

do úplné homoparentální rodiny, která však z právního hlediska neexistuje. Po právu vzniká toliko situace otec (matka) – jeho/její dítě – nevlastní otec (matka). To se jeví jako nedůsledné a nekonceptní, má-li fakticky dítě dva sociální rodiče. Ráda bych se proto v této záležitosti odkázala na *Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy CM/Rec(2010)5 členským státům ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity*⁸¹ a poměrně aktuální *rezoluci Parlamentního shromáždění Rady Evropy 2239 (2018)*,⁸² z nichž mimo jiné vyplývají konkrétní klíčová opatření k zajištění úplného právního postavení homoparentálních rodin a rodinného života pro stejnopohlavní páry na rovnoprávném základě s páry heterosexuálními. Otevření institutu manželství stejnopohlavním párům je v této souvislosti legislativně-technicky jednoduchým krokem, jenž je ve svých důsledcích způsobilý i tato doporučení naplnit a právní postavení homoparentálních rodin narovnat.

Také je třeba dodat, že zhruba 46 % obyvatel Evropy má již přístup k rovnému manželství.⁸³ Především občanům EU je pak na základě unijního práva garantován volný pohyb. Stejnopohlavní páry, jež v jiném ze států EU po právu uzavřely manželský svazek, se tak mohou stěhovat (a v praxi stěhují) za prací do České republiky. To, že v takovém případě Česká republika za současné právní úpravy jejich svazek, jenž byl ve státě původu naplněn jistými právy a povinnostmi, ignoruje či jejich partnerský status ponižuje na status registrovaných partnerů, považuji za vysoce problematické.

Před časem skupina 46 poslanců a poslankyň napříč politickým spektrem navrhla novelu občanského zákoníku a souvisejících předpisů (jedná se o návrh podepřený podrobnou pečlivě zpracovanou důvodovou zprávou), podle níž se má manželství otevřít i stejnopohlavním párům.⁸⁴ Návrh podpořila v červnu roku 2018 i vláda České republiky.

Z výše nastíněných důvodů vítám narovnání právního i faktického postavení stejnopohlavních párů a homoparentálních rodin otevřením institutu manželství všem párům bez ohledu na jejich sexuální orientaci. Proto podporuji i uvedený návrh zákona. **Doporučuji v této souvislosti poslancům a poslankyním, aby důkladně zhodnotili přínosy a význam tohoto návrhu pro životy gayů a leseb a jimi vychovávaných dětí a na základě dostupných faktů, vývoje rozpravy na půdě Sněmovny a diskuse v jednotlivých výborech odpovědně zvážili možnost podpořit manželství pro stejnopohlavní páry.**

Závěrem bych ráda uvedla, že jakýkoli legislativní návrh, jehož záměrem má být zachovat pro stejnopohlavní páry nadále institut registrovaného partnerství, avšak rozšířit je

81 Srov. Zpráva o plnění Doporučení CM/Rec(2010)5 Výboru ministrů členským státům ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity. *PROUD. Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu* [online]. Praha: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, z. s., 2013 [cit. 5. 3. 2019]. Dostupné z: <http://proud.cz/component/attachments/download/21.html>. Přílohou zprávy je i český překlad doporučení.

82 Council of Europe. Parliamentary Assembly. *Resolution 2239 (2018). Private and family life: achieving equality regardless of sexual orientation*. Dostupné z: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=25166&lang=en>. K příležitosti přijetí této rezoluce jsme uveřejnili na internetových stránkách veřejného ochránce práv aktualitu z diskriminace. Dostupná je zde: <https://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2019/rada-evropy-vyzyva-k-ukonceni-diskriminace-duhovych-rodin/>.

83 Srov. Rovnost manželství ve světě. *Queer Geography* [online]. Praha: Queer Geography, z. s., 2018 [cit. 30. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi-ve-svete/>.

84 Jedná se o sněmovní tisk č. 201 doručený poslancům a poslankyním dne 13. června 2018.

o některá partnerská práva, považují ze společenského i právního hlediska za nedůsledný. Legislativně technicky se jedná o výrazně složitější postup, který však nadále ponechá stejnopohlavní páry a homoparentální rodiny v nižší, neplnohodnotné pozici. Nejde tak podle mého názoru o žádoucí kompromis, nýbrž o řešení, jež je odsouzeno zůstat polovičaté.

1.1.2 Předložit návrh změny právních předpisů, aby úřední změna pohlaví trans lidí přestala být podmíněna provedením invazivních chirurgických zákroků a sterilizací

Adresát doporučení: vláda ČR

V ČR dosud trans osoby nemohou dosáhnout úřední změny pohlaví (změn v příslušných správních evidencích a osobních dokladech), pokud nepodstoupí kompletní chirurgickou změnu pohlaví, včetně invazivních chirurgických zákroků spojených se sterilizací.

V reakci na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*,⁸⁵ kde soud konstatoval a dostatečně podložil, že podmiňování úřední změny pohlaví takovými chirurgickými zákroky představuje porušení práva na soukromý a rodinný život trans lidí, jsem se rozhodla doporučit Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, aby požádala vládu o předložení návrhu změny občanského zákoníku a zákona o specifických zdravotních službách, na jejímž základě by úřední změna pohlaví přestala být podmíněna provedením chirurgického zákroku a sterilizace.⁸⁶ Poslanecká sněmovna vzala usnesením toto mé doporučení na vědomí a upozornila vládu na potřebu zjištěné nedostatky prostřednictvím změny právní úpravy vyřešit. Vláda následně související legislativní práce uložila Ministerstvu spravedlnosti.

Ministerstvo spravedlnosti v kooperaci s Ministerstvem zdravotnictví, ale i dalšími resorty, připravilo návrh novely právních předpisů, jenž má podmínku invazivních chirurgických zákroků v přístupu k úřední změně pohlaví odstranit. Vývoj legislativních prací a souvisejících diskusí průběžně sleduji. Tento návrh již prošel meziresortním připomínkovým řízením, avšak i s odstupem několika měsíců se nepodařilo odstranit některé zásadní rozpory, jež vznikly na základě připomínek vznesených některými z připomínkových míst. Stav, kdy je zákonná úprava způsobilá závažně porušovat práva, jež Listina a mezinárodní smlouvy o lidských právech trans lidem garantují, je však nadále neudržitelný.⁸⁷ Totéž stanovisko zaujala na svém jednání dne 11. března 2019 i Rada vlády pro lidská práva.

⁸⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii* ze dne 6. dubna 2017, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13; dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172913>.

⁸⁶ *Výroční zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2017* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2018 [cit. 5. 3. 2019]. ISBN 978-80-87949-70-2, s. 9. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Vyrocní-zprava-2017_web.pdf.

⁸⁷ Mimo rozhodnutí *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, z něhož jasně vyplývá, že účinná česká právní úprava změny pohlaví je v rozporu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (s garantovaným právem na soukromý a rodinný život), Evropský výbor pro sociální práva v rozhodnutí přijatém dne 15. května 2018 (rozhodnutí ve věci

Důrazně proto **apeluji na to, aby nastíněné rozpory mezi jednotlivými resorty byly v co nejkratším časovém období vyřešeny a vláda předložila Poslanecké sněmovně návrh zákona, jenž umožní odstranit z právního řádu podmínku změny údajů v dokladech trans lidí (jméno a rodné číslo), jež nejsou v souladu s jejich genderovou identitou, spočívající v invazivních chirurgických zákrocích a sterilizaci.**

1.2 Oblast přístupu oběti diskriminace z důvodu sexuální orientace či genderové identity ke spravedlnosti a účinné ochraně práv

Z představených zjištění také vyplývá, že vedle soukromého a rodinného života jsou pro LGBT+ skupinu rovněž zcela klíčové otázky související s přístupem ke spravedlnosti a efektivitou právních postupů v souvislosti s ochranou před diskriminací a obtěžováním. Veřejný ochránce práv v minulosti učinil několik doporučení, jež se obecně týkají přístupu oběti diskriminace k ochraně práva na rovné zacházení. Jedná se tak o doporučení, která se přímo dotýkají i LGBT+ osob, cítí-li se být pro svou sexuální orientaci či genderovou identitu v běžném životě diskriminovány nebo obtěžovány. To se podle předkládaných výzkumných zjištění v posledních pěti letech týká více než třetiny těchto osob.

1.2.1 Snížit výši soudního poplatku za podání odvolání proti soudnímu rozhodnutí ve věcech ochrany před diskriminací

Adresát doporučení: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Existence poplatku za podání antidiskriminační žaloby a jeho výše jsou způsobilé významně ovlivnit to, zda se oběti diskriminace obrátí, či neobrátil na civilní soudy. Účinná ochrana před diskriminací musí být dostupná všem, kteří se cítí poškozeni méně příznivým zacházením, bez ohledu na majetek či společenské postavení. V roce 2012 veřejný ochránce práv doporučil Poslanecké sněmovně, aby byl poplatek⁸⁸ za podání antidiskriminační žaloby upraven tak, aby neobsahoval procentuální podíl z výše požadované náhrady nemajetkové újmy v penězích, a zároveň byl snížen na 1 000 Kč.⁸⁹ Toto doporučení následně bylo naplněno a výše soudního poplatku za návrh na zahájení řízení ve věci ochrany před diskriminací byla skutečně snížena.⁹⁰

stížnosti č. 117/2015, Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice) konstatoval, že tato právní úprava porušuje právo na ochranu zdraví garantované Evropskou sociální chartou. Srov.: <https://www.justice.cz/documents/12681/771376/Rozhodnut%C3%AD+EVSP/804fd6d4-e796-435a-ba4e-503de289edb5>.

88 Podle položek 3 a 4 sazebníku poplatků obsaženého v příloze zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, činil poplatek obecně 2 000 Kč. V případě, že oběť požadovala náhradu v penězích vyšší než 200 000 Kč, činil vždy 1 % z žalované částky.

89 *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2012* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2013 [cit. 5. 3. 2019]. ISBN 978-80-904579-2-8, s. 18. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna_zprava_VOP_2012-web.pdf.

90 Srov. položka 40 sazebníku obsaženého v zákoně o soudních poplatcích: „Za návrh na zahájení soudního řízení ve věcech ochrany před diskriminací – 1 000 Kč.“

V rámci sazebníku poplatků však do současné doby nebyl snížen poplatek za odvolání proti rozhodnutí prvoinstančního soudu ve věci ochrany před diskriminací. Položka 22 sazebníku veskrze přiřazuje k odvoláním proti jednotlivým typům prvoinstančních soudních rozhodnutí soudní poplatky, jež jsou svou výší totožné s poplatky za návrhy (žaloby) na zahájení odpovídajících prvoinstančních soudních řízení. Tak například se za odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně o vypořádání společného jmění manželů vybere poplatek, který svou výší odpovídá poplatku za návrh na zahájení řízení o vypořádání společného jmění manželů. V případě ochrany před diskriminací se však toto pravidlo neuplatní⁹¹ a poplatek za odvolání proti soudnímu rozhodnutí ve věci ochrany před diskriminací podle aktuální formulace položky 22 sazebníku nadále zůstává nesnížen (viz poznámka pod čarou 88).

Tak jako má každý, kdo se cítí být diskriminován (i z důvodu sexuální orientace a genderové identity), právo se u civilního soudu domáhat, aby bylo upuštěno od diskriminace, aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu a aby mu bylo dáno přiměřené zadostiučinění, má každý právo na odvolání proti rozhodnutí soudu v jeho věci, pokud je považuje za nesprávné či nespravedlivé. Institut odvolání je tak bezesporu součástí mechanismu efektivní soudní ochrany před diskriminací, tedy i on by měl být široce dostupný co nejširšímu okruhu obětí diskriminace. Snížení poplatku za odvolání považují za vhodnou cestu k odstranění další z bariér, jež obětem diskriminace brání v přístupu ke spravedlnosti.

V této souvislosti **doporučuji poslancům a poslankyním, aby prostřednictvím poslaneckého návrhu zákona upravili výši soudního poplatku za odvolání proti soudnímu rozhodnutí ve věcech ochrany před diskriminací tak, že bude odpovídat výši poplatku za návrh na zahájení soudního řízení ve věcech ochrany před diskriminací (položka 40 sazebníku).**

1.2.2 Novelizovat ustanovení § 133a občanského soudního řádu, jež vymezuje sdílení důkazního břemene v diskriminačních sporech

Adresát doporučení: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Současná právní úprava sdílení důkazního břemene nepokrývá veškeré situace, v nichž antidiskriminační zákon zakazuje diskriminaci. Všechny oběti diskriminace tak fakticky před soudem nepožívají stejné procesní ochrany. Za současného stavu tak například příslušníku etnické menšiny v případě odepření zdravotní péče či služby postačí před soudem prokázat nepříznivé zacházení (spočívající právě v odepření péče či služby) a tvrdit, že důvodem byla jeho etnicita. Důkazní břemeno pak přechází na žalovaného, který je povinen dokázat, že jeho jednání nebylo motivováno etnicitou žalobce jako diskriminačním důvodem. Bude-li však ve stejné situaci osoba s menšinovou sexuální orientací či osoba, jejíž genderová

⁹¹ Položka 22 sazebníku, kde jsou vyměřeny soudní poplatky za podání odvolání proti prvoinstančním rozhodnutím, ve věci ochrany před diskriminací výslovně neodkazuje na položku 40, kde je stanoven soudní poplatek za návrh na zahájení soudního řízení ve věcech ochrany před diskriminací.

identita neodpovídá biologickému pohlaví, ke sdílení důkazního břemene nedojde a žalobce sám musí prokazovat motivaci jednání žalovaného.⁹²

I přesto, že veřejný ochránce práv mezi léty 2012 a 2017 Poslanecké sněmovně v rámci každoroční souhrnné zprávy o činnosti opakovaně zdůrazňoval, že změnu právní úpravy sdílení důkazního břemene vnímá jako zcela klíčovou, doporučení do současné chvíle nebylo vyslyšeno a předmětná novela dosud nebyla přijata.

Vzhledem k tomu, že podle současného znění ustanovení § 133a občanského soudního řádu nemají příslušníci některých menšin (včetně LGBT+ osob) stejný přístup k účinné právní ochraně jako příslušníci některých jiných (především rasových či etnických) menšin, jeví se být vhodnou taková změna tohoto ustanovení, jež institut sdílení důkazního břemene rozšíří na případy diskriminace z důvodu sexuální orientace a genderové identity (pohlavní identifikace) ve všech oblastech života, na které se vztahuje antidiskriminační zákon.

Jsem si vědoma toho, že návrh takové změny ustanovení § 133a občanského soudního řádu je součástí v nedávné době vzniklého poslaneckého návrhu zákona, který byl již rozeslán všem poslancům a poslankyním.⁹³ Tento návrh proto podporuji. **Doporučuji poslancům a poslankyním, aby zařadili předmětný bod na pořad schůze Poslanecké sněmovny a rovněž zvážili možnost podpory uvedeného návrhu.**

1.2.3 Zakotvit do antidiskriminačního zákona tzv. veřejnou žalobu (actio popularis)

Adresát doporučení: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Antidiskriminační zákon v účinném znění neupravuje procesní institut tzv. veřejné žaloby (actio popularis), které by mohly využívat organizace, předmětem jejichž činnosti je ochrana práv obětí diskriminace (typicky neziskové organizace). Jedná se o institut použitelný v případech, kdy byla diskriminačním jednáním dotčena práva většího množství osob, případně mohlo dojít k vážnému ohrožení veřejného zájmu. V mnoha evropských státech jde o účinný nástroj ve vztahu k diskriminační praxi plošného rozměru.

Veřejný ochránce práv zakotvení veřejné žaloby do antidiskriminačního zákona doporučoval již v roce 2015.⁹⁴ Ani tomuto doporučení však dosud nebylo vyhověno, ač se k jeho naplnění přímo zavázala tehdejší vláda.

Poněvadž je diskriminace LGBT+ osob i nadále systémovým problémem a právní řešení individuálních případů nevede k opuštění diskriminační praxe plošného rozměru, jeví se být vhodným doplnění ustanovení § 11 antidiskriminačního zákona o následující odstavce:

„(3) Pokud by se porušení práv a povinností vyplývajících z práva na rovné zacházení nebo diskriminace mohlo týkat většího nebo neurčitého počtu osob anebo pokud by jimi mohl být

92 *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2013* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2014 [cit. 5. 3. 2019]. ISBN 978-80-87949-99-3, s. 18. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna-zprava_2013_PDF_A.pdf. Opakovaně se doporučení objevilo i ve výroční zprávě z roku 2015.

93 Jedná se o sněmovní tisk č. 424, jenž byl poslancům a poslankyním rozeslán dne 13. března 2019.

94 *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2013*, op. cit., s. 18–19.

vážně ohrožen veřejný zájem, může se právnická osoba uvedená v odstavci 1 u soudu domáhat, aby bylo určeno, že došlo k diskriminaci, aby bylo od diskriminace upuštěno nebo aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu.

(4) K podání žaloby, v níž je osobně identifikována diskriminovaná osoba, je potřeba jejího předchozího souhlasu.“

Poněvadž je návrh takového doplnění antidiskriminačního zákona rovněž součástí již jmenovaného poslaneckého návrhu,⁹⁵ i na tomto místě **poslancům a poslankyním doporučuji zařazení tohoto bodu na pořad schůze Poslanecké sněmovny a důkladné zvážení možnosti jeho podpory s ohledem na výše uvedené skutečnosti.**

1.2.4 Zakotvit do antidiskriminačního zákona tzv. odvozenou diskriminaci

Adresát doporučení: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

K odvozené diskriminaci v praxi může dojít tehdy, pokud se s někým zachází méně příznivě proto, že je v blízkém (rodinném) vztahu s osobou, jež nese diskriminační znak. Může se například jednat o obtěžování zaměstnance z důvodu sexuální orientace jeho dítěte či nepřijetí dítěte do školy z důvodu, že je vychovává stejnopohlavní pár. Ač k takovým situacím reálně v životě dochází,⁹⁶ antidiskriminační zákon na ně explicitně nereaguje (na rozdíl od Soudního dvora Evropské unie).

Tento stav i přes doporučení veřejného ochránce práv trvá dodnes.⁹⁷ Není tak zcela jasné, jak by s případem odvozené diskriminace (včetně té, jež by byla motivována sexuální orientací či genderovou identitou) v praxi nakládaly české soudy či správní úřady. Především není jisté, zda by její zákaz vztáhly ke všem diskriminačním důvodům a formám diskriminace.

S ohledem na právní jistotu a předvídatelnost rozhodování soudů **doporučuji poslancům a poslankyním, aby prostřednictvím poslaneckého návrhu zákona v § 2 antidiskriminačního zákona doplnili odst. 6 následujícího znění:**

„Diskriminací je rovněž jednání, kdy je s osobou zacházeno méně příznivě, protože je spojována s důvodem podle odstavce 3.“

⁹⁵ Jako v předchozím případě se jedná o sněmovní tisk č. 424.

⁹⁶ Veřejný ochránce práv se v několika případech, jež řešil, s odvozenou diskriminací setkal. Srov. *Výroční zpráva veřejného ochránce práv o ochraně před diskriminací 2015* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016 [cit. 25. 4. 2019]. ISBN 978-80-87949-30-6, s. 24. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf.

⁹⁷ *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2014* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2015 [cit. 5. 3. 2019]. ISBN 978-80-87949-08-5, s. 11. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna-zprava_VOP_2014.pdf.

1.2.5 Změnit ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona tak, aby se obětem diskriminace zpřístupnilo přiměřené zadostiučinění v penězích

Adresát doporučení: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

V současné době poskytuje antidiskriminační zákon obětem diskriminace zadostiučinění v penězích jen tehdy, pokud jiné nároky (upuštění od diskriminace, odstranění jejích následků či například omluva) nepostačují k odčinění diskriminačních zásahů. To odporuje právu Evropské unie a především judikatuře Soudního dvora Evropské unie, z níž vyplývá, že finanční satisfakci má soud oběti diskriminace poskytnout zásadně vždy. Vláda sice potřebnou novelu ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona navrhla, ale v roce 2017 ji vzala zpět. Praxe českých soudů však ukazuje, že náhrada nemajetkové újmy v penězích není obětem diskriminace přiznávána vůbec, nebo je s odkazem na účinnou úpravu neúměrně snižována. To postrádá preventivní, satisfakční i sankční účinky.

Změnu ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona jsem v tomto smyslu doporučila Poslanecké sněmovně teprve v rámci letošní výroční zprávy o činnosti veřejného ochránce práv.⁹⁸ Poněvadž se problematika náhrady nemateriální újmy přímo dotýká i právní ochrany obětí diskriminace z důvodu sexuální orientace či genderové identity, dovoluji si potřebnost této legislativní změny akcentovat izde. Ráda bych tedy **doporučila poslancům a poslankyním, aby prostřednictvím poslaneckého návrhu zákona změnili ustanovení § 10 antidiskriminačního zákona tak, že současné odstavce 2 a 3 nahradí odstavcem 2 s tímto zněním: „Určení způsobu a výše přiměřeného zadostiučinění se řídí předpisy práva občanského.“⁹⁹**

1.3 Oblast ochrany před trestnou činností z nenávisťi

Vedle kategorií, jako jsou soukromí, rodina nebo spravedlivá právní ochrana, existují bezesporu i další oblasti života LGBT+ osob, jež vyžadují systémové změny právních předpisů. Vzhledem k výzkumným zjištěním se jedná především o problematiku nenávisťných projevů a verbálních útoků (včetně urážek, zesměšňování, zastrašování či vyhrožování) směřovaných těmto osobám. Značné množství z nich se s takovým nenávisťným verbálním jednáním ve svém životě setkalo či setkává, na rozdíl od fyzických útoků motivovaných nenávisťi (včetně sexuálního násilí), jež zřejmě v takové míře frekvencované nejsou a jejich výskyt zaznamenal v rámci LGBT+ skupiny pokles.

Obecně je nutné za nejzávažnější považovat takové útoky, jež jsou způsobilé naplnit skutkovou podstatu některého ze zákonem vymezených trestných činů.

98 *Výroční zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2018* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 18. 3. 2019]. ISBN 978-80-87949-93-1, s. 14. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2018-DIS-vyrocní-zprava.pdf.

99 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

1.3.1 Upravit trestní zákoník tak, aby zajistil, že LGBT+ skupina jako jedna ze skupin ohrožených nenávistnou trestnou činností získá totožnou ochranu, jako rasové, etnické, národnostní či náboženské skupiny

Adresát doporučení: vláda ČR

Ze zákona nejsem oprávněna jakkoli zasahovat do postupů orgánů činných v trestním řízení. Působím však k ochraně práva na rovné zacházení a v té souvislosti bych ráda upozornila, že jednotlivé zranitelné skupiny ohrožené trestnou činností z nenávisti nemají v rámci aktuálních trestněprávních norem stejné postavení. Motiv nenávisti z důvodu sexuální orientace či genderové identity oběti by měl být jako jeden ze zvláště zavrženíhodných motivů přitěžující okolností, tedy by měl spolehlivě ovlivnit výši trestu, jenž bude pachateli nenávislného trestného činu uložen.

Ochranu před násilím z nenávisti pojímá trestní zákoník na třech úrovních. Obsahuje jednak ve své zvláštní části speciální „nenávislné“ trestné činy, u nichž je nenávislná pohnutka podmínkou trestnosti (především hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod). Dále u některých obecných trestných činů (vražda, ublížení na zdraví, násilí proti skupině, vydírání, omezování osobní svobody apod.) může být nenávislná pohnutka součástí kvalifikované skutkové podstaty, tedy je-li existence této pohnutky prokázána, zvyšuje se trestní sazba za spáchání daného trestného činu. V poslední řadě obsahuje trestní zákoník obecnou přitěžující okolnost, která se aplikuje při rozhodování o trestu v situaci, kdy trestný čin byl motivován nenávistí, ale nejedná se o žádný nenávislný trestný čin a nenávislná pohnutka není ani přímo součástí jeho kvalifikované skutkové podstaty.

Na rozdíl od některých zranitelných skupin (rasové, etnické, národnostní či náboženské skupiny) není LGBT+ skupina výslovně uvedena ve skutkových podstatách nenávislných trestných činů ani v ustanovení trestního zákona, jež označuje zvláště zavrženíhodnou pohnutku za obecnou přitěžující okolnost.¹⁰⁰ Pravidlem je rovněž to, že u kvalifikovaných „nenávislných“ skutkových podstat některých obecných trestných činů (ublížení na zdraví, vydírání apod.) není na sexuální orientaci či genderovou identitu, na rozdíl od rasy, etnika, národnosti, politického přesvědčení či vyznání, pamatováno vůbec. Trest tedy bude v takových případech u pachatele individualizován pouze v rámci základní trestní sazby.

Ministerstvo spravedlnosti v roce 2016 iniciovalo novelu trestního zákoníku, v jejímž rámci mělo dojít k určitým dílčím změnám, pokud jde o ochranu sexuálních menšin před trestnou činností motivovanou nenávistí.¹⁰¹ Nakonec byl v připomínkovém řízení návrh těchto změn

¹⁰⁰ Presumuje se její přiřazení ke kategorii „jiných skupin“ či „jiné podobné nenávisti“, avšak neexistuje žádné relevantní soudní rozhodnutí, jež by tuto interpretaci potvrdilo.

¹⁰¹ Nově mělo být, mimo jiné, trestné hanobení a podněcování k nenávisti z důvodu sexuální orientace či genderové identity a vedle podněcování k nenávisti se trestným činem mělo stát také podněcování k násilí vůči jednotlivcům či skupinám, mimo jiné, právě pro jejich orientaci či genderovou identitu.

z novely vypuštěn, a to ještě před tím, než jej Poslanecká sněmovna začala projednávat (a také přijala) v rámci prvního čtení.¹⁰²

V těchto souvislostech **doporučuji vládě, aby prostřednictvím vládního návrhu zákona upravila trestní zákoník tak, aby zajistila, že LGBT+ skupina jako jedna ze skupin ohrožených nenávistným trestnými činy získá zcela totožnou ochranu, jako rasové, etnické, národnostní či náboženské skupiny.** Obdobné doporučení také vyplývá již z výše označeného Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity, tedy již není žádnou novinkou.

2. Doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací ve smyslu ustanovení § 21b písm. c) zákona o veřejném ochránci práv

2.1 Vybrané otázky související s oblastí práce a zaměstnání

Práce a zaměstnání nezřídka představují životní oblast, v níž v praxi dochází k diskriminaci, respektive k obtěžování. Každoročně obdržím největší množství podnětů týkajících se diskriminace ve smyslu antidiskriminačního zákona právě v souvislosti s prací a zaměstnáním. V předkládaném výzkumu jsme se, mimo jiné, zabývali tím, jaké zkušenosti a související postoje mají vzhledem k diskriminaci a obtěžování v oblasti práce a zaměstnání LGBT+ lidé. Z výsledných výzkumných zjištění vyplývá, že asi 11 % respondentů se v uplynulých pěti letech stalo, že byli diskriminováni či obtěžováni v práci. 3 % respondentů potom jako nejzávažnější případ diskriminačního či obtěžujícího jednání ve svém životě popsala situaci, jež se dá chápat jako diskriminační či obtěžující jednání v zaměstnání. Polovina respondentů v uplynulých pěti letech často svou orientaci či genderovou identitu na pracovišti skrývala.

Výkon závislé práce je činností, kterou velká část lidí stráví značnou část svého produktivního života. Je proto klíčové, aby se na pracovišti cítili dobře a našli zde prostředí, které je otevřené a ochotné respektovat jejich individualitu a jinakost. Ač zákon zaměstnavatelům zapovídá tázat se při pracovních pohovorech na sexuální orientaci či genderovou identitu uchazečů (obecně se nejedná o aspekty osobnosti zaměstnance, jež bezprostředně souvisejí s uzavřením pracovní smlouvy, vzděláním či samotnou prací),¹⁰³ značná část LGBT+ lidí může mít potřebu žít zcela otevřeně a svou orientací či identitou se netajit, a to ani před zaměstnavatelem či mezi kolegy.¹⁰⁴ Takové „otevření se“ by jim za žádných okolností nemělo být na újmu – nemělo by být důvodem k nepřijetí do zaměstnání, obtěžování, méně

102 Srov. sněmovní tisk č. 886, jenž byl poslancům a poslankyním rozeslán dne 16. 8. 2016. Dostupný je z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=127681>.

103 Ustanovení § 30 odst. 2 zákoníku práce. Sexuální orientaci potom výslovně mezi informacemi, které zaměstnavatel v souvislosti s výběrem zaměstnanců nesmí vyžadovat, vypočítává ustanovení § 12 odst. 2 zákona o zaměstnanosti.

104 Zde je třeba dodat, že v případě některých zaměstnanců bude možné učinit si obrázek o jejich sexuální orientaci či pohlavní identitě bez toho, aby se s ní zaměstnavatelé či kolegové svěřili. Především trans osoby ve stádiu tzv. real life testu mohou být v některých případech pro své okolí značně nápadné.

příznivým pracovním podmínkám, nižší odměně ani k ukončení pracovního poměru.¹⁰⁵ Mimoto má zaměstnavatel zákonnou povinnost zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci,¹⁰⁶ tedy aktivně participovat na prevenci diskriminace a obtěžování na pracovišti a účinně řešit případy, kdy se tyto nežádoucí jevy na pracovišti objeví. Konečnou odpovědnost za diskriminaci či obtěžování vždy nese zaměstnavatel, pokud efektivně nezakročí (nepřijme účinná opatření k odstranění protiprávního stavu), a břemeno odpovědnosti tím ze sebe nesejme.

2.1.1 Realizovat opatření na podporu diverzity na pracovišti, vytvořit efektivní mechanismus předcházení obtěžování na pracovišti a plán postupu pro případ, že se obtěžování na pracovišti objeví

Adresáti doporučení: zaměstnavatelé s více než 250 zaměstnanci, zaměstnavatelské svazy, Byznys pro společnost, z. s.

Více než tři čtvrtiny respondentů za jedno z opatření, jež by napomohlo tomu, aby se LGBT+ osobám v České republice žilo lépe, považují přijetí strategie diverzity a opatření zaměřených na omezení diskriminace z důvodu sexuální orientace či genderové identity na pracovišti. V tomto kontextu je klíčové především to, že zajištění diverzity na pracovišti může přinést prospěch jak jednotlivým zaměstnancům, tak i samotnému zaměstnavateli.

Talentovaní a úspěšní lidé mnohdy neutváří stejnorodou skupinu. Pracovní týmy, jež jsou různorodé, mohou zajistit názorovou variabilitu, která se následně žádoucím způsobem projevuje ve výsledcích zaměstnavatele. Zajišťování diverzity rovněž představuje motivaci pro stávající zaměstnance, ale i příjemné lákadlo pro nové talentované tváře. Světoví zaměstnavatelé jsou si těchto skutečností často vědomi a nezřídka přistupují k realizaci konkrétních opatření „diversity managementu“, jako jsou například audity a průzkumy diverzity, pravidelná hodnocení spokojenosti jednotlivých pracovníků či zavádění nejrůznějších specifických zaměstnaneckých benefitů. Vítám v tomto ohledu především přístup těch českých zaměstnavatelů, kteří spolupracují na základě tzv. Charty diverzity.

Hovořím-li o zaměstnaneckých benefitech, považuji za nutné jeden z nich zvláště zdůraznit. Nařízení vlády, jímž se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci,¹⁰⁷ stanoví v bodě 5 přílohy, že zaměstnanec má právo na pracovní volno v rozsahu dvou dnů v souvislosti s vlastní svatbou (s uzavřením manželství). Za jeden den potom zaměstnanci přísluší náhrada mzdy či platu.¹⁰⁸ Pracovní volno s náhradou mzdy se rovněž na jeden den podle tohoto nařízení poskytne rodiči k účasti na svatbě dítěte, případně dítěti k účasti

105 Zákoník práce i antidiskriminační zákon obsahují ustanovení, jež méně příznivé zacházení z důvodu sexuální orientace či genderové identity zapovídají. Srov. ustanovení § 2 odst. 3 a 4 antidiskriminačního zákona a ustanovení § 16 odst. 2 zákoníku práce.

106 Ustanovení § 16 odst. 1 zákoníku práce.

107 Nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci, ve znění pozdějších předpisů.

108 Tamtéž, příloha, bod 5.

na svatbě rodiče (zde již bez náhrady mzdy).¹⁰⁹ Nařízení explicitně hovoří o svatbě (která je pojmově spjata s uzavřením manželství), ale nevztahuje se na případy uzavření registrovaného partnerství (a účasti na souvisejícím obřadu). Ač Soudní dvůr Evropské unie ve svých rozhodnutích dochází k závěru, že instituty manželství a registrovaného partnerství jsou pro účely poskytování obdobných benefitů srovnatelné, tedy rozlišování mezi nimi v této oblasti může být diskriminací z důvodu sexuální orientace,¹¹⁰ české právní předpisy zde mezi oběma svazky i nadále rozlišují. Někteří zaměstnavatelé proto volno a náhradu odměny za práci ve stejném rozsahu poskytují registrovaným partnerům i nad rámec právní úpravy, jakožto jeden ze zaměstnaneckých benefitů (opatření k podpoře diverzity na pracovišti). To je, podle mého názoru, zcela namístě. Sami zaměstnavatelé tak mají možnost dorovnat neodůvodněnou nerovnost, již zakládají účinné právní předpisy.

S veškerou odpovědností by měl zaměstnavatel postupovat i pro případ, že by se na pracovišti objevilo obtěžování z důvodu sexuální orientace či genderové identity. Aby mohl spolehlivě dostát své povinnosti zajišťovat rovné zacházení na pracovišti, měl by se soustředit především na prevenci tohoto jevu. Může tak přistoupit k vypracování srozumitelných pravidel ve formě firemních zásad (jež mohou obsahovat soubor hodnotových představ či norem žádoucího chování), zřídit informační, poradenské a školicí centrum, které se bude zabývat problematikou diskriminace na všech podnikových úrovních či zakotvit některá konkrétní preventivní opatření do kolektivních smluv či vnitřních předpisů.¹¹¹ Vzorem může být především zahraniční praxe, ale i praxe některých českých zaměstnavatelů, především těch, kteří se připojili k již jmenované Chartě diverzity.¹¹²

Doporučuji zaměstnavatelům s více než 250 zaměstnanci, aby:

- poskytovali zaměstnancům a zaměstnankyním volno a náhradu mzdy či platu za účelem uzavření registrovaného partnerství za stejných podmínek, jako to pro případ svatby ukládá nařízení vlády č. 590/2006 Sb.
- zvážili realizaci některých dalších opatření na podporu diverzity na pracovišti (např. periodické průzkumy diverzity na pracovišti, sociometrická šetření),
- ve spolupráci s aliancí Byznys pro společnost, národním koordinátorem Charty diverzity, zajistili pro své vedoucí pracovníky vzdělávání v oblasti LGBT+ diverzity na pracovišti,

109 Tamtéž.

110 Srov. především rozsudek Soudního dvora ze dne 12. prosince 2013, Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12.

111 Srov. KRATZ, Hans-Jürgen. *Mobbing – Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, 2005. ISBN 80-7261-127-5.

112 Českým firmám na diverzitě záleží, signatářů Charty diverzity stále přibývá. *Diverzita* [online]. Praha: Byznys pro společnost, z. s. 2018. [cit. 7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://diverzita.cz/ceskym-firmam-na-diverzite-zalez-signataru-charty-diverzity-stale-pribyva/>.

- vytvořili efektivní mechanismus předcházení obtěžování (vč. obtěžování z důvodu sexuální orientace či genderové identity) na pracovišti a plán postupu pro případ, že se obtěžování na pracovišti objeví,
- s obsahem těchto kroků odpovídajícím způsobem seznámili své zaměstnance, nejlépe v rámci interního školení.

V této souvislosti **doporučují zaměstnavatelským svazům, jež sdružují zaměstnavatele s více než 250 zaměstnanci, aby:**

- zaujaly písemné stanovisko k přetrvávajícímu problému obtěžování z důvodu sexuální orientace a genderové identity na některých pracovištích a jeho řešení,
- informovaly své členy o prospěšnosti diverzity na pracovišti a nutnosti efektivně předcházet obtěžování z důvodu sexuální orientace či genderové identity v souvislosti s úspěšným plněním povinnosti zajišťovat rovné zacházení na pracovišti.

2.1.2 Postupovat efektivně a volit účinná opatření v případě, že se na pracovišti vyskytne obtěžování z důvodu sexuální orientace nebo genderové identity

Adresáti doporučení: zaměstnavatelé, zaměstnavatelé s více než 250 zaměstnanci, zaměstnavatelské svazy

S povinností zajišťovat rovné zacházení na pracovišti mimo prevence přímo souvisí i postup zaměstnavatele ve chvíli, kdy se obtěžování (včetně toho, jež je motivované sexuální orientací či genderovou identitou) na pracovišti objeví, respektive kdy se o něm zaměstnavatel dozví. V této souvislosti musí volit taková opatření, která budou způsobitá obtěžující jednání skutečně odvrátit, nikoli pouze formální opatření, jež ke skutečnému vyřešení nastalé situace nepovedou.¹¹³

Pro efektivní využívání kárných a sankčních mechanismů, práci s klimatem pracoviště a konkrétními technikami prověřování a řešení obtěžování (jako jsou pozorování, strukturované rozhovory se zaměstnanci, supervize, mediace apod.) je pak především zapotřebí, aby vedoucí zaměstnanci či představení měli potřebné „měkké“ dovednosti. Měli by být schopni pracovat s předsudky, pozitivně ovlivnit klima na pracovišti a jasně určit hranice mezi jednáním zaměstnanců, které je na pracovišti žádoucí (etické, v souladu se zásadou rovného zacházení) a které nikoli, tedy nemůže být tolerováno. Rovněž by měli být schopni lidsky a dostatečně citlivě projednávat se zaměstnanci, kteří se cítí být obětí méně příznivého zacházení, jejich problémy či obavy, snažit se poskytnout jim oporu a nalézt co nejpřílehavější řešení v konkrétní situaci.

¹¹³ Srov. Zpráva veřejného ochránce práv o nezjištění diskriminace ze dne 28. března 2018, sp. zn. 1047/2017/VOP, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/5952>.

V těchto souvislostech doporučuji zaměstnavatelům, aby:

- při výskytu obtěžování (včetně obtěžování z důvodu sexuální orientace a genderové identity) na pracovišti vždy volili taková opatření, která jsou způsobilá obtěžování skutečně odvrátit a přispět k vylepšení klimatu na pracovišti.

Dále doporučuji zaměstnavatelům s více než 250 zaměstnanci, aby:

- zajistili pro vedoucí zaměstnance (v manažerských pozicích) trénink „měkkých“ dovedností, jež jim umožní lépe pracovat s předsudky, klimatem na pracovišti a důkladně (ale citlivě) prověřovat a řešit obtěžování na pracovišti.

Doporučuji také zaměstnavatelským svazům, aby informovaly své členy (jednotlivé zaměstnavatele) o významu účinného řešení obtěžování v souvislosti s úspěšným plněním povinnosti zajišťovat rovné zacházení na pracovišti.

2.1.3 Zvýšit povědomí LGBT+ zaměstnanců o zákonném stížnostním mechanismu, jehož mohou na pracovišti využít v případě, že se stanou obětí diskriminace

Adresáti doporučení: odborové organizace, neziskové organizace, předmětem jejichž činnosti je podpora práv a společenských zájmů LGBT+ osob

Zaměstnanci by také měli být informováni o tom, jakých mechanismů mohou využít v případě, že se diskriminační jednání či obtěžující chování objeví, a jaké hrozí za takové jednání či chování postihy.¹¹⁴ Především by měli mít povědomí o možnosti podat v takových situacích zaměstnavateli písemnou stížnost a následně trvat na jejím projednání či písemném vyřízení.

Zaměstnanec v pracovním poměru ve smyslu zákoníku práce může vůči zaměstnavateli uplatnit stížnost na výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů (včetně výkonu práva na rovné zacházení a povinnosti rovné zacházení zajistit), kterou je zaměstnavatel podle zákona povinen projednat a v té souvislosti na ni odpovědět.¹¹⁵ Státní zaměstnanec ve služebním poměru¹¹⁶ má rovněž ve věcech výkonu služby a služebních vztahů právo podat stížnost,¹¹⁷ kterou je bezprostředně nadřízený představený či přímo služební orgán povinen do 30 dnů písemně vyřídit. Mimoto v situacích, kde služební orgán vydává rozhodnutí (především přijetí do služebního poměru, odměňování, změny či skončení služebního poměru), má státní zaměstnanec právo se proti takovému rozhodnutí odvolat.¹¹⁸ To platí i tehdy, pokud státní zaměstnanec považuje rozhodnutí služebního

¹¹⁴ Srov. KRATZ, Hans-Jürgen. *Mobbing – Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, 2005. ISBN 80-7261-127-5.

¹¹⁵ Srov. ustanovení § 276 odst. 9 ve spojení s ustanovením § 278 odst. 3 zákoníku práce.

¹¹⁶ Ve smyslu zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁷ Ustanovení § 79 odst. 2 písm. h) ve spojení s ustanovením § 157 a 158 zákona o státní službě.

¹¹⁸ Tamtéž, ustanovení § 168.

orgánu za diskriminační. Obdobné interní mechanismy ochrany práv mohou využít i vojáci z povolání a příslušníci bezpečnostních sborů (především policisté a hasiči).¹¹⁹

Stížnostní či jiný interní mechanismus ochrany práv zaměstnanců, jehož využití předvídá pracovněprávní předpis, může být často nejméně formální, nenákladnou, a tak i nejjednodušší cestou, jak mohou zaměstnanci dosáhnout zastavení diskriminačního jednání (včetně jednání, jež je obtěžující), odstranění jeho následků a jak může být těmto patologickým jevům na pracovišti účinně zamezeno již v samém prvopočátku.

Z tohoto důvodu doporučuji odborovým organizacím zastupujícím zájmy zaměstnanců a neziskovým organizacím, předmětem jejichž činnosti je podpora práv a společenských zájmů LGBT+ osob, aby mezi zaměstnanci zvyšovaly povědomí o existenci zákonných stížnostních mechanismů v pracovněprávních vztazích, možnosti je využít v případech diskriminace a o právu zaměstnanců na projednání či vyřízení stížnosti.

2.1.4 Metodicky usměrnit orgány inspekce práce ve vztahu ke kontrolám rovného zacházení na pracovišti

Adresát doporučení: Státní úřad inspekce práce

Byla-li osoba vystavena diskriminačnímu jednání z důvodu sexuální orientace či genderové identity, může se obrátit na místně příslušný oblastní inspektorát práce. Ten je obecně povinen kontrolovat, zda zaměstnavatel naplňuje své povinnosti vůči zaměstnancům vyplývající ze zákoníku práce či vnitřních předpisů.¹²⁰ Může tak činit na základě podnětu k provedení kontroly. Příslušný oblastní inspektorát je také oprávněn uložit zaměstnavateli povinnost odstranit zjištěné nedostatky, případně může přistoupit k uložení pokuty. Na inspekci práce je možné se za stejných podmínek obrátit i v případě obtěžování na pracovišti motivovaného sexuální orientací či genderovou identitou.

Lidé, kteří se s diskriminací v oblasti pracovních poměrů setkali, často nemají odvahu či dostatek finančních prostředků na zahájení soudního řízení, proto své naděje často vkládají do orgánů inspekce práce. Nezřídka jsou však z výsledků kontroly zklamáni. V souvislosti s dosavadními šetřeními oblastních inspektorátů práce jsem zjistila, že při kontrolách dochází k řadě pochybení. Dlouhodobě usiluji o lepší kontroly. V roce 2018 jsem proto (vedle jednotlivých konkrétních stanovisek k činnosti některých inspektorátů) vypracovala několik obecných standardů, jimiž by se oblastní inspektoráty práce při kontrolách na pracovišti týkajících se diskriminace měly řídit.¹²¹

Inspektoráty by měly, mimo jiné, na základě těchto standardů osobě, jež podala podnět, zaslat informaci o přijetí podnětu a srozumitelné poučení o možnosti zbavit inspektorát mlčenlivosti, včetně důsledků tohoto zbavení při vyřizování jejího podnětu. Poněvadž

¹¹⁹ Srov. ustanovení § 77 odst. 9 a ustanovení § 169 a následujících zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů a ustanovení § 2 odst. 5, § 144 a následujících a § 153 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁰ Srov. ustanovení § 3 zákona č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů.

¹²¹ Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ze dne 4. září 2018, sp. zn. 5112/2014/VOP, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6514>.

diskriminace v zaměstnání často spočívá v jednání „za zavřenými dveřmi“, beze svědků či jiných (typicky listinných) důkazů, doporučila jsem rovněž inspektorátům přijímat od podatelů či podatelek utajené nahrávky. Často se může jednat o jediný efektivní způsob, jak je možné diskriminaci prokázat. Rozhodne-li se inspektorát podnětem nezabývat, měl by tuto skutečnost také pečlivě zdůvodnit. Vhodným způsobem, jakým lze zjistit konkrétní informace od zaměstnanců, by mohlo být anonymní dotazníkové šetření. Cenným zdrojem informací jsou rovněž bývalí zaměstnanci konkrétního zaměstnavatele, kteří se již na rozdíl od těch stávajících nemusejí obávat odvetných postihů ze strany zaměstnavatele. V neposlední řadě jsem také inspektorátům navrhla ověřený test diskriminace, jehož by mohly využít při formulování kontrolních zjištění. O výsledcích kontroly jsou inspektoráty povinny podatele a podatelky vyrozumět, včetně srozumitelného vysvětlení postupu a pečlivého odůvodnění svých závěrů. Sankce, které inspektoráty ukládají, by měly být přiměřené, účinné a odrazující.

O existenci těchto standardů jsem rovněž informovala nadřízený Státní úřad inspekce práce, který v blízké budoucnosti plánuje přistoupit k úpravě stávajících metodických postupů inspekce práce při přípravě a realizaci kontrol zaměřených na oblast diskriminace a obtěžování, v jejímž rámci by mohl zohlednit i uvedené standardy.

Ráda bych proto Státnímu úřadu inspekce práce touto cestou doporučila, aby (i vzhledem k potřebě účinně řešit diskriminaci LGBT+ zaměstnanců) zohlednil výše uvedené standardy v souvislosti s revizí metodických postupů inspekce práce při realizaci kontrol zaměřených na oblast diskriminace a obtěžování.

2.2 Vybrané otázky související se školstvím a vzděláváním

Elektronicky distribuovaný dotazník vyplnili v nadpoloviční většině případů studenti/studentky či učni/učnice. Tato struktura respondentů pak nutně ovlivnila i výzkumná zjištění, kde se v hojně míře ukazují problémy, jež LGBT+ lidé pocítují v souvislosti se vzdělávacím procesem a stykem se vzdělávacími institucemi (školami). Ať již se jedná o diskriminaci či obtěžování, v menší míře o násilné projevy. Původci homofobního jednání jsou v mnoha případech spolužáci, ale i pedagogové. Alarmující je především to, že za nejzávažnější situaci v životě související s diskriminací či obtěžováním 4 % respondentů označila právě situaci spočívající v diskriminaci, obtěžování či šikaně v souvislosti se vzděláváním. To vše naznačuje, že školy a jiné vzdělávací instituce bývají místy, kde gayové, lesby a trans lidé získávají negativní zážitky a zkušenosti a setkávají se (mnohdy poprvé ve svém životě) s předsudky a projevy homofobie. Akceptace gayů, leseb a trans lidí na školách rozhodně není nijak samozřejmá. Klima vzdělávacích institucí také nezřídka nutí LGBT+ osoby svou sexuální orientaci či skutečnou genderovou identitu v procesu vzdělávání skrývat.

2.2.1 Dbát na přívětivé klima, rozvoj tolerance a respektu mezi žáky, důsledně prověřovat každé podezření na šikanu a bezodkladně, pečlivě a odborně ji řešit

Adresáti doporučení: základní a střední školy, Unie školských asociací ČR

Šikana je výrazně nebezpečný sociálně-patologický jev. Mám-li hovořit o šikaně motivované nenávisí k LGBT+ osobám (homofobií či transfobií), jedná se o zvláště exponovaný typ

šikany už jen proto, že důvodem, proč je osoba šikanóznímu jednání vystavena, je v tomto konkrétním případě nejintimnější součástí její přirozenosti (její sexuální orientace či genderová identita), již nemůže nijak ovlivnit. Šikana také LGBT+ osobě výrazně ztěžuje a prodlužuje proces vyrovnání se se svou vlastní sexualitou a identitou. Oběť se tak může cítit zvláště výrazně bezmocnou. Především v oblasti vzdělávání, tedy typicky u osob v křehkém (dětském či adolescentním) věku, může šikana zanechat nejhlubší rány. Škola přitom nemá představovat prostředí, jež je nepřátelské vůči menšinám, ale má být prostředím tolerance a vzájemného respektu. Výskyt šikany také nezpůsobuje újmu pouze její přímé oběti, ale má výrazně negativní dopad i na ostatní členy skupiny (kolektivu ve třídě či jiné vzdělávací skupiny), poněvadž spěje k fixování asociálních postojů u agresorů, ztrátě iluzí u ostatních členů skupiny a sníženému efektu pedagogického působení na skupinu.¹²²

Uvítala jsem, když Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2016 vydalo podrobný metodický pokyn k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, jehož cílem je „pomoci porozumět školám a školským zařízením fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat“.¹²³ Ten vhodně funkčně doplňuje metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže,¹²⁴ a spoluvytváří tak poměrně komplexní metodické vedení škol k prevenci a řešení šikany a obtěžování. Co se týče specificky homofobní šikany ve školách, vznikl pod záštitou Úřadu vlády České republiky a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy přehledný doplňující didaktický a výukový materiál.¹²⁵ Rovněž existují strategie a koncepce boje proti extremismu věnující se, mimo jiné, i oblasti vzdělávání pedagogů a žáků v této oblasti. Česká školní inspekce je potom v rámci své působnosti povinna vykonávat inspekční činnost zaměřenou na problematiku šikany, přičemž posuzuje, zda k šikaně došlo či dochází. Zaměřuje se i na školou přijatá opatření k předcházení, případně potlačení šikany. Snaží se v této souvislosti spolupracovat i s externími odborníky na prevenci a řešení projevů rizikového chování.

Je zřejmé, že příslušné orgány a autority se skutečně setrvale snaží zabránit výskytu šikany ve školách, včetně té, jež je motivována homofobní či transfobní nenávisí. Poskytují školám metodické vedení či jejich činnost (až na některé excesy) kontrolují. Pravdou však je, že v praxi je realizace konkrétních preventivních opatření či mechanismů řešení šikany závislá především na vlastní angažovanosti konkrétních osob, zejména ředitele školy, školního metodika prevence a jednotlivých pedagogů, jež jsou znalí poměrů v jednotlivých třídách či jiných výukových skupinách. To platí navzdory tomu, že každé základní či střední škole ze zákona explicitně vyplývá povinnost předcházet vzniku sociálně-patologických jevů

122 HAVLÍNOVÁ, Miluše, KOLÁŘ, Michal. *Sociální klima v prostředí základních škol ČR* [online]. Praha: Národní institut dětí a mládeže, 2001, s. 12 [cit. 7. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.klimes.us/mojeprace/socialniklima.pdf>.

123 Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, č. j. MSMT-21149/2016. Dostupné z: www.msmt.cz/file/38988_1_1/.

124 Respektive jeho šesté přílohy, jež se týká školního šikanování. Ta je dostupná zde: http://www.msmt.cz/uploads/Priloha_6_Skolni_sikanovani.doc.

125 SMETÁČKOVÁ, Irena, BRAUN, Richard. *Homofobie v žákovských kolektivech* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. ISBN 978-80-7440-016-2 [cit. 7. 3. 2019]. Dostupné z: http://asociaciavp.wbl.sk/prirucka_homofobie.pdf.

(včetně šikany),¹²⁶ a v rámci školního řádu ukotvit konkrétní podmínky ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy nepřátelství nebo násilí, jež následně bude sama naplňovat.¹²⁷ Věděla-li škola o šikaně a efektivně proti ní nezakročila, vzniká jí odpovědnost za nastalý stav a případné nepříznivé následky. To platí ještě výrazněji v případě homofobní či transfobní šikany, která ve většině případů naplní znaky obtěžování z důvodu sexuální orientace či genderové identity ve smyslu antidiskriminačního zákona.¹²⁸

V neposlední řadě je k tomuto tématu třeba doplnit, že jednotlivé školy (v zásadě velmi odpovědně) formulují tzv. minimální preventivní programy, jejichž cílem je prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a snížení rizik a vlivů, které narušují zdravý vývoj mladé generace. Stanovují konkretizované cíle prevence, metody a formy práce s žáky, jež směřují k dosažení těchto cílů, včetně spolupráce se zákonnými zástupci žáků. Podle výsledků nedávné české sociodemografické analýzy se však pouze zanedbatelný počet českých škol z těch, které se zapojily, v těchto programech explicitně vyjadřuje k tématu homofobie (homofobní šikany) a představuje strategii a související formy a metody práce s cílem rozpoznávat homofobii a reagovat na ni.¹²⁹

Základním a středním školám proto v této souvislosti doporučuji, aby:

- **Dbaly o přívětivé klima, rozvoj tolerance a vzájemného respektu mezi žáky, důsledně prověřovaly každé podezření na šikanu (včetně homofobní a transfobní šikany) a bezodkladně a s maximální pečlivostí ji řešili v souladu s metodickými pokyny a odbornými doporučeními.** V tomto kontextu lze rovněž připomenout, jak klíčová je při takových zásazích znalost specifik, jež charakterizují homofobii a transfobii, včetně jejich příčin a psychosociálních důsledků.
- **Do svých minimálních preventivních programů explicitně zahrnuly téma řešení homofobní a transfobní šikany, včetně konkrétních cílů a souvisejících forem a metod práce se žáky.**

Rovněž **doporučuji jednotlivým školským asociacím pro základní a střední vzdělávání, aby přijaly písemné stanovisko k problematice homofobní a transfobní šikany ve školách, její závažnosti, potřebě jí účinně předcházet a bezodkladně ji řešit.**

126 Ustanovení § 29 odst. 1 školského zákona.

127 Tamtéž, ustanovení § 30 odst. 1 písm. c).

128 Srov. ustanovení § 4 odst. 1 ve spojení s ustanovením § 2 odst. 3, § 2 odst. 4 a ustanovením § 1 odst. 1 písm. i) antidiskriminačního zákona.

129 PITOŇÁK, Michal, SPILKOVÁ, Jana. Homophobic Prejudice in Czech Youth: a Sociodemographic Analysis of Young People's Opinions on Homosexuality. In: *Sexuality Research and Social Policy* [online]. USA, New York City: Springer, září 2016(13): 215-229. ISSN 1868-9884.

2.2.2 Upravit rámcové vzdělávací programy pro základní a střední vzdělávání tak, aby zde byla obsažena témata a výstupy vzdělávání bezprostředně související s LGBT+ komunitou a specifiky jednotlivých sexuálních minorit

Adresáti doporučení: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Národní ústav pro vzdělávání

Závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělávání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání představují již od roku 2005 tzv. rámcové vzdělávací programy. Na jejich základě si jednotlivé školy vytvářejí své vlastní vzdělávací programové dokumenty – školní vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy pro základní i střední vzdělávání potom vymezují některé vzdělávací obory a průřezová témata,¹³⁰ jejichž očekávané výstupy se dotýkají utváření mezilidských vztahů, rodiny, rodičovství, významu sexuality jako součásti osobnosti, práv jedinců v oblasti sexuality a reprodukce, respektu sama sebe i druhých a tolerance ve společnosti (především tolerantních postojů k menšinám a různým sociálním skupinám), respektu k odlišnostem a aktivního postoje vůči projevům nesnášenlivosti.

Zdá se, že tyto oblasti by mohly zahrnovat nejrůznější skupiny informací týkajících se různých forem lidské sexuality, problematiky homoparentálních rodin, genderové identity, případně homofobie a jejích sociálních a právních důsledků. Realita je však taková, že rámcové vzdělávací programy explicitně nepracují s těmito kategoriemi (na rozdíl například od etnika či kulturních odlišností). V praxi tak bude typickým postupem, že značné množství školních vzdělávacích programů bude v těchto oblastech obdobně obecných a v praxi řada pedagogů, především pro svou vlastní neznalost (nedostatečné informace a poznatky v těchto oblastech), nechuť hovořit o těchto tématech či pro svou představu o nedůležitosti a ojedinělosti problematiky LGBT+, bude o LGBT+ problematice a homofobii spíše mlčet. Rozhodující může být v konkrétních situacích také vliv rodičů žáků, kteří mohou taková vzdělávací témata odmítat, a to především z důvodu tvrzeného osobního přesvědčení.¹³¹

Jsem přesvědčena, že objektivní informace o variantách lidské sexuality, genderové identity, různých formách rodinného uspořádání a související potřebě respektu, včetně možných společenských a právních důsledků homofobního či transfobního jednání, jsou obecně přínosem. Jejich sdílení se žáky či studenty dokonce považují za jeden z klíčových aspektů vzdělávání k toleranci a občanství.¹³² Důležitým efektem působení na žáky či studenty

¹³⁰ V případě základního vzdělávání se jedná především o výchovu k občanství, výchovu ke zdraví nebo průřezová téma „Člověk a jeho svět“. V případě gymnaziálního vzdělávání jde mimo výchovu ke zdraví především o občanský a společenskovehnický základ a průřezová témata, jimiž jsou „Osobnostní a sociální výchova“ či „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“.

¹³¹ Důležité je však dodat, že státy obecně mají právo na to, aby vyučováním šířili i informace mající přímo či nepřímo náboženskou či filozofickou povahu. Rodiče automaticky nemají právo těmto tématům bránit. Dané informace však musejí být poskytovány faktickým, objektivním a pluralistickým způsobem. Jedná se o motiv, který se opakuje v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva již od 70. let. Srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen proti Dánsku ze dne 7. prosince 1976, č. 5095/71, 5920/72 a 5926/72; dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57509>.

¹³² Za nepatřičnou naopak považují snahu různých skupin o tabuizaci LGBT+ problematiky a její vymazání ze společenské diskuse a veřejného prostoru. Především u dětí a adolescentů je osvěta týkající se LGBT+ problematiky vzhledem k dalšímu osobnostnímu, ale i celospolečenskému vývoji, naprosto klíčová.

v těchto oblastech je především pozitivní ovlivnění klimatu třídy a školy, prevence šikany motivované homofobií (transfobií) a v dlouhodobém trendu i pozitivní vývoj postojů k LGBT+ skupině v české společnosti. I proto by měl být vzdělávací obsah zaměřen i na související rovinu hodnotovou a postojeovou. V neposlední řadě dodávám, že někteří ze žáků jsou homosexuálně orientovaní nebo jsou trans lidmi. Je pro ně proto důležité seznámit se se specifiky, s nimiž se mohou přímo setkat v sexuální, ale i jiných oblastech života, a být ujisti, že je společnost přijme i s touto odlišností.

Ráda bych proto v této souvislosti **doporučila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy a Národnímu ústavu pro vzdělávání, aby upravily rámcové vzdělávací programy pro základní a střední vzdělávání tak, aby zde byla explicitně obsažena témata a výstupy vzdělávání bezprostředně související s LGBT+ komunitou a specifiky jednotlivých sexuálních minorit.** Základní řešení spatřuji především v úpravě vymezení průřezových témat.¹³³ Po odborné stránce doporučuji problematiku blíže konzultovat s odborníky a neziskovými organizacemi, jež se v praxi zabývají životními podmínkami a specifiky LGBT+ komunity.

2.2.3 Zařadit problematiku LGBT+ a související „měkké“ pedagogické dovednosti do systému vzdělávání pedagogů základních a středních škol

Adresáti doporučení: vysoké školy s pedagogickým zaměřením, Česká konference rektorů, Národní akreditační úřad pro vysoké školství, Národní institut pro další vzdělávání

Ve svých důsledcích však záleží především na konkrétních pedagozích a pedagožkách. Ti v praxi realizují výuku, tedy zajišťují v podstatné míře vzdělanost a informovanost společnosti. Jak jsem však již naznačila, sami často nejsou informováni a zásobeni poznatky týkajícími se problematiky LGBT+. Těžko může tak potřebná osvěta vznikat tam, kde chybí nutná znalost. Mnohdy si pedagogové a pedagožky nemusejí ani uvědomovat, jak palčivé společenské problémy a otázky dnes LGBT+ problematika zahrnuje, a proč je tedy důležité informace a fakta v této oblasti načerpat.

Témata spojená s lidskou sexualitou, rozmanitými formami rodinného života a problematikou homofobie (transfobie) či homofobní (transfobní) šikany mohou působit jako poměrně citlivá. To však není důvodem k tomu, aby nebyla žákům či studentům zprostředkovávána. Naopak, pedagogičtí pracovníci v této souvislosti potřebují získat rovněž „měkké“ (především didaktické a sociální) dovednosti, jež jim usnadní tato témata s odpovídající citlivostí, ale i potřebnou pádností žákům či studentům předat.

Za základ v tomto smyslu považuji především pregraduální přípravu budoucích pedagogických pracovníků na pedagogických fakultách českých univerzit a dalších vysokých školách s pedagogickým zaměřením. Problematika menšinové sexuality, společenského postavení LGBT+ skupiny, homofobie, transfobie, jejích příčin, důsledků a násilí z nenávisťi, by měla nalézt svůj odraz v akreditovaných studijních programem těchto škol, a to včetně souvisejících potřebných „měkkých“ pedagogických dovedností.

¹³³ Také srov. PITOŇÁK, SPILKOVÁ, op. cit.

Dovolují si proto rektorům vysokých škol s pedagogickým zaměřením, včetně univerzit, jež mají pedagogickou fakultu, doporučit, aby zvážili možnost zařazení této problematiky do studijních plánů oborů pro učitelství na základních či středních školách (v rámci materie povinných předmětů společného pedagogického základu).

V této souvislosti rovněž doporučuji:

- České konferenci rektorů, aby zajistila společný postup jednotlivých vysokých škol v této záležitosti,
- Národnímu akreditačnímu úřadu pro vysoké školství, aby v souvislosti se zajištěním vzdělávací činnosti pedagogických vysokých škol při rozhodování o akreditaci jednotlivých studijních programů hodnotil, zda problematika lidské sexuality, rozmanitých forem rodinného života a problematika homofobie (transfobie) či homofobní (transfobní) šikany, včetně souvisejících potřebných „měkkých“ pedagogických dovedností, nalezla v těchto programech svůj odraz, a
- Národnímu akreditačnímu úřadu, aby poskytl v této záležitosti pedagogickým vysokým školám metodickou pomoc.

Vhodným doplňkem však zůstává i vzdělávání postgraduální, jež zajišťuje celoživotní profesní rozvoj pro stávající pedagogické pracovníky. Mohou se tak vzdělávat v oblastech, které jsou nové, aktuální, rychle se vyvíjející, jako je i problematika LGBT+ včetně souvisejících společenských otázek a průvodních sociálně patologických jevů. Národní institut pro další vzdělávání, který celoživotní vzdělávání pedagogických pracovníků zajišťuje, dokonce problematiku prevence rizikového chování a šikany (k níž dobrá obeznamenosť žáků s LGBT+ tématy bezesporu přispívá) chápe za jednu ze svých priorit.

Dovolují si proto **Národnímu institutu pro další vzdělávání doporučit, aby do systému celoživotního vzdělávání a profesního rozvoje učitelů základních a středních škol včlenil téma menšinové sexuality, společenského postavení LGBT+ komunity, heteronormativity, homofobie, transfobie, jejich příčin, důsledků a nenávistné šikany, včetně souvisejících potřebných „měkkých“ pedagogických dovedností.** Za ideální považuji především formu samostatných kurzů postihujících toto téma.

2.3 Vybrané otázky související se zdravotnictvím

Úvodem této podkapitoly bych ráda uvedla, že podle současného vědeckého poznání není homosexualita nemocí (stavem negativně ovlivňujícím tělesnou či duševní stránku jednatelce). I proto byla v 90. letech vypuštěna z Mezinárodní klasifikace nemocí Světové zdravotnické organizace. Sexuální orientace je dnes z odborného hlediska chápána jako nepatologické trvalé zaměření, jež nelze „léčit“. Veškeré lékařské či psychoterapeutické snahy o změnu sexuální orientace („terapie homosexuality“ či „konverzní terapie“) jsou proto považovány za nepřijatelné, vzhledem k možným výrazným negativním dopadům těchto „terapií“ na psychiku jednatelce. Vítám také postupnou demedicalizaci transgender problematiky. Konkrétní řešení, s nímž přichází 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (vypuštění transsexuality ze seznamu duševních poruch a zařazení tzv. genderového nesouladu mezi stavy související s duševním zdravím) považuji za zdařilé. Je

způsobilé přispět ke snížení stigmatizace trans lidí, avšak nadále jim zachovává přístup k nezbytné hrazené zdravotní péči.

V případě oblasti přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování je situace výrazně lepší, než v oblastech, jimž jsem se věnovala v předcházejících kapitolách. V uplynulých pěti letech diskriminaci či obtěžování v kontaktu se zdravotní péčí pocítilo pouze zhruba 5 % respondentů. Co se týče hlavních ošetřujících lékařů (registrujících praktických lékařů), drtivá většina je považuje za spíše či zcela přátelské k LGBT+ osobám. Rozhodně to však neimplikuje, že by se stigmatizující přístup lékařů či poskytovatelů zdravotních služeb vůči gayům, lesbám či trans lidem v praxi neobjevoval vůbec.

Diskriminaci v oblasti přístupu ke zdravotní péči či jejího poskytování antidiskriminační zákon obecně zakazuje. Zákon o zdravotních službách jakožto relativně nový předpis na úseku zdravotnictví rovněž upravuje stížnostní mechanismus, který mohou pacienti využít v případech, kdy se v souvislosti se zdravotní péčí cítí být poškozeni na svých právech.¹³⁴

2.3.1 Umožnit HIV pozitivním pacientům přístup k nedispensární zdravotní péči za stejných podmínek jako ostatním pacientům a zajistit informovanost lékařských pracovníků v této oblasti

Adresáti doporučení: lékaři, Ministerstvo zdravotnictví, Česká lékařská komora, Česká stomatologická komora

Nelze zapomenout na to, že rozsáhlá oblast zdravotní péče se dotýká i zcela specifických otázek, jako je změna pohlaví trans lidí, asistovaná reprodukce,¹³⁵ či vysoce problematická otázka péče o osoby infikované HIV a související institucionální stigmatizace.

V této souvislosti jsem velmi ráda, že část dotazníkového šetření byla zaměřena i na HIV pozitivní LGBT+ osoby.¹³⁶ Pouze 1 % respondentů označilo, že je HIV pozitivní. Alarmující je však skutečnost, že zhruba tři čtvrtiny z těch, kteří se jako HIV pozitivní označili, alespoň někdy v posledních dvanácti měsících pocítili z důvodu své HIV positivity stigmatizaci ze strany institucí. To z povahy věci zahrnuje i případy, kdy HIV pozitivní osobě byla odepřena potřebná zdravotní péče či byla jinak diskriminována v oblasti poskytování zdravotní péče.

V rámci své působnosti na úseku ochrany před diskriminací jsem se setkala s několika případy, kdy HIV pozitivní osoba byla obětí diskriminace či obtěžování v souvislosti s přístupem ke zdravotní péči či jejím poskytováním. V případě HIV může být související újma zvláště výrazná, poněvadž se jedná o zásah do vysoce intimní sféry soukromého života

¹³⁴ Viz ustanovení § 93 a násl. zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁵ Využití jejich metod současná právní úprava v případě stejnopohlavního páru zapovídá.

¹³⁶ Především muži mající sex s muži jsou na základě epidemiologických údajů populační skupinou s vyšším rizikem infekce HIV. Jsou rovněž jednou z cílových skupin intervence vyplývající z realizace Národního programu řešení problematiky HIV/AIDS v ČR na období 2018 až 2022.

osoby. Sama infekce HIV je potom spojena s výrazným společenským stigmatem, jež je vystavěno na předsudečných konstrukcích spojujících možnost nakažení touto infekcí výhradně s promiskuitním sexuálním životem či nadužíváním nitrožilně aplikovaných drog.

Podle mých zkušeností, ale i stanoviska českých neziskových organizací zabývajících se problematikou HIV, se v praxi objevují především případy, kdy konkrétní poskytovatelé HIV pozitivním osobám odpírají potřebnou nedispensární zdravotní péči.¹³⁷ Nutno podotknout, že odmítnout přijmout pacienta do péče může její poskytovatel pouze tehdy, je-li naplněn některý ze zákonem vypočítaných důvodů,¹³⁸ přičemž odmítnutí nad rámec těchto důvodů představuje přestupek.¹³⁹ Mezi vymezenými důvody se HIV pozitivita pacienta nenachází. Naopak, jak vyplývá z příslušného metodického pokynu Ministerstva zdravotnictví,¹⁴⁰ každý zdravotnický pracovník a každý poskytovatel zdravotních služeb poskytuje nedispensární péči HIV pozitivním osobám v plném rozsahu a bez jakéhokoliv omezení. Pro opačný postup neexistuje hygienické (za předpokladu, že zdravotnický personál dodržuje obecné hygienické předpisy) ani jiné ospravedlnitelné odůvodnění.

Domnívám se, že v mnohých případech může být motivem k odmítnutí HIV pozitivního pacienta neznalost či nezkušenost konkrétních lékařů. Medicínská problematika infekce HIV může být chápána jako okrajová záležitost, přičemž většina lékařů se s ní v životě prakticky neseťká, a má tak v této oblasti pouze nepatrné zkušenosti. Medicínské a epidemiologické poznatky o infekci HIV také zaznamenaly v průběhu posledních let, tedy od doby, kdy významná část praktikujících lékařů ukončila své vysokoškolské studium, značný vývoj. Klíčové je především uvědomění, že společnost již před časem přestala HIV pozitivní osoby ze strachu a nedůvěry vytlačovat na svůj okraj, naopak snaží se o jejich začlenění do běžného každodenního života. Tam, kde sama infekce HIV není přirozeným limitem, by proto neměly být neopodstatněně vytvářeny limity umělé.

V této souvislosti bych ráda **doporučila lékařům, aby v souladu s účinnou právní úpravou umožnili HIV pozitivním pacientům přístup k nedispensární péči za stejných podmínek jako ostatním pacientům.**

Také **doporučuji Ministerstvu zdravotnictví, České lékařské komoře a České stomatologické komoře, aby mezi poskytovatele zdravotních služeb a lékařské pracovníky šířily informace o tom, jaké mají ze zákona vzhledem k HIV pozitivním pacientům povinnosti (včetně povinnosti vyvarovat se méně příznivého zacházení v přístupu ke zdravotní péči či službám) a jaké nepříznivé následky hrozí v souvislosti s jejich porušením.**

137 Péče, jež nemá souvislost se samotnou infekcí HIV, ale soustředí se na jiné, nesouvisející zdravotní obtíže.

138 Ustanovení § 48 odst. 1 zákona o zdravotních službách.

139 Tamtéž, ustanovení § 117 odst. 3 písm. a).

140 Ministerstvo zdravotnictví. *Metodický návod k řešení problematiky infekce HIV/AIDS v České republice: HEM-3769-3.2.03*. In: ASPI verze 2015 [právní informační systém]. © 2000 - 2015 Wolters Kluwer ČR, a. s. [cit. 8. 3. 2019]. Čl. 3 odst. 3.

Ke zvážení a následné diskusi ponechávám rovněž možnost začlenění problematiky infekce HIV a souvisejícího právního rámce do některé z forem celoživotního (komorového) vzdělávání lékařů a stomatologů.

2.3.2 Opustit kritérium sexuální orientace v souvislosti s výběrem vhodných dárců krve.

Adresáti doporučení: zařízení transfuzní služby

V souvislosti s poskytováním zdravotní péče se v rámci dotazníkového šetření objevilo i další poměrně závažné téma. Jedná se o otázku vyloučení dárců krve či krevních složek pro jejich sexuální orientaci. Veřejný ochránce práv byl nucen zabývat se touto otázkou v souvislosti s možnou diskriminací dárce v minulosti vícekrát (s odstupem několika let). Před trvajícím diskriminací gayů v této oblasti před několika lety důrazně varovala také již citovaná zpráva¹⁴¹ o plnění doporučení Rady Evropy o právech LGBT+ osob. Proto zopakují konstantní stanovisko ochránce k této otázce. To je opřeno o závěry judikatury Soudního dvora Evropské unie.¹⁴²

Veřejný ochránce práv se již několikrát vyslovil v tom smyslu, že sexuální orientace osoby automaticky nepodmiňuje její rizikové sexuální chování. Vyloučení zájemce z dárcovství krve pouze s odkazem na sexuální orientaci je proto diskriminačním postupem.¹⁴³ Naopak je zařízení transfuzní služby povinno zjišťovat a hodnotit rizikovost sexuálního chování zájemce o dárcovství, aby zajistila nezávadnost a bezpečnost odebírané krve.¹⁴⁴ Sexuální orientace však sama o skutečném sexuálním životě jednotlivce nic nevypovídá.

Nechráněný anální sex je považován za vysoce rizikový v souvislosti s přenosem některých závažných infekčních onemocnění včetně viru HIV. I proto se mi v praxi uplatňované pravidlo, podle něhož mohou zařízení transfuzní služby odmítnout dárce, který (bez ohledu na jeho sexuální orientaci) v posledních dvanácti měsících praktikoval anální sexuální styk, jeví v současné době jako přiměřené. Využití tohoto kritéria k odmítnutí dárce krve či jejich složek nadto doporučuje i odborná Společnost pro transfuzní lékařství ČLS JEP.¹⁴⁵

V dotaznících některých zařízení transfuzní služby je v přístupu k dárcovství omezena kategorie „mužů majících sex s muži“. Ač je v takovém případě zdánlivě hodnocena rizikovost sexuálního chování zájemce (kritérium je nastaveno zdánlivě behaviorálně), může

141 Zpráva o plnění Doporučení CM/Rec(2010)5 Výboru ministrů členskými státy ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity.

142 Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 29. dubna 2015, Geoffrey Léger proti Ministre des Affaires sociales et de la Santé et des Droits des femmes, Etablissement français du sang, C-528/13.

143 Zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 24. října 2011, sp. zn. 136/2011/DIS, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2134>, dále pak i zpráva veřejného ochránce práv o zjištění diskriminace ze dne 21. prosince 2017, sp. zn. 3997/2016/VOP, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/5760>.

144 Viz ustanovení § 67 odst. 4 písm. b) zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech), ve znění pozdějších předpisů, a příloha 3 část B bod 1 vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 143/2008 Sb., o stanovení bližších požadavků pro zajištění jakosti a bezpečnosti lidské krve a jejích složek (vyhláška o lidské krvi), ve znění pozdějších předpisů.

145 Společnost pro transfuzní lékařství ČLS JEP. *Doporučení Společnosti pro transfuzní lékařství ČLS JEP: STL2007_03 ze dne 12. 4. 2007 verze 7 (2014_06). Posuzování způsobilosti k dárcovství krve a krevních složek.* Dostupné z: http://www.transfuznispolecnost.cz/index.php?page=stahni_soubor&id_dokument=288&typ=dokument.

se i zde jednat o nepřímé rozlišení na základě sexuální orientace. Jak bylo řečeno, souvisí vyšší riziko přenosu HIV především s praktikováním análního sexu. Ten však mohou praktikovat jak heterosexuální, tak homosexuální páry. Mnohé páry muž-muž anální sex nemusejí praktikovat, popřípadě trvale užívají kondom. Tyto aspekty dotazníky transfuzních služeb zcela pomíjejí, apriorně všechny muže mající sex s muži považují za riziko a vylučují je z možnosti darovat krev či krevní složky. Dotazníky mohou pracovat se zcela neutrální kategorií „osob, jež praktikovaly nechráněný anální styk“.

Doporučuji proto jednotlivým zařízením transfuzní služby opustit kritérium sexuální orientace v souvislosti s výběrem vhodných dárců krve či krevních složek a hodnotit skutečnou rizikovost sexuálního chování zájemců o darování bez ohledu na jejich sexuální orientaci.

Dodávám však, že i v dalších státech Evropy jsou muži mající sex s muži jako dárci krve bez omezení přijímáni dosud zcela výjimečně. Ve většině těchto zemí znamená pohlavní styk muže s mužem dvanáctiměsíční vyloučení, v mnoha státech však i vyloučení trvalé.¹⁴⁶ Rovněž jsem si vědoma toho, že zařízení transfuzní služby jsou mnohdy nucena respektovat podmínky těch subjektů, jež jsou dalšími zpracovateli odebírané krve či jejích složek.

2.3.3 Šířit informaci o existenci a vhodnosti užívání Doporučeného postupu pro psychologickou praxi s neheterosexuálními klienty mezi psychology a psychoterapeuty

Adresáti doporučení: Českomoravská psychologická společnost, Česká psychoterapeutická společnost, Česka asociace pro psychoterapii

V neposlední řadě vnímám, že LGBT+ lidé mohou mít, a v praxi i mají, některé zcela specifické zdravotní potřeby. Především společenská stigmatizace homosexuálních a trans jednotlivců a její projevy mohou v konkrétních případech vyvolávat tzv. menšinový stres, který může mít významný dopad na duševní zdraví LGBT+ lidí. Tím tito lidé mohou častěji čelit a odolávat výrazným psychickým tlakům. Mám-li hovořit o zcela extrémních případech zoufalství, tísně či neschopnosti dále žít svůj život, jež vrcholí pokusy o sebevraždu či dokonány sebevraždami, vyskytují se v rámci LGBT+ komunity častěji.

I z tohoto důvodu v loňském roce v českém prostředí vznikl tzv. „Doporučený postup pro psychologickou praxi s lesbami, gayi a bisexuálními klient-y/kami“,¹⁴⁷ který se věnuje problematice poskytování psychologické a psychoterapeutické péče neheterosexuálním osobám. Materiál je většinou překladem anglického dokumentu vydaného Americkou psychologickou společností, vhodně odráží aktuální odborné poznatky a navrhuje specifické profesní chování a jednání ve vztahu k LGBT+ klientům. Cílem je, aby toto chování

146 Čerpáno z: Wikipedia. *Men who have sex with men blood donor controversy*. [online]. © Wikipedia, stránka naposledy upravena 5. prosince 2017. [cit 20. 3. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Men_who_have_sex_with_men_blood_donor_controversy.

147 Doporučený postup pro psychologickou praxi s lesbami, gayi a bisexuálními klient-y/kami. *Queer Geography* [online]. Praha: Queer Geography, z. s., 2018 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.queergeography.cz/apa-doporuceny-postup/>.

konvenovalo specifickému působení menšinového stresu a souvisejícím potřebám jednotlivců v oblasti jejich duševního zdraví.

Tento materiál považuji za velmi zdařilý a jeho užívání v psychologické a psychoterapeutické praxi oceňuji. **Doporučuji proto odborným a profesním společnostem sdružujícím psychology a psychoterapeuty (Českomoravské psychologické společnosti, České psychoterapeutické společnosti a České asociaci pro psychoterapii) aby mezi své členy šířily informaci o existenci uvedeného doporučeného postupu a vhodnosti jeho užívání při poskytování psychologické a psychoterapeutické péče osobám s neheterosexuální orientací.**

2.4 Informovanost uvnitř LGBT+ skupiny

Z předkládaných výzkumných zjištění je patrné, že LGBT+ lidé nejsou v několika konkrétních aspektech týkajících se jejich statusu dostatečně informováni. Často nevědí, nejsou si jisti či váhají, jaká mají práva, jaké jednání může být diskriminací, obtěžováním nebo násilím z nenávisti, kam se mohou obrátit s konkrétními problémy (kdo má kompetence k jejich řešení) a jaké jsou možnosti právní pomoci včetně té, jež je poskytována bezplatně. Rovněž nejsou dostatečně informováni o případech diskriminace, obtěžování a homofobního či transfobního násilí, jež byly příslušnými orgány řešeny a úspěšně vyřešeny. Mnohdy tak mají představu, že jakákoli institucionální obrana nemá žádný smysl a nevede k řešení. Převládá proto často svépomoc, ignorace či potlačování životních problémů, mnohdy i velmi zásadních. Přiznávám, že tyto skutečnosti mě velice znepokojují.

2.4.1 Zpřístupnit LGBT+ osobám v přehledné formě jednoduše formulované a dostatečně konkrétní informace týkající se jejich ochrany před diskriminací a násilím z nenávisti

Adresáti doporučení: neziskové organizace, předmětem jejichž činnosti je podpora práv a společenských zájmů LGBT+ osob

Není pochyb o tom, že při bližším ohledání internetového prostoru lze nalézt nespočetné množství materiálů, jež objasňují gayům, lesbám i trans lidem jejich práva, možnosti právní i jiné ochrany a nabízí jim mnoho konkrétních lidských příběhů. Zvláště nápomocny jsou v tomto smyslu internetové stránky českých nevládních organizací, jež se zabývají postavením LGBT+ lidí v České republice, a sociální sítě. Úspěšné čerpání užitečných informací z těchto veřejných zdrojů však často předpokládá jisté předporozumění, schopnost informace skládat a vyvozovat z nich konkrétní závěry pro vlastní životní situace. Jednoduše řečeno, informace jsou často roztráštěné, příliš rozsáhlé, obecné a zasazené do širšího informačního rámce, jemuž je nejprve nutné porozumět. Co se týče účinné právní úpravy, je často složitá a pro neprávnickou populaci hůře přístupná.

Velmi chválím projekty on-line poraden pro LGBT. Ať už se jedná o potíže s coming outem, odmítáním, či obtěžováním, je důležité především mít možnost sdílet zkušenosti a informace s lidmi, kteří si těmito potížemi již v minulosti prošli.

Řešení situace, kdy existuje značné množství informací, avšak úroveň informovanosti navzdory tomu není příliš vysoká, může přinést především jednoduchost, přehlednost

a konkrétnost. Dostatečně jednoduše formulované a konkrétní informace, jež budou LGBT+ osobám poskytovány formou přehledu na navštěvovaných internetových místech (konkrétní webové stránky, konkrétní skupiny na sociálních sítích, internetové stránky on-line poraden, on-line LGBT+ periodika apod.), se jeví být vhodnou cestou.

V této souvislosti bych ráda **doporučila českým neziskovým organizacím zabývajícím se postavením LGBT+ osob, aby na vhodných místech v internetovém prostoru zpřístupnily v přehledné formě jednoduše formulované a dostatečně konkrétní informace o tom:**

- **jaké jednání může být diskriminací, obtěžováním, protiprávním zásahem do osobnosti člověka, jaké nenávisným přestupkem či trestným činem,**
- **jak se v těchto jednotlivých případech oběť může bránit, na koho se může obrátit, kdo je kompetentní k pomoci či k řešení,**
- **jaké jsou možnosti bezplatné právní pomoci,**
- **že obrana vlastních práv má smysl, může vést ke změně situace a obecně ke zkvalitnění života,**
- **že jim jsou dostupné on-line porady pro LGBT+,**
- **jak mohou jednotlivé LGBT+ osoby či jejich skupiny působit k prosazení systémových změn či změn právních předpisů.**

Užití konkrétních případů ze života LGBT+ osob (včetně cesty k jejich úspěšnému vyřešení) za účelem dokreslení informací vítám.

Jsem si vědoma toho, že neziskové organizace v současné době nemusejí mít dostatek vhodných zdrojů k udržitelnému financování obdobných aktivit. I když tak v dané oblasti mají cenné „know-how“, při vytváření konkrétních výstupů mohou být ve značné míře ekonomicky limitovány.

2.5 Jednání některých úředních osob

Výzkumná zjištění ukázala, že LGBT+ lidé se často obávají zesměšnění ze strany policistů a toho, že jejich případ nebude policie brát vážně. Objevovaly se i stížnosti na nevhodné jednání úředníků, přičemž jednotky respondentů takové jednání dokonce označily za nejzávažnější případ diskriminace, respektive obtěžování, který v posledních letech zažily. Aniž bych chtěla hodnotit realitu (k takovým soudům ani nemám dostatek relevantních dat), musím konstatovat, že podle názorů LGBT+ lidí se na úřadech, ale i v rámci represivních a vyšetřujících složek, i nadále objevují osoby, které s LGBT+ osobami jednájí nevhodně, méně příznivě nebo bagatelizují problémy, s nimiž se jim LGBT+ osoby svěřují.

Toto zjištění je pro mě alarmující, především v kontextu účinné právní úpravy výkonu veřejné služby. Především správní řád, základní předpis v oblasti realizace veřejné správy,

nepřipouští neodůvodněné rozdíly při rozhodování skutkově obdobných případů.¹⁴⁸ Stanoví také úředníkům povinnost chovat se k dotčeným osobám zdvořile a podle možností jim vycházet vstřícně.¹⁴⁹ Na posledním místě jmenovaná povinnost přímo vychází z jednoho z principů dobré správy, jímž je princip vstřícnosti. V jeho smyslu by se měl úředník k osobám chovat s respektem a zdvořilostí, všem věnovat náležitou pozornost a za žádných okolností by neměl narušovat lidskou důstojnost. Náplní jeho práce je totiž služba veřejnosti. Policista je zase jakožto příslušník bezpečnostního sboru podle příslušného právního předpisu povinen dodržovat pravidla služební zdvořilosti¹⁵⁰ a vykonávat službu tak, aby nebyla ovlivňována jeho politickým, náboženským či jiným přesvědčením.¹⁵¹ Policie slouží veřejnosti,¹⁵² policisté a zaměstnanci policie jsou při plnění úkolů povinni dodržovat pravidla zdvořilosti a dbát cti, vážnosti a důstojnosti osob.¹⁵³ To je pouhý střípek z existujících právních či vnitřních předpisů, z nichž v souhrnu vyplývá, že nezdvořilé či odmítavé (homofobií či transfobií motivované) jednání úředníků (policistů) je v rozporu s posláním veřejné správy (police) a představuje porušení závazných norem chování.¹⁵⁴

Ač se pravděpodobně nejedná o všudypřítomný problém (a zdaleka se netýká všech úřadů a policejních oddělení v České republice), i jednotlivé případy takového jednání mohou v souhrnu u LGBT+ komunity vytvořit dojem, že problémy LGBT+ osob žádný z kompetentních úředníků (policistů) nebude brát vážně, nenaleznou zastání a nemají naději na zcela objektivní a spravedlivé vyřešení nastalých životních událostí. V případě policistů a policistek se problém jeví ještě výraznějším, poněvadž z výzkumného šetření vyplynulo, že více než třetina respondentů by se v případě diskriminace či obtěžování z důvodu sexuální orientace či genderové identity obrátila právě na policejní orgán.

2.5.1 Zařadit školení o základních otázkách týkajících se LGBT+ komunity do plánu vzdělávání státních zaměstnanců ve služebních úřadech a úředníků územních samosprávných celků

Adresáti doporučení: služební úřady, Ministerstvo vnitra

148 Ustanovení § 2 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

149 Ustanovení § 4 odst. 1 správního řádu.

150 Ustanovení § 45 odst. 1 písm. e) zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

151 Tamtéž, písm. g).

152 Ustanovení § 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

153 Tamtéž, § 9.

154 Zákon nabízí i jednotlivým LGBT+ osobám možnosti, jak se proti nevhodnému chování úředníků či policistů bránit, ať už se jedná o stížnost ve smyslu ustanovení § 175 správního řádu, nebo, v případě zlehčování či bagatelizace, jež se projevuje v postupu policie, stížnost ve smyslu ustanovení § 97 zákona o Policii ČR. V případě výhrad k postupu policie jako orgánu činného v trestním řízení je možné se obrátit na dozorujícího státního zástupce.

Služební předpis¹⁵⁵ náměstka ministra vnitra pro státní službu vyžaduje, aby státní zaměstnanci ve služebních úřadech byli seznámeni s pravidly etiky státních zaměstnanců a následně je i dodržovali a aktivně podporovali. Porušení těchto pravidel znamená porušení služební kázně. Mezi explicitně stanovená pravidla etiky patří i jednání v souladu s principy a hodnotami vyplývajícími z Listiny základních práv a svobod, včetně hodnot rovnosti a lidské důstojnosti,¹⁵⁶ uplatňování rovného přístupu ke všem dotčeným osobám,¹⁵⁷ volba nezávislých a nestranných řešení,¹⁵⁸ jednání zdvořilé, vstřícné, ochotné, bez předsudků, v souladu se zásadou rovných příležitostí (i bez ohledu na pohlaví či sexuální orientaci) a bez jakékoli diskriminace či obtěžování,¹⁵⁹ a v neposlední řadě i ohleduplné jednání respektující individualitu a důstojnost dotčených osob.¹⁶⁰

To, aby se všichni státní zaměstnanci ve služebních úřadech již po nástupu do služby seznámili s uvedenými etickými pravidly své činnosti, považují za zcela klíčové i v kontextu předkládaných výzkumných zjištění. Tato pravidla totiž kladou důraz na hodnotu respektu, rovnosti, rovných příležitostí a nepředsudečného či nediskriminačního jednání. Jednání v souladu s těmito pravidly je způsobilé eliminovat méně vhodné chování některých úředníků k LGBT+ lidem a zajistit, aby jejich záležitosti nebyly zlehčovány či bagatelizovány.

Seznámení s etickými pravidly je součástí vzdělávání státních zaměstnanců ve služebních úřadech, jež tyto úřady musí náležitě zabezpečovat a plánovat. Rámcová pravidla takového vzdělávání jsou potom obsažena v dalším ze služebních předpisů náměstka ministra vnitra pro státní službu.¹⁶¹ Konkrétně je jedním z druhů vzdělávání státních zaměstnanců ve služebních úřadech tzv. vstupní vzdělávání úvodní, jehož cílem je zprostředkovat úředníkům a úřednicím informace a základní znalosti, které jsou zcela klíčové pro samotný výkon služby a naplňování jejích cílů.¹⁶² Obsahem tohoto vzdělávání by, kromě seznámení s etickými pravidly,¹⁶³ měly být i rámcové informace o otázce ochrany lidských práv.¹⁶⁴

Domnívám se, že proškolení státních zaměstnanců ve služebních úřadech o základních otázkách rovného přístupu k osobám bez ohledu na jejich sexuální orientaci či genderovou identitu, etice jednání s LGBT+ lidmi či právních a souvisejících sociálních specifikách, jež se

155 Služební předpis náměstka ministra vnitra pro státní službu č. 13/2015 ze dne 14. prosince 2015, kterým se stanoví pravidla etiky státních zaměstnanců; dostupný z: <https://www.mvcr.cz/sluzba/soubor/sluzebni-predpis-namestka-ministra-vnitra-pro-statni-sluzbu-c-13.aspx>.

156 Čl. 2 odst. 2 služebního předpisu č. 13/2015.

157 Tamtéž, odst. 3.

158 Tamtéž, čl. 4 odst. 1.

159 Tamtéž, čl. 6 odst. 2.

160 Tamtéž, odst. 3.

161 Služební předpis náměstka ministra vnitra pro státní službu č. 9/2015 ze dne 29. října 2015, kterým se stanoví Rámcová pravidla vzdělávání státních zaměstnanců ve služebních úřadech; dostupný z: <https://www.mvcr.cz/sluzba/soubor/sluzebni-predpis-namestka-ministra-vnitra-pro-statni-sluzbu-c-9.aspx>.

162 Čl. 14 odst. 1 služebního předpisu č. 9/2015.

163 Tamtéž, odst. 3 písm. d).

164 Tamtéž, písm. f).

mohou u LGBT+ osob objevit v souvislosti s věcnou agendou konkrétního úřadu, by mělo být součástí výše představeného vstupního vzdělávání úvodního. Mám za to, že je lze vhodně začlenit do rámce, který pro vstupní vzdělávání úvodní vymezují rámcová pravidla vzdělávání (etika jednání s dotčenými osobami, ochrana lidských práv).

V této souvislosti bych ráda **jednotlivým služebním úřadům doporučila, aby postupem podle služebního předpisu náměstka ministra vnitra pro státní službu č. 9/2015 do konce roku 2019 zařadily školení o výše uvedených základních otázkách týkajících se LGBT+ komunity do plánu vstupního vzdělávání úvodního na rok 2020.**

Náměstkovi ministra vnitra pro státní službu doporučuji, aby v souvislosti s koordinací vzdělávání státních úředníků provedl zhodnocení, zda jednotlivé služební úřady uvedené školení do plánu vstupního vzdělávání úvodního zařadily, a to na základě jemu doručených podkladů těmito služebními úřady za uplynulý kalendářní rok 2020.

Ke zvážení rovněž nechávám možnost tematického školení státních zaměstnanců ve služebních úřadech v rámci tzv. průběžného vzdělávání.¹⁶⁵ Jeho cílem má být, mimo jiné, osobní rozvoj státních zaměstnanců po celou dobu trvání služebního poměru.

Pro výkon veřejné správy v obcích a krajích je klíčová především činnost úředníků územních samosprávných celků. Jejich pracovní poměr a vzdělávání upravuje speciální právní předpis.¹⁶⁶ V praxi zajišťují běžné správní činnosti, jež náležejí do působnosti obecních a krajských úřadů, a podílejí se tak na výkonu agend, jako je matriční, přestupková agenda, případně agenda sociálně-právní ochrany dětí. Právě zde nejčastěji může dojít k odhalení sexuální orientace či identity osoby, jež přichází do kontaktu s veřejnou správou,¹⁶⁷ tedy i k navazujícímu nevhodnému jednání úředníků. I zaměstnanci územních samosprávných celků, kteří se podílejí na výkonu veřejné správy, jsou však povinni jednat v souladu s principy dobré správy.

Zákon o úřednících územních samosprávných celků v této souvislosti, mimo jiné, stanoví, že úředník je povinen dodržovat ústavní pořádek České republiky (včetně garantovaných základních lidských práv jako je právo na zachování lidské důstojnosti a právo na rovné zacházení),¹⁶⁸ jednat a rozhodovat nestranně bez ohledu na své přesvědčení (či předsudky)¹⁶⁹ a při úředním jednání zachovávat pravidla slušnosti.¹⁷⁰ Úředníci jsou rovněž povinni prohlubovat svou kvalifikaci,¹⁷¹ tedy rozvíjet dovednosti a kompetence, jež jsou

165 Tamtéž, čl. 16.

166 Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

167 Žádá-li změnu příjmení ve vazbě na uzavření registrovaného partnerství, změnu jména či rodného čísla v souvislosti s provedenou změnou pohlaví, jako individuální osoba, která žije v registrovaném partnerství, žádá o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli apod.

168 Ustanovení § 16 odst. 1 písm. a) zákona o úřednících územních samosprávných celků.

169 Tamtéž, písm. f).

170 Tamtéž, odst. 2 písm. d).

171 Tamtéž, odst. 1 písm. e).

potřebné pro výkon činností v oblasti veřejné správy včetně těch „měkkých“, interpersonálních.

Jednou z forem, jak úředníci územních samosprávných celků rozšiřují svou kvalifikaci, je tzv. vstupní vzdělávání, které zahrnuje i představení základních zásad činnosti veřejné správy, základních dovedností a návyků, jež jsou potřebné pro výkon správních činností, včetně komunikačních dovedností.¹⁷² Proškolení o základních otázkách rovného přístupu k osobám bez ohledu na jejich sexuální orientaci či genderovou identitu, etice jednání s LGBT+ lidmi či právních a souvisejících sociálních specifikách, jež se mohou u LGBT+ osob objevit v souvislosti s věcnou agendou konkrétního úřadu, by do takto vymezeného vzdělávacího rámce vhodně zapadlo. Bylo by tak vhodnou součástí vstupního vzdělávání.

Doporučuji proto příslušné složce Ministerstva vnitra, aby v souvislosti s metodickým vedením akreditovaných vzdělávacích institucí a kontrolní činností v oblasti vzdělávání úředníků územních samosprávných celků zohlednila vhodnost a přínos zařazení školení o uvedených otázkách týkajících se LGBT+ komunity do vstupního vzdělávání těchto úředníků.

Rovněž **doporučuji Akreditační komisi Ministerstva vnitra, aby při posuzování žádostí o akreditaci jednotlivých vzdělávacích programů vstupního vzdělávání úředníků územních samosprávných celků v následujících letech hodnotila, zda uvedené otázky v těchto vzdělávacích programech našly svůj odraz.**

Ke zvážení rovněž nechávám možnost zařazení tematického kurzu v rámci tzv. průběžného vzdělávání úředníků územních samosprávných celků.¹⁷³

2.5.2 Zařadit školení, kurz či seminář o základních otázkách týkajících se LGBT+ komunity do systému další odborné přípravy příslušníků Policie České republiky

Adresáti doporučení: Policejní prezidium ČR, Útvar policejního vzdělávání a služební přípravy Policie ČR

Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality Ministra vnitra jako gestor pro oblast policejní práce s menšinami zpracovává a aktualizuje koncepční dokument Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám.¹⁷⁴ Jedním z nástrojů koncepce je i celoživotní vzdělávání policistů v dané problematice a posilování jejich vazby s menšinovými komunitami. Cílem je potom rovný a nestranný přístup k příslušníkům menšin, posílení znalosti a chápání menšinových specifik a zefektivnění komunikace

¹⁷² Ustanovení § 19 odst. 1 zákona o úřednících územních samosprávných celků.

¹⁷³ Tamtéž, § 20.

¹⁷⁴ Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám do roku 2020. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2018 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/strategie-pro-praci-policie-cr-ve-vztahu-k-mensinam-do-roku-2020-pdf.aspx>.

s příslušníky menšin, včetně zvýšení míry jejich důvěry.¹⁷⁵ Potřeba dalšího vzdělávání příslušníků policie rovněž vyplývá z Koncepce rozvoje Policie České republiky do roku 2020,¹⁷⁶ ale především z Koncepce celoživotního vzdělávání příslušníků Policie České republiky.¹⁷⁷ Požadavky respektu k lidské důstojnosti a slušného, korektního a rovného jednání s každou osobou bez rozdílu (v souladu s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti příslušníků menšin) potom vyplývají i z Etického kodexu Policie České republiky.¹⁷⁸

Podle informací se na celoživotním vzdělávání policejních příslušníků a jeho koncepci podílí jak Ministerstvo vnitra, tak především Policejní prezidium České republiky, které pokrývá oblast vzdělávání od vytváření souvisejících koncepčních a metodických materiálů, až k samotnému zvyšování, rozšiřování a prohlubování vzdělání příslušníků v praxi. Aktivitu na tomto úseku také vykonává Útvar policejního vzdělávání a služební přípravy, jenž je organizačním útvarem Policie České republiky s celostátní působností v oblasti koncepcí a systému odborného vzdělávání policejních příslušníků.

Jsem přesvědčena, že etika jednání s LGBT+ lidmi, otázky rovného přístupu k lidem bez ohledu na sexuální orientaci či genderovou identitu a chápání specifík LGBT+ komunity, jsou důležitým atributem vzdělávání příslušníků policie a obecně přispívají k dosažení cílů, jež jsou obsaženy ve výše uvedených metodických a koncepčních dokumentech. Jejich znalost je rovněž způsobilá přispět k posílení důvěry LGBT+ lidí v Policii České republiky a odbourání strachu z toho, že jejich problém bude bagatelizován nebo mu nebude porozuměno.

Především považuji za vhodné tuto materii začlenit do systému tzv. další odborné přípravy policistů, jejímž cílem je soustavně udržovat a prohlubovat kvalifikaci jednotlivých příslušníků pro výkon služby.

Doporučuji proto příslušným organizačním složkám Policejního prezidia České republiky, aby ve spolupráci s Útvarem policejního vzdělávání a služební přípravy Policie ČR zařadily školení, kurz či seminář o výše uvedených základních otázkách týkajících se LGBT+ komunity do systému další odborné přípravy příslušníků Policie České republiky, a to již s účinností pro rok 2020.

175 Výslovně byl tímto způsobem definován cíl na str. 5 Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období let 2015-2017; dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/strategie-pro-praci-policie-cr-ve-vztahu-k-mensinam-2015-2017-pdf.aspx>. Předpokládám, že je však i nadále aktuální.

176 Koncepce rozvoje Policie České republiky do roku 2020 (aktualizace 2017). *Česká justice* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, 2015 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2017/04/Koncepce-rozvoje-Policie.pdf>.

177 Koncepce celoživotního vzdělávání příslušníků Policie České republiky (č. j. MV- 16511-1/VO-2008). *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor vzdělávání a správy policejního školství, 2008 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/priloha-c-1-koncepce-celozivotniho-vzdelavani-prislusniku-policie-ceske-republiky-2008.aspx>.

178 Etický kodex Policie České republiky. *Policie České republiky* [online]. Praha: Policie České republiky, © 2019 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>.

2.5.3 Jednat se zástupci LGBT+ komunity a uveřejnit prohlášení pro LGBT+ komunitu k rozptýlení obav ze znevažování či bagatelizace ze strany příslušníků policie

Adresáti doporučení: Policejní prezidium ČR

Konkrétní výzkumná zjištění ve vztahu LGBT+ lidí k policii poukazují na určitý paradox. Ač většina respondentů právě policii označila za místo, kam by se obrátila s případem diskriminace či obtěžování (bez ohledu na to, že v této oblasti mnohdy policejní orgány nemohou v rámci své působnosti účinně postupovat), u těch, kteří by se na policii neobrátili v případě napadení či vyhrožování, je druhým nejčastějším odůvodněním tohoto postupu nedůvěra a obava z bagatelizace, nepřátelství či zesměšnění ze strany policie.

Policie České republiky je tak pro část LGBT+ komunity institucí, která se těší jejich velké důvěře, co se týče kompetencí a schopnosti řešit problémy spočívající v porušení právních předpisů. Tuto důvěru však provázejí i obavy z toho, že chování konkrétních příslušníků bude odmítavé či nepřátelské. Jsem si vědoma toho, že za uplynulé roky Policie České republiky zaznamenala v této oblasti značný posun a její práce s příslušníky jednotlivých menšin se ve velké míře narovнала. Jednotliví příslušníci jsou rovněž povinni dodržovat právní předpisy a etický kodex, jež jakékoli rozlišování na základě sexuální orientace či genderové identity zapovídají pod hrozbou postihu. LGBT+ lidé s těmito skutečnostmi musí být seznámeni. Jen tehdy mohou pozitivní stránky policejního postupu, které LGBT+ osoby vnímají, převážet nad obavami, jež mnohé z nich pociťují.

V této souvislosti bych proto ráda **doporučila zástupcům a zástupkyním Policejního prezidia České republiky, aby se sešli k osobnímu projednání této záležitosti se zástupci LGBT+ komunity (představiteli klíčových LGBT+ spolků), a na základě tohoto jednání vedení Policie České republiky uveřejnilo tiskové prohlášení určené pro LGBT+ komunitu, jež by mělo přispět k rozptýlení obav LGBT+ osob z bagatelizace, nepřátelství či zesměšnění ze strany příslušníků policie.**

Brno 14. května 2019

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D.
veřejná ochránkyně práv

Financováno z programu Evropské unie
Práva, rovnost a občanství
(2014-2020)